

e-ISSN 2147-7469

AVRASYA İNCELEMELERİ DERGİSİ

Journal of Eurasian Inquiries

AVID

Cilt/Volume: 13 Sayı/Issue: 1
2024

İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
Istanbul University Research Institute of Turkology

İSTANBUL
UNIVERSITY
PRESS

Cilt/Volume: 13 Sayı/Issue: 1 Yıl/Year: 2024

Dizinler / Indexing and Abstracting

Index Islamicus

Research Bible (Academic Research Index)

Social Science Research Network (SSRN)

Türk Eğitim İndeksi (TEİ)

EBSCO Central & Eastern European Academic Source

SOBİAD

DOAJ

Sahibi / Owner

Prof. Dr. Ayşe Zişan FURAT

İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, Türkiye
Istanbul University Research Institute of Turkology, Istanbul, Turkiye

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Responsible Manager

Doç. Dr. Muhammed Emin YILDIZLI

İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, Türkiye
Istanbul University Research Institute of Turkology, Istanbul, Turkiye

Yazışma Adresi / Correspondence Address

İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
Seyyid Hasan Paşa Medresesi, Balabanağa Mahallesi,
Kimyager Derviş Paşa Sokak, No: 6, Beyazıt / Fatih, İstanbul, Türkiye
Telefon / Phone: +90 (212) 440 00 00
E-mail: avid@istanbul.edu.tr
<http://dergipark.gov.tr/iuavid>

Yayıncı / Publisher

İstanbul Üniversitesi Yayınevi / Istanbul University Press
İstanbul Üniversitesi Merkez Kampüsü,
34452 Beyazıt, Fatih / İstanbul, Türkiye
Telefon / Phone: +90 (212) 440 00 00

Dergide yer alan yazılardan ve aktarılan görüşlerden yazarlar sorumludur.
Authors bear responsibility for the content of their published articles.

Yayın dili Türkçe ve tüm Türk Lehçeleri ile birlikte İngilizce ve Rusça'dır.
The publication languages are Turkish and all Turkish Dialects, as well as English and Russian.

Mart ve Eylül aylarında, yılda iki sayı olarak yayımlanan uluslararası, hakemli, açık erişimli ve bilimsel bir dergidir.
This is a scholarly, international, peer-reviewed, open-access journal published biannually in March and September.

DERGİ YAZI KURULU / EDITORIAL MANAGEMENT

Baş Editör / Editor-in-Chief

Doç. Dr. Muhammed Emin YILDIZLI – İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, Türkiye
– eminyildizli@istanbul.edu.tr

Baş Editör Yardımcıları / Co-Editors-in-Chief

Doç. Dr. Esra ÖZSÜER – İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, Türkiye
– esra.ozsuer@istanbul.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Şeref ÇETİNKAYA – İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, Türkiye
– seref.cetinkaya@istanbul.edu.tr

Alan Editörü

Doç. Dr. Ayna Askeroğlu ARSLAN – İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, Türkiye
– ayna.arслан@istanbul.edu.tr

Doç. Dr. Gözde SAZAK – İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, Türkiye
– gozde.sazak@istanbul.edu.tr

Editöryal Asistan / Editorial Assistant

Arş. Gör. Emre KURBAN – İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, Türkiye
– emre.kurban@istanbul.edu.tr

Araş. Gör. Melike BİLGİN – İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, Türkiye
– melike.bilgin@istanbul.edu.tr

Yazı Kurulu Üyeleri / Editorial Management Board Members

Doç. Dr. Muhammed Emin YILDIZLI – İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, Türkiye
– eminyildizli@istanbul.edu.tr

Doç. Dr. Esra ÖZSÜER – İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, Türkiye
– esra.ozsuer@istanbul.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Şeref ÇETİNKAYA – İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, Türkiye
– seref.cetinkaya@istanbul.edu.tr

Doç. Dr. Ayna Askeroğlu ARSLAN – İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, Türkiye
– ayna.arслан@istanbul.edu.tr

Doç. Dr. Gözde SAZAK – İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, Türkiye
– gozde.sazak@istanbul.edu.tr

Dil Editörleri / Language Editors

Doç. Dr. Ranetta GAFAROVA – İsmail Gaspıralı Adına Avrasya İnkişaf Enstitüsü, Simferopol, Kırım – ranetta@bk.ru

Elizabeth Mary EARL – İstanbul Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksek Okulu, İstanbul, Türkiye – elizabeth.earl@istanbul.edu.tr

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

- Prof. Dr. Ali SELÇUK** – Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Halk Bilimi Bölümü, Türk Halkbilimi Anabilim Dalı, Kayseri, Türkiye – alisceluk@erciyes.edu.tr
- Prof. Dr. Alper ASLAN** – Erciyes Üniversitesi, Havacılık ve Uzay Bilimleri Fakültesi, Havacılık Yönetimi Bölümü, Havacılık Yönetimi Anabilim Dalı, Kayseri, Türkiye – alperaslan@erciyes.edu.tr
- Prof. Dr. Bogdan J. GÓRALCZYK** – Varşova Üniversitesi Avrupa Merkezi, Varşova, Polonya – b.goralczyk@uw.edu.pl
- Prof. Dragi GJORGİEV** – Ss. Cyril and Methodius University, Skopje, Kuzey Makedonya
- Prof. Dr. Zaza TSURTSUMIA** – Lomonosov Moscow State University, Moscow, Russia – ccca-iaas@yandex.ru
- Prof. Dr. Kazuaki SAWAI** – Kansai Üniversitesi, Asya ve Afrika Tarihi Bölümü, Osaka, Japonya – sawaikazuaki@hotmail.com
- Prof. Dr. Konstantinos TSİTSELİKİS** – Selanik Aristoteles Üniversitesi, Tarih Bölümü, Selanik, Yunanistan
- Prof. Dr. Zaza TSURTSUMIA** – Tiflis St. King Tamar Üniversitesi, Tarih Bölümü, Tiflis, Gürcistan – zazatsurtsumia@yahoo.com
- Prof. Dr. Bülent GÜL** – Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Dili Anabilim Dalı, Eskişehir, Türkiye – bulent.gul@ogu.edu.tr
- Prof. Dr. Çetin PEKACAR** – Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Dili Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye – cerin.pekacar@hbv.edu.tr
- Prof. Dr. Dinçer KOÇ** – İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye – dincerkoc@istanbul.edu.tr
- Prof. Dr. Fatih Mehmet SANCAKTAR** – İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye – sancaktar@istanbul.edu.tr
- Prof. Dr. Halykova Shakhnaza BAKHİTZHANOVNA** – Al- Farabi Kazak Milli Üniversitesi/ Felsefe ve Siyaset Bilimi Fakültesi, Almatı, Kazakistan
- Prof. Dr. Korhan KARACAOĞLU** – Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Yönetim Ve Organizasyon Anabilim Dalı, Nevşehir, Türkiye – kkaracaoğlu@nevsehir.edu.tr
- Prof. Dr. Mehmet Akif OKUR** – Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye – maokur@yildiz.edu.tr
- Prof. Dr. Mustafa AYDIN** – İstanbul Üniversitesi, Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi, İstanbul, Türkiye – aydinmustafa08@gmail.com
- Prof. Dr. Mehmet Şükrü HANIOĞLU** – Princeton University, Yakın Doğu Araştırmaları Bölümü, Princeton, ABD – hanioglu@princeton.edu
- Prof. Dr. Mualla Uydu YÜCEL** – İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye – muallauyduyucel@gmail.com
- Prof. Dr. Okan YEŞİLOT** – Marmara Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye – okanmarmara@gmail.com
- Prof. Dr. Stavros ANESTİDİS** – Küçük Asya Araştırmaları Merkezi, Atina, Yunanistan – anestidis.stavros@gmail.com
- Prof. Dr. Salih YILMAZ** – Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Ankara, Türkiye – syilmaz@ybu.edu.tr
- Prof. Dr. Yasin ŞEHİTOĞLU** – Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, İşletme Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye – ysehit@yildiz.edu.tr
- Prof. Dr. Vügar İMANBEYLİ** – Marmara Üniversitesi, Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, Türkiye – vugar.imanbeyli@marmara.edu.tr
- Prof. Dr. Zaza TSURTSUMIA** – Tiflis St. King Tamar Üniversitesi, Tarih Bölümü, Tiflis, Gürcistan
- Doç. Dr. Antonis KLAPSİS** – Atina Üniversitesi, Tarih Bölümü, Atina, Yunanistan
- Doç. Dr. Elyor MAKHMUDOV** – Diplomat Üniversitesi, Taşkent, Özbekistan
- Doç. Dr. Aidarbek AMİRBEK** – Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk Kazak Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Türkistan, Kazakistan

- Doç. Dr. Çağla Gül YESEVİ** – İstanbul Kültür Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, İstanbul, Türkiye – cysesvi@iku.edu.tr
- Doç. Dr. Abdullah ÖZDAĞ** – Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Siyasi Tarih Anabilim Dalı, Nevşehir, Türkiye – abdullahozdag@nevsehir.edu.tr
- Doç. Dr. Çağdaş Üngör SUNAR** – Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İngilizce Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, İstanbul, Türkiye – cagdas.ungor@marmara.edu.tr
- Doç. Dr. Eyüp KUL** – Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı, Rize, Türkiye – eyupkul@gmail.com
- Doç. Dr. Hüseyin KALEMLİ** – Milli Savunma Üniversitesi, Kara Harp Okulu, Tarih Bölümü, Ankara, Türkiye – huseyinkaleml@gmail.com
- Doç. Dr. İsa BLUMI** – Stockholm Üniversitesi, Asya, Ortadoğu ve Türk Araştırmaları Bölümü, Stokholm, İsveç – isa.blumi@su.se
- Doç. Dr. Kaan KAPAN** – İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Bölgesel Coğrafya Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye – kaan.kapan@istanbul.edu.tr
- Doç. Dr. Spyridon PLOUMİDİS** – Atina Üniversitesi, Atina, Yunanistan
- Doç. Dr. Vjieran KURSAR** – Zagreb Üniversitesi, Felsefe Fakültesi, Türkoloji, Zagreb, Hırvatistan – vkursar@ffzg.hr
- Doç. Dr. Zuhâl Mert UZUNER** – Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İngilizce Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, İstanbul, Türkiye – zmert@marmara.edu.tr
- Dr. Öğretim Üyesi Alihan LİMONCUOĞLU** – Marmara Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Uygulamalı Sosyoloji Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye – alihan.limocuoglu@marmara.edu.tr
- Dr. Dragana AMEDOSKÍ (Senior Research Associate)** – The Institute of History Belgrade, Belgrad, Sırbistan
- Dr. Elma KORİĆ** – University of Sarajevo, Oriental Institut, Saraybosna, Bosna- Hersek

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Araştırma Makaleleri / Research Articles

- Bir Edebi Tür Olarak Gazavatnameler ve Dönemsel İçerik Analizi
Ghazavatnames as a Litterary Genre and Periodic Content Analysis
Sultan Çetinkaya Tahtacı 1
- Akifer Güvenliği ve Uluslararası Çatışmalarda Akiferlerin Yeri
Aquifer Security and the Place of the Aquifer in International Conflicts
Tarık Demir21
- Rekabet İstihbaratı ve Endüstriyel Casusluk: Ulusal Güvenlik Perspektifinden
Bir Değerlendirme
Competitive Intelligencea Industrial Espionage: a National Security Perspective
Ali Gök, Taner Akçacı37
- Nasir Al-din Shah's Visit to Istanbul in 1873: the Problem of Iranians' Legal Status
Nasreddin Şah'ın İstanbul Ziyareti (1873): İranlılar'ın Hukuki Statü Sorunu
Başak Kilerci61

Yayın Tanıtımları / Book Reviews

- Umut Sınırlara Takıldığında: 1990 Sonrası Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler
When "Hope" Hits Borders: Post-1990 Migration from Bulgaria to Turkey
Sinem Arslan83

Bir Edebi Tür Olarak Gazavatnameler ve Dönemsel İçerik Analizi

Ghazavatnames as a Litterary Genre and Periodic Content Analysis

Sultan Çetinkaya Tahtacı¹

öz

Gazavatnameler, Osmanlı döneminde, özellikle Hristiyanlara karşı yapılan gazaları konu alan epik eserlerdir. Bu eserler XV. yüzyılda ortaya çıkmaya başlamış, XVI. yüzyılda Osmanlı'nın büyümesine paralel olarak en verimli dönemlerine ulaşmıştır. Devletin zayıflama dönemine girdiği andan itibaren savaşların kaybedilmeye başlanmasıyla bu eserler yavaş yavaş azalmış ve yenilgilerin bir silsile halinde devam etmesiyle bu eserlerin arkası kesilmiştir.

Şu an bilinen 270'tan biraz fazla gazavatname bulunmaktadır. Gazavatnameler üzerine şimdiye kadar yapılan en önemli çalışma Agah Sırrı Levend'e aittir. Levend, bir iki sayfa gazavatnameler hakkında bilgi aktarmış, kitabın büyük bir bölümünde gazavatnamelerin listesini vermiş ve eserin sonuna Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavatnamesini eklemiştir. Bunun dışında Türk edebiyatı tarihini ele alan eserlerde¹ gazavatnamelerle alakalı genel bilgiler bulunsa da gazavatnamelerin edebî türüne özgü bir çalışma yapılmamıştır. Yapılan çalışmalar genellikle bu eserlerin Arap harflerinden Latin harflerine aktarımı veya dil çalışmaları şeklindedir. Bu makalede ise: Bu eserlerin türü nedir? Hangi edebî türde kabul edilmelidir? Müstakil bir tür müdür yoksa epik geleneğin bir devamı mıdır? Eğer müstakil bir tür ise epik eserlerle benzerlikleri ve farklılıkları nelerdir? tarzı soruların cevapları bulunmaya çalışılacaktır. Son olarak, XV. yüzyılda kaleme alınan gazavatnameler dönemin edebî, tarihi ve politik bağlamı dikkate alınarak değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Gazavatnameler, Gaza, Gazi, Destanlar, Saray Şairleri

ABSTRACT

Ghazavatnames are Ottoman popular epics that narrate the *ghazas* (wars against Christians). The Arabic *maghazis*, describing Prophet Muhammad's wars, played

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Sultan Çetinkaya Tahtacı (Dr.),

École Pratique des Hautes Etudes, Paris, Fransa

E-posta: evisokul@gmail.com

ORCID: 0000-0002-4003-1405

Başvuru/Submitted: 23.11.2023

Revizyon Talebi/Revision Requested:

08.12.2023

Son Revizyon/Last Revision Received:

22.01.2024

Kabul/Accepted: 31.01.2024

Atıf/Citation: Çetinkaya Tahtacı, S.

Ghazavatnames as a Litterary Genre and

Periodic Content Analysis. *Avrasya İncelemeleri*

Dergisi - Journal of Eurasian Inquiries 13, 1 (2024):

1-20.

<https://doi.org/10.26650/jes.2024.1394961>

- 1 Rıdvan Canım, *Divan Edebiyatında Türler*, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2010) 60-64; Agah Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1973)158.; Filiz Hançerlioğlu Kılıç, "Gazavatname", *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*, C.3, (Ankara: AKM. Yay. 2004)17-18; Mustafa Erkan, "Gazavatname", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.13, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996) 439-440.

a significant role in the development of *ghazavatnames*. A *ghazi* (warrior) is at the center of *ghazavatnames*, which can be classified into three groups. Some *ghazavatnames* describe the *ghaza* of a sultan and constitute a specific genre, whereas others deal with a vizier's or commander's *ghaza*. Finally, some narrate a single conquest. *Ghazavatnames* first appeared in the 15th century; their number increased in the 16th century, after which it diminished. A total of 270 *ghazavatnames* are known. Agah Sırrı Levend is the only scholar to have investigated the literary genre of the *ghazavatname* and written elaborately on the style in which these works narrate historical events. To the best of my knowledge, there has been no reflection on the *ghazavatname* genre so far. Scholars have primarily worked on transcribing the Arabic texts in Latin or have performed linguistic analyses. Levend's book comprises a few pages that provide some information about the *ghazavatnames*.

I aimed to investigate these texts for answers to simple questions: what are the *ghazavatnames*, what is their literary genre, and why have they been composed? In this article, the *ghazavatnames* are examined from a literary point of view. A challenge in this analysis was that only a few previous studies could be used for reference because although the *ghazavatnames* are of the artificial epic genre (such being my conclusion), Turkish and foreign scholars have primarily worked on natural epics with a nationalist approach. As the artificial epics were not composed within the people but were written in an artificial manner, they attracted little literary interest although they were valuable historical sources. Hence, I could find limited information about these artificial epics, the manner in which they appeared, and their criteria. Thus, I attempted to define the *ghazavatname* genre by comparing it with the natural epics.

Keywords: *ghazavatname*, *ghazi*, *ghaza*, epics, court poets

EXTENDED ABSTRACT

Ghazavatname refers to the epic and popular literary works that narrate the *ghazas*, i.e., the wars that the Ottomans waged against Christian states. The word is a compound of the Arabic *ghaza* (pl. *ghazavat*, “holy war”) and the Persian *name* (“letter” or “narrative”). Initially, its meaning was related to the idea of going to war, i.e., waging war. Subsequently, the term was used to refer to wars waged against the enemies of one's religion and was understood as *jihad*.

The first examples of such texts appeared in the Arabic literature as *maghazi*. They dealt with the wars waged by the Prophet of Islam against “unbelievers.” Later, such *ghaza* narratives were dedicated to the Prophets' gender, Ali, or to his uncle, Hamza. They were read, listened to, and greatly appreciated by the Turkish-speaking communities of Anatolia. These *ghaza* narratives could be considered to have influenced the development of *ghazavatnames*.

In such works, one generally finds an epic hero, who is the center of the story, waging a *ghaza*. We can classify these works into three categories based on their topics. The first category narrates the *ghaza* of a sultan; it is known as *Selimname* or *Süleymanname*—from Selim I (r. 1512–1520) or Süleyman the Magnificent (r. 1520–1566)—and constitutes a specific genre. The second category of works deals with the *ghaza* of a vizier or famous commander, such as the *ghazavatname* of Hayreddin Paşa Barbarossa, Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa, Özdemiroğlu Osman Paşa, or Mihaloğlu Ali Bey. Finally, the works of the third category narrate the conquest of a special place or fortress.

The first examples of *ghazavatname* are from the 15th century; their number increases in the 16th century because of the increasing numbers of conquests and military successes during this time. In fact, the best *ghazavatnames* appeared in this period. *Ghazavatnames* later declined possibly as a result of the decline of the Ottoman Empire; the multiplying defeats

and the fall of the Empire influenced the disappearance of the *ghazavatnames*. To date, 270 *ghazavatnames* have been known.

To the best of my knowledge, no scholar other than Agah Sırrı Levend has explored the literary genre of the *ghazavatname*; no one has elaborated on the style of these historical narratives. Till date, there has been no reflection on the *ghazavatname* genre. Scholars have primarily worked on transcribing these Arabic texts in Latin or have performed linguistic analyses. Levend's book provides some information regarding the *ghazavatnames* and lists the known works, including Mihailoğlu's *ghazavatname*. While Levend's book is of immense value, his list is not perfectly rigorous as it includes certain works that cannot be considered *ghazavatnames*. This confusion may be attributable to the fact that Ottoman chronicles of that period shared certain similarities with *ghazavatnames*.

In the first part of this study, the *ghazavatnames* are investigated from a literary point of view. A challenge in this study was the limited number of reference works available. Notably, the *ghazavatnames* are of the artificial epic genre (such being my conclusion), but Turkish and foreign scholars have primarily worked on natural epics with a nationalist approach. As the artificial epics were not composed within the people but were written in an artificial manner, they attracted little literary interest despite their value as historical sources. Thus, I could find limited information regarding the artificial epics, the manner in which they appeared, and their criteria. Thus, I attempted to define the *ghazavatname* genre by comparing it with the natural epics.

In the second part, the *ghazavatnames* are examined in their historical context. Because these works narrate wars, i.e., historical events, I attempted to determine how they relate these events, particularly whether they manipulate them or not and why. I proceeded by first creating a summary of each *ghazavatname* and then trying to answer my questions by comparing these summaries with contemporaneous historical Ottoman and non-Ottoman chronicles and with historians' works on the period.

The analysis showed that the aim of the *ghazavatnames* was not to relate Ottoman history as is but to glorify the *ghaza* and the *ghazis*. Therefore, we can say that historical events that are not linked to war do not find a place in *ghazavatnames*. If an author speaks about a historical event that is not a war, such referencing will only be aimed at fulfilling the author's primary purpose. Moreover, the narration of historical events is not always truthful. With his purpose in mind, the author may manipulate historical facts or even invent them.

The language of the *ghazavatnames* has the linguistic characteristics of the 15th century Ottoman Turkish. As far as the heroes are concerned, some types are easily identifiable, such as the *ghazi* sultan, the Muslim warrior, the king or lord of the unbelievers, the women, and the coward. We do not learn much about the heroes' lives, which are mentioned during the *ghaza* only when they are useful to the story. No period other than wartime is worth the author's attention. The place and time of the events are precisely indicated, in conformity with historical facts. Authors may even provide a precise date. Finally, as the events described are not very ancient, supernatural aspects are rarely found in the *ghazavatname*.

Giriş

Arapça “g-z-v” kökünden gelen gaza; dar anlamıyla din uğruna savaşmak, din düşmanlarına sefer etmek gibi anlamlara gelmektedir.¹ İslam peygamberi Hz. Muhammed’in sahabelere gazayı çokça tavsiye etmesi ve gazanın önemini birçok hadiste vurgulaması İslam aleminde gazanın oldukça değer kazanmasını sağlamıştır. Ayrıca, Peygamber döneminde onun bizzat katıldığı savaflara gazve (gaza), ordu sevk ettiği savaflara da seriyye denmiştir. İlk zamanlarda, peygamberin bu savafları siyer kitaplarının bir parçasını oluşturmuş ve zamanla onun gazaları *megazi* adı altında müstakil eserler olarak yazılmaya başlanmıştır.²

Osmanlı dönemine gelindiğinde, gaza hem halk arasında hem de siyasi alanda önemini korumuştur. Bu dönemde gazanın lideri olmak, kafirlere karşı savaş açmak, onların sayısını azaltmak ve onları İslam’a boyun eğdirmek Osmanlı sultanları için hem onur verici bir durum³ hem de kendi politikaları için önemli bir meşruiyet aracı olarak görülmüştür.⁴ Aynı şekilde, Müslüman halk tarafından da gazaya katılmaya, kahramanca savaşmaya çok kıymet verilmiştir.⁵ II. Murad’dan itibaren şairler, konunun önemine binaen, Osmanlı padişahlarının, paşalarının ve büyük komutanlarının savaflarını, kahramanlıklarını ve fetihlerini konu alan eserler yani gazavatnameler yazmaya başlamışlardır.⁶ Gazavatname yazma faaliyeti neredeyse Osmanlı’nın son dönemlerine kadar varlığını sürdürmüştür.

XV. asırdan Osmanlı’nın son dönemlerine kadar gazaya ve gazilik faaliyetlerine çok önem verilmesine ve elimizde hayli yekûn teşkil edecek kadar gazavatname bulunmasına rağmen bu eserlerin türünün ne olduğu, hangi edebî türde kabul edilmesi gerektiği ve neden yazıldığı gibi kısacası türü ve içeriği hakkında bugüne kadar bir çalışma yapılmamıştır.⁷ Bu alanda Agah Sırrı Levend, 1956 yılında “*Gazavatnameler ve Mihaloğlu Ali Bey’in Gazavatnamesi*” adı altında bir kitap yayınlamıştır. Bu eserde genel bir gazavatname listesi verilmiş ve eserin sonuna

- 1 Redhouse James, *Turkish and English Lexicon* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1978), 1343; Şemseddin Sami, *Kamusı Turki* (İstanbul: Şifa Yayınları, 2012)988; Şinasi Tekin, “XIV. yüzyılda yazılmış gazilik tarikası Gaziliğin yolları adlı bir eski Anadolu Türkçesi metni”, *Journal of Turkish Studies* 13 (1989)139-204.
- 2 Mustafa Fayda, “Siyer ve Megazi” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.37, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 2009) 324-326; Hinds, M., “Al-Magazi”, *Encyclopedie de l’Islam (EP)*, C.5, (Leyde: Brill 1986) 1151-1154.
- 3 Sultan Çetinkaya, *Les Ghazavatname au XVE siècle de l’époque de Murad II à celle de Bayezid II*, (Yayınlanmamış doktora tezi, L’Ecole Ptatique des Hautes Etudes, Paris 2021)13.
- 4 Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye I*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2017) 88.
- 5 İnalçık, *Devlet-i Aliyye I*, 43-44.
- 6 Agah Sırrı Levend, *Gazavatnameler*, (Ankara: TTK, 1956)1-5.
- 7 Gazavatnamelerle alakalı, makalemizde de yararlandığımız çok değerli çalışmalar ve doktora tezleri bulunmaktadır. Örneğin; Mehmet Sarı, *Gelibolulu Zaîfî Muhammed Gazavatname-i Sultan Murad Han*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Dili Ana Bilim Dalı, İstanbul,1994); Özlem Dereli, *Sinoplu Safâyi’nin Fetihname-i İnebahtı ve Moton adlı Eseri*, (Yüksek Lisans Tezi, Samsun,19 Mayıs Üniversitesi, 2017;Fırdevsî-i Rûmî, *Kutb-name*, Haz. İbrahim Olgun ve İsmet Parmaksızoğlu, (Ankara: TTK 2011); Kivâmî, *Fetihname*, Nşr. C. Vedat Uygur, (İstanbul: YKY, 2007); Canım, *Divan Edebiyatında Türler*; Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*; Kılıç, “Gazavatname”. Burada anlatılmak istenen gazavatnamelerin türünün ne olduğu veya ne olması gerektiği üzerine spesifik bir çalışmanın olmadığıdır. Yukarıda ismi geçen eserler genellikle gazavatnameler hakkında genel bilgi vermekte ve gazavatnameleri lengüistik açıdan incelemektedir. Bu makalede ise gazavatnamelerin türü üzerine bir tez ortaya atılmakta ve içerik analizi yapılmaktadır.

Ali Bey'in *Gazavatnamesi* eklenmiştir.⁸ Levend gazavatnameler türü hakkında herhangi bir değerlendirmede bulunmamıştır. Diğer taraftan, gazavatnamelerle alakalı doktora tezleri⁹ de bulunmaktadır. Fakat, bu tezler genellikle bu eserlerin Latin harflerine aktarımı ve lengüistik olarak incelenmesine ağırlık vermektedir.

Gazavatnamelerin türü ve içeriği hakkında boşluğu doldurmak amacıyla hazırlanan bu makalede XV. asırda yani gazavatnamelerin ilk örneklerinin görülmeye başlandığı yüzyılda kaleme alınan altı gazavatname; Zaîfî'nin *Gazavat-ı Sultan Murad Han*, Gubârî'nin *Gazavat-i Midilli*, Safâî'nin *Fetihname-i İnebahtı ve Modon*, Firdevsî'nin *Kutbname'si*, Kıvâmî'nin *Fetihname'si*, ve son olarak Sûzî Çelebi'nin *Gazavat-i Mihaloğlu Ali Bey* isimli eserleri edebî türünün ne olduğu ve epik türde hangi alt başlıkta ele alınması gerektiği gibi sorular üzerinde durulup içerikleri; bu eserler edebî bir yapıt olduğu için edebî, tarihi anlattığı için tarihi ve genellikle padişah, paşa ve beylere sunmak amacıyla kaleme alındığından politik bağlamda değerlendirilecektir.

1. Edebî Bir Tür Olarak Gazavatnameler

Gazavatnamelerin türü hakkında birçok tanım yapılmıştır. "Gaza ve gazilerin kahramanlıklarını hikâye eden eserler",¹⁰ "düşmanla yapılan savaşları anlatan eserler",¹¹ gaza ve gazi anlatıları¹² ve "destani tarihler"¹³ gibi örnekler verilebilir. Gazavatnamelerin epik karakter taşıdığı, bu alanda çalışan araştırmacıların malumudur.¹⁴ Dolayısıyla gazavatnamelerin edebî türünün ne olduğu veya ne olması gerektiği ile alakalı sorunsalımızın cevabını epik türde aramak yerinde olacaktır.

1.1. Destan Türü

Destan, Farsça "dâstân" kelimesinden gelmekte olup "hikâye, masal, sergüzeşt, manzum hikâye (kıssa), vak'a, tarih, roman ve hayvan masalı (fabl)" gibi anlamlara gelmektedir.¹⁵ Doğal destanlar yazı çağlarından önce, bir milletin bağrından çıkmış kahramanlardan bahseden millî, epik ve popüler eserlerdir.¹⁶ Bu kategorideki destanların dışında, yazı çağlarında ortaya çıkmış, doğal destanlara öykünerek türetilmiş yapay destanlar da bulunmaktadır.¹⁷

8 Levend, *Gazavatnameler*, V-VII.

9 Bu tezler 8 numaralı dipnotta belirtilmiştir.

10 Levend, *Gazavatnameler*, 1.

11 Mustafa, Erkan, "Gazavatname", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.13, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996) 439-440.

12 Çetinkaya, *Les Ghazavatname*, 71.

13 Fahir İz, *Eski Türk Edebiyatında Nesir*, (Ankara: Osman Yalçın Matbaası, 1964) XXXVIII.

14 Levend, *Gazavatnameler*, V; İsmail Hakkı, Mercan, "Türk Tarihinin Kaynakları Olan Bazı Menakıbnâme ve Gazavatnameler Hakkında", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, IV (2003) 123.

15 Kazım Yetiş, "Destan", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.9, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994) 202-205.

16 Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, (İstanbul: Ötüken Yayınları, 1980) 41; Leon Gautier, *Les épopées françaises I*. (Paris: Société générale de librairie catholique 1878) 7.

17 Yetiş, "Destan", 202-205.

2.1.1. Doğal Destanın Özellikleri

Destan üzerine çalışan araştırmacılar, Avrupa'dan Hindistan'a bütün doğal destanların birbirlerine benzedikleri ve derin bir şekilde popüler çizgiler taşıdıkları konusunda birleşirler.¹⁸ Doğal destanların yazarları çok az tanınır ya da hiç tanınmazlar.

Bu destanların tam olarak hangi yüzyılda halk arasında söylenmeye başlandığı bilinmez. Bu destanlara, yazar gerçek tarihi olayları katsa da bu tarihsellik mitlerle o kadar iç içe geçmiştir ki ikisini birbirinden ayırt etmek neredeyse imkansızdır. Bu eserler okunmak için değil söylenmek için yapılmıştır. Bu doğal destanlar adına uygun olarak doğal bir şekilde halkın içinde doğmuştur.¹⁹

Sözel olan ve halkın içinden herhangi bir itici güç olmaksızın ortaya çıkan doğal destanların, varlık sahasına adım atabilmesi için üç döngüden geçmesi gerekmektedir. Bu destanlarda, öncelikle halkın yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığı derin bir acı ve büyük bir şok yaşadığı görülmektedir. Bir sonraki döngüde halkın bu acısı dilden dile anlatılmaya ve bir müzik aleti eşliğinde söylenmeye başlanmaktadır.²⁰ Bu, Türklerde bir halk ozanının kopuzunu alıp söylemesi olarak tezahür eder.²¹ Ayrıca, bir doğal destanın oluşabilmesi ve üç döngüyü yaşayabilmesi için yeterince zamana da ihtiyaç vardır. Yazıya geçirilmemiş ve çok uzun zaman önce yaşanmış bu epik anlatıya fazlaca hayali unsurlar karışmıştır.

Diğer taraftan, bu üç döngünün dışında doğal destanın oluşabilmesi için dört şart gerekmektedir. Bu şartlardan birincisinin primitif çağların gerekli olduğu üzerine Köprülü ve Gautier gibi araştırmacılar hemfikirdir.²² Bu çağlar, destanların yapılarına uygun, bilim ve eleştirinin daha gelişmediği, destan ile tarihi gerçekliğin iç içe geçtiği bir dönem olarak tanımlanabilir.²³ Destanların oluşması için ikinci şart millî ve dinî bir ortamın varlığıdır. Yani, halka birlik duygusunu verecek bazı ortak değerlerin bulunması ya da sahip oldukları toprakların bir vatan hüviyetini kazanması gerekmektedir. Zira, doğal bir destan millî bir şüirden başka bir şey değildir.²⁴ Doğal destan için üçüncü şart ise olağanüstü veya bir halkı büyük oranda tehdit eden acı bir olayın ortaya çıkmasıdır. Gautier'e göre, destanlara konu olan olaylar çoğunlukla savaşlar ve çatışmalardır. Çünkü refah ve dinginlik, yapısında şiddet ve savaş olan hakiki bir epik şiire ilham vermez. Epik şiirde binlerce insan can verir, atlar baştan ayağa kana boyanır. Acı, zaten, haddizatında epik bir karakter taşımaktadır.²⁵ Bu acının yanında epik eserlerde kutsallık da bulunmaktadır. Son olarak bir doğal destanın oluşmasında, epik bir kahramanın yer aldığı görülmektedir. Bu kahraman bütün hayatını, tehdit altında bulunan topraklarını ve halkını korumak için kafirlerle karşı savaş yaparak geçirir.²⁶

18 Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 41; Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1983)1-10; Faruk Kadri Timurtaş, *Türk Destanları. Türk Kültürü*, III (33) (1965) 577-58.

19 Gautier, *Les épopées* 7.

20 Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 41-42.

21 Oğuz Öcal, "Destan Tanımı ve Eski Türk Destanları", *Millî Folklor Dergisi*, 8, (2004) 5.

22 Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 41-42; Gautier, *Les épopées* 7.

23 Timurtaş, *Türk Destanları* 577-58.

24 Gaston Paris, *Histoire Poétique de Charlemagne*, (Paris: Librairie A. Franck.1865) 3.

25 Gautier, *Les épopées* 12.

26 Bilge Seyidoğlu, "Türk Destanları ve Battal Gazi", *I. Battal Gaz ive Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu Tebliğler* (1986) 15-18.

2.1.2. Yapay Destanın Özellikleri

Gautier'e göre tarih çağlarında ortaya çıkan ve popüler olmaktan uzak olan yapay destanlar da vardır. Yazar, doğal destanların kıyas götürmez başarısına (*incomparable succès*) değinirken, tarih çağlarında bazı şairler bu alanda iyi ve zengin bir kariyer bulunduğunu anlamışlar ve doğal destanları taklit ederek eserler kaleme almaya başlamışlardır. Doğal destanları örnek alan ve popüler çizgiler de taşıyan bu yapay destanların bazıları da başarılı olmuştur. Fransız aydınlanmacı filozof ve yazar, Volter'in IV. Henri'nin savaşlarını destan tarzında kaleme aldığı *Henriade* isimli eseri bu türe örnek olarak verilebilir.²⁷ Güzel bir nazım örneği gösteren bu eserler halk arasında söylenmek -ezgili söyleyiş- için değil bu sanatsal nazımın değerini anlayabilecek edebî zevke haiz olanlar için yazılmıştır. Doğal destanlar kendiliğinden gelişip bolca aksiyon taşıran yapay destanların betimlemelerle dolu daha bilgelik ve düşünce ürünü olduğu görülmektedir.²⁸

2.1.3. Gazavatnameler

Yukarıda yapılan tanımlara ve açıklamalara göre gazavatnameler, yapay destanlar edebî türünün bir alt başlığı olarak kabul edilmelidir. Çünkü yukarıdaki bilgilerden gazavatnamelerin doğal destan olmadığı görülmektedir. Zira bir doğal destanın oluşabilmesi için bazı şartların yerine gelmesi gerekmektedir.²⁹ Fakat, gazavatnameler bu şartları yerine getirmez.

Sözel karakter taşıyan ve halkın içinde teşekkül etmiş doğal destanın aksine yapay destan özelliği taşıyan gazavatnameler yazı geleneğinin bir ürünüdür. Bir şair tarafından geçim kaynağı olarak Osmanlı sarayında padişah için veya saraya yakın kişiler için kaleme alınmıştır. Örneğin; II. Murad'ın gazalarını yazan Zaîfi, eserinde sultanın iştret meclislerine katıldığını, orada şiirler okuduğunu ve bu sohbetlere katılan sanat erbabına padişahın lütuflarda bulunduğunu bildirmektedir.³⁰ Diğer örnek ise, Mihaloğlu Ali Bey'in gazalarını anlatan Sûzî Çelebi'dir. Kendisi Ali Bey'in maiyetine girmiş ve onun gazalarını kaleme almıştır.³¹

Gazavatnamelerin, yukarıda sözü edilen doğal destanların sağlaması gerektiği üç döngüden geçmediği ve destanın teşekkülünde ihtiyaç duyulan zamanı geçirmeden kaleme alındığı bilinmektedir. Zira, gazavatnameler savaşlardan hemen sonra, popüler olmayan, savaşa bizzat katılıp olaylara şahit olan veya katılanları dinleyen şairler tarafından yazıya geçirilmiştir. Bu durum da hayali unsurların bu eserlere girmesine çok meydan vermemektedir. Örneğin, *Fetihname* şairi Safâî II. Bayezid döneminde gerçekleşen Modon ve Koron seferine donanmayla katılıp gördüklerini şu beyitlerle yazmak istediğini belirtmiştir:

“*Hâturuma bu geldi kim hattâ / Sefer idem yazam bu sözleri tâ
Görmüşem bu seferde ben zîrâ / Niçe kanlar döküldi oldı gazâ*”³²

27 Gautier, *Les épopées* 7.

28 Gautier, *Les épopées* 7.

29 Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 41-43

30 Mehmet Sarı, *Gelibolulu Zaîfi Muhammed Gazavatname-i Sultan Murad Han*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Dili Ana Bilim Dalı, İstanbul, 1994) 188-189.

31 Levend, *Gazavatnameler*, 197-200.

32 Özlem Dereli, *Sinoplu Safâî'nin Fetihname-i İnebahtı ve Moton adlı Eseri*, (Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 19 Mayıs Üniversitesi, 2017)71-72.

Bununla birlikte, *Kutbname* şairi Firdevsî savaşa katılan Silahtarbaşı'nın kayınından bizzat dinleyip eserini kaleme aldığını belirtmektedir.³³

Ayrıca, doğal destanların oluşması için gerekli olan primitif dönemle alakalı olarak XV. yüzyılın, gazavatnamelerin Osmanlı sarayında ilk örneklerini verdiği yüzyıl, Osmanlılar için primitif bir çağ olmadığı görülmektedir. Gautier'e göre bir halk aynı anda *Ilyada* ve *Eneide*'de sahip olamaz. Yani bir toplumda *Eneide* gibi sanat eseri; bunu anlayacak sanat erbabı, elitler veya entelektüelleri gerektirmektedir. Lakin doğal destan, sadece tarihle efsaneyi, mitler ile gerçeği karıştıran halkın bağrında şekillenmektedir. Tarih çağlarındaki halklar da destanlar kaleme almaktadırlar, ama bunlar doğal değil, yapay destan kategorisine girmektedir.³⁴

Diğer taraftan, XV. yüzyıl Osmanlı edebiyatına bakıldığında edebî eserlerin ve tarih kitaplarının çoğalmakta olduğu gözlemlenmektedir. Buradan hareketle, gazavatnamelerin oluştuğu ortamdaki, yani saray ve saray çevresindeki insanların gerçek tarihi olaylar ile mitleri karıştırmayacak bir entelektüel seviyede buldukları ya da bu tarihi olaylara bizzat şahit oldukları göz önünde bulundurulursa bu dönemin primitif bir dönem olmadığı anlaşılır. Bu sebeple, gazavatnamelerin çıktığı bu ortamda hakiki bir destanın çıkması olanaksız görünmektedir.

Gazavatnamelerde, doğal destanın oluşması için gereken ikinci şartın yani dinî ve millî bir ortamın varlığı gazavatnamelerin konusu olan gaza ve gazilerin kutsallıkla ilişkilendirilerek tezahür ettiği görülmektedir. Bunun yanında, millet fikrinin XVIII. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan milliyetçilik fikrinden farklı olarak din, toprak veya kader birliğinin olduğu fark edilmektedir.

Diğer taraftan gazavatnamelerin üçüncü ve dördüncü şartı da barındırmadığı fark edilmektedir. Zira bu eserler, bütün bir halkı tehdit edecek büyük bir acıdan sonra kaleme alınmamaktadır. Dolayısıyla bu durum, bütün bir halkı kendi şahsında müşahhaslaştırmış bir kahramanın çıkmasını olanaksız hale getirmektedir. Gazavatnamelerin konu itibarıyla kahramanların epik olduğu bilinmekte fakat, bütün bir dönemin ve ülkenin kendi şahsında müşahhaslaştırmış bir kahramandan söz etmek mümkün görünmemektedir. Çünkü XV. asırdaki taht kavgalarını bertaraf etmiş Osmanlı Devleti tehdit altında olmaktan ziyade topraklarını genişletip imparatorluk yönünde ilerlemektedir. Bazen, Haçlı seferleri onlara endişe vermektedir, fakat bu dönemde gazavatnamelerin ikisinde³⁵ haçlı savaşları konu olmuştur. Diğerleri, genellikle fetihleri, akınları ve saldırıları konu edinmişlerdir. Örneğin; sınır boylarında bulunan Mihaloğlu Ali Bey'in Hristiyan topraklarına yaptığı akınları anlatan *Gazavatname*'si ve Safâî'nin Koron ve Modon'un Osmanlılar tarafından ele geçirilmesini anlatan *Fetihnamesi*, bu tarz konusu dar eserlerdir. Konusu itibarıyla gazavatnameler gayrimüslimlere karşı yapılan savaşları ve çatışmaları ele aldıklarından bazen olağanüstü ve acı olayları da barındırmaktadırlar; ancak bu, bütün halkı tehdit etmekten uzaktır.

33 Firdevsî-i Rûmî, *Kutb-name*, Haz. İbrahim Olgun ve İsmet Parmaksızoğlu, (Ankara: TTK 2011)249.

34 Gautier, *Les épopées* 3-16; Jean-Marcel Paquette, "*Les conditions Historique de l'Épopée*", Université Laval, Université Chulalongkorn, www.revue-analyses.org, 9, (2014) 170-181.

35 Zaîfî'nin Gazavat-ı Murad Han ve Firdevsî'nin *Kutbname* adlı eserleri

Sonuç olarak, yapı itibariyle gazavatnameler, bir destanın doğması için gerekli şartları yerine getirmediğinden doğal destan özelliği göstermez. Bir doğal destanın oluşabilmesi için bilimin ve eleştirinin çok gelişmediği primitif bir döneme ihtiyaç duyulduğu gibi sözel ve kendiliğinden ortaya çıkması gerekmektedir. Bunun yanında, yeterince zaman ve döngüye de ihtiyaç vardır. Zaman içerisinde bu tarihi olaylar hayali öğelerle iç içe geçmekte ve gerçek ile mitsel çizgiler zor ayırt edilmektedir. Lakin gazavatnamelerin doğduğu yüzyılda Osmanlı sarayında primitif bir çağdan söz edilemediği gibi gazavatnamelerin bir tarihsel olayın hemen ardından yazıya geçirildiği, tabii olarak hayali öğelere meydan vermediği görülmektedir. Ayrıca doğal destanların tersine halkın bağrından doğal olarak değil sarayda veya iktidara yakın popüler olmayan şairler tarafından doğal destanlara öykünerek üretilmiştir.

3. XV. Yüzyılda Yazılmış Gazavatnamelerin İçeriğinin Değerlendirilmesi

XV. yüzyılda yazılmış gazavatnamelerin *sebeb-i telif* bölümlerine veya eserlerin muhtelif yerlerine bakıldığında şairlerin kendi hamilerini ve onların kahramanlıklarını övgüyle anlatacak eserler yazmak ve bunun neticesinde hamileri tarafından bir in'ama nail olmak arzusunda oldukları anlaşılmaktadır. Örneğin Gubârî:

“*Tamâm ol vaqt olur ammâ kemâhi/ Göñülden begene düstûr-ı şâhi*”³⁶ diyerek paşanın gönülden beğenmesi sonucu eserinin tamamlanacağını ifade etmektedir. Aslında bu sadece XV. yüzyıla özgü bir durum değildi; ortaçağdan matbaanın geniş kitlelere okuma imkanı vereceği ve yazarların geçimlerini bir hamiye muhtaç olmadan kazanacak durumuma gelinceye kadar sanatçılar ve yazarlar padişahın veya saray çevresindeki seçkin sınıfın desteğine muhtaçtı.³⁷ Bu sebeple sanatçı ve şairler eserlerini büyük bir dikkatle kaleme alırlar, himayesi altında buldukları padişah ya da saray çevresindeki seçkin sınıfın sanat zevkine uygun düşecek eser vermeye çalışırlardı. Çünkü eserlerinin kabul görmesi onların takdir etmelerine ve beğenmelerine bağlıydı. Böylece, hamilerinden lütuf ve inayet umarlardı.³⁸ Şairler eserlerinin; saray ve saray çevresindeki hamilerin sadece sanat zevkine değil aynı zamanda politikalarına da uygunluk göstermesine dikkat etmekteydiler.³⁹

Türkçe eser tercüme ve telif faaliyetlerinin yoğun bir şekilde görüldüğü XV. asırda, II. Murad sarayında ilk gazavatname kabul edilen Zaîfî'nin eseri dönemin edebî karakterini yansıtmaktadır. Bu dönemde yazılan gazavatnamelerin ortak noktaları olsa da yazıldığı dönemin politikalarına ve edebî akımına göre farklılıklar gösterdiği de söylenebilir. Ortak noktalardan başlamak gerekirse öncelikle, gaza ve gazileri konu edinip savaşta kahramanlık gösterenleri yücelterek, çatışmadan kaçanları da yererek anlatmaktadır. Ayrıca, gazavatnameler genel olarak mesnevi tarzında ve sade dille kaleme alınmaktadır. Bu eserlerin ortak amacı, genel Osmanlı tarihini anlatmak değil gazayı ve gaziliği ön plana çıkarmaktır.

36 Gubârî, *Kitâb-ı Gazavât-ı Midilli*, Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar, no : 1285, 69b.

37 Halil İnalçık, *Şair ve Patron*, (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2011) 4.

38 İnalçık, *Şair ve Patron*, 8-11.

39 Çetinkaya, *Les Ghazavatname*, 306-307.

Yapay destan özelliği taşıyan ve dönemin edebî yönelimine uygun olarak sade dille yazılan gazavatnameler doğal destan özelliği gösteren Danişmendname⁴⁰ ve Battalname⁴¹ ile kıyaslandığında bu iki eserin daha detaylı, cümlelerinin kısa ve basit olduğu ve bünyesinde bolca diyalog barındırdığı görülmektedir. Diğer taraftan, bazı gazavatnamelerde bazı alt başlıkların Farsça olduğuna ve gazavatname kahramanlarının Şahname kahramanlarıyla kıyaslandığına bakılırsa, gazavatnamelerin İran epik edebiyatının özellikle Şahname'nin ve aynı zamanda o dönemde edebiyat ve kültür dili olan Farsça'nın etkisi altında olduğu müşahede edilmektedir. Örneğin, Kıvâmî'ye göre İran epik kahramanı Rüstem, Osmanlı padişahı II. Mehmed'i görse korkudan titremeye başlardı.⁴² Ayrıca, gazavatname yazarı Gubârî, eserinin alt başlıklarında şu Farsça cümleleri kullanmaktadır: “*Der beyânî âmeden-i küffâr be-Midilli ve dîden-i müslimânân*”⁴³

Gazavatnamelerde sadece savaşlar anlatılmamakta aynı zamanda aşk hikayeleri, mistik ve nasihat veren beyitler de yerlerini almaktadır. Doğal destan olan Danişmendname'de büyüler, peri motifleri bulunurken yapay destan olan gazavatnamelerde bu tür gerçek dışı unsurlardan ziyade ilkbahar, gece gibi doğa betimlemelerine yer verilmektedir. Bunun en güzel örnekleri Kıvâmî'nin *Fetihname*'sinde “*Şıfat-ı bahâr*” veya “*Şıfat-ı şubuh*” başlıkları altında bulunmaktadır.⁴⁴ Bu betimlemeler bir olaydan başka bir olaya geçmek için de bir geçiş ögesi olarak kullanılmaktadır.

Bu eserler sultanın, vezirin ya da bir beyin gazalarını anlatmakla birlikte onların politikalarına uygun argümanlar da üretmektedirler. Örneğin, Firdevsî eserinin hiçbir yerinde Müslüman kelimesine yer vermemekte onun yerine Sünni kelimesini tercih etmektedir. Zira, bu eserin yazıldığı dönem II. Bayezid dönemidir ve Şiiliği resmî ideoloji olarak kabul eden Şah İsmail ile büyük problemler yaşanmaktadır.⁴⁵ Yazarın eser boyunca Müslüman sözcüğü yerine Sünni kelimesine vurgu yapması dönemin politikalarıyla ilgili olmalıdır. Başka bir örnek, Safâî'nin İslam'ın beş şartından biri olan kelime-i şehadeti çıkarıp yerine gazayı eklemesi yine dönemin fetih siyasetiyle bağlantılı olmalıdır.⁴⁶ Çünkü, gaza ve gazi şöhreti Osmanlı sultanlarına siyasi olarak büyük yararlar sağladığından politik gayelerle İslam aleminde bu şöhreti korumaya ve kuvvetlendirmeye son derece önem vermektedirler.⁴⁷

40 Ahmet Yaşar Ocak, “Danişmendname”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 8, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993) 478-480.

41 Ahmet Yaşar Ocak, “Battalname”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 5, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992) 206-208.

42 “Eger Rüstem-i Zâl yüzün görse, havfdan bîd-veş lerzân ola” (Kıvâmî, *Fetihname*, Nşr. C. Vedat Uygur, (İstanbul: YKY, 2007) 84.

43 Gubârî, *Kitabı-ı Gazavat-ı Midilli*, 14b).

44 Ruşan Türken, Kıvâmî: *Fetihname-i Sultan Mehmed*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Elâzığ, 2006) 316-317.

45 İnalçık, *Devlet-i Aliyye I*, 181-184.

46 “Hac namâz u zekât u şavm u gâzâ / Bil ki farz eyledi bu penci Hüdâ / Farzı beşdür kamu mu'allâdur / Cümlesinden gâzâ bes a'lâdur” (Dereli, *Sinoplu Safâî*, 52-53).

47 İnalçık, *Devlet-i Aliyye I*, 86-87.

Bu eserlerin asıl amacı genel Osmanlı tarihini anlatmak değil sultanlarının, hamilerinin gazalarını anlatmak, onları yüceltmek; gerekirse onların işlerini meşru zemine oturtmaktır.⁴⁸Bununla birlikte, eğer hamileri hakkında hoş gitmeyecek bazı dedikodu veya tarihi gerçekler varsa bunları birkaç beyitle yahut kutsal bir rüya ile gidermeye çalışmak söz konusudur. Örneğin, Ahmedî, *İskendernamesi*'nin sonunda bir gazavatname kaleme alacağını ifade ederek Osmanlı padişahlarının gazalarını anlatırken Osmanlı kroniklerinde içki içmesiyle eleştirilen⁴⁹ Yıldırım Bayezid için: “*Almadı hergiz eline câm-ı mey / Dinlemedi dağı hergiz çeng ü ney*”⁵⁰ diyerek Yıldırım Bayezid'in oğlunun sarayında hamisinin babası hakkındaki olumsuz eleştirileri, bu şekilde gidermeye çalışmıştır. Bundan dolayıdır ki bu eserler, kronikler gibi bütün olayları ele almamaktadır, yazarlar daha çok bir gazavatnameye uygun düşecek tarihi olaylara yer vermektedir.⁵¹

3.1. Kahramanlar

Bu eserlerdeki başlıca kahramanlara ve onların özelliklerine bakıldığında gazi sultan, gaziler ve kâfir kral ve yardımcıları gibi tiplerle karşılaşmaktadır. Gazi sultan olan II. Murad, II. Mehmed ve II. Bayezid gazanın da bayraktarlığını yapan öncü padişahlardır. Onlar, önce ilahi ilhama mahzar olmakta ve gaza hazırlıklarının yapılmasını emretmektedirler. II. Murad'ın gazalarını yazan Zaîfî'ye göre, Sultan gazaya gitmeden veya önemli politik kararları almadan önce Allah veya Hz. Muhammed tarafından ilhama mazhar olmaktadır. Örneğin, II. Murad tahtı oğlu Şehzade Mehmed'e bırakırken, Edirne'ye gelip tekrar tahta çıkarken ve Varna Savaşına giderken iki rüyasında Hz. Muhammed'i görmüş onun tavsiyeleri sonucunda bütün bu kararları almıştır.⁵²

Kıvâmî *Fetihname*'sinde, İslam'ın ve Müslümanların din padişahı olan ve İslam adına kafirlerden öç alan II. Mehmed, düşmanlarına her zaman korku salmaktadır. İstanbul'u aldıktan sonra ona Fatih adını koymuşlardır:

“*Adını Fâtih-i Kostañtiniyye okudılar*”⁵³.

Kıvâmî'ye göre o adaletlidir ve onun amacı cihan padişahı olmak ve bu dünyaya büyük bir şan bırakmaktır:

“*Dédi kim éderem vardur bir avum / Cihân içinde çıka tâ ki çavum*”⁵⁴

Geceleri gaza ve devlet işleri ile meşgul olan ve Allah'tan ilham alan padişaha melekler arkadaşlık etmektedir:

48 Çetinkaya, *Les Ghazavatname*, 305-306.

49 *Neşri Tarihi*, Haz. Faik Reşit Unat ve Mehmed Köymen, (Ankara: TTK, 1949) 332.

50 Ahmedî, *İskendername*, Haz. Yaşar Akdoğan ve Nalan Kutsal, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2009) 878

51 Çetinkaya, *Les Ghazavatname*, 316.

52 Sarı, *Gelibolulu Zaîfî*, 256-259 ve 349-351.

53 Kıvâmî, *Fetihname*, 170.

54 Kıvâmî, *Fetihname*, 98.

“*Meger bir gece... Umûr-ı memlekette zîkr ederken... İrişdi gaybdan ilhâm nâ-gâh*”⁵⁵

Bir gazi padişah olan II. Mehmed hep gazaya gitmeyi düşünmekte ve kafirlerin kanlarını akıtmak ve ellerinden memleketlerini almak istemektedir:

“*Çalışıp gazâlar édevüz, küffâr u müşrikin elinden memleketler alup başların kanların döküp...*”⁵⁶ Yine *Fetihname*’de onun sinirli ve sabırsız bir kişiliğe sahip olduğu görülmektedir. Örneğin, Uzun Hasan’ın Tokat’ı yağmaladığını öğrenince derhal savaş hazırlıkları yapılmasını emretmiştir. Fakat, mevsimin kış olmasından dolayı hava şartları sefere gitmeye uygun olmadığından ordunun baharı beklemesi gerekmektedir. Bu durum karşısında sultan o kadar sabırsızlanır ki onun: “*Ol eyyâmlarda gâyet kış vâki olmuş idi... Ol vakıtlarda gayretinden şol mertebe acele éderdi ki eger mümkün olsa ki bahârı şatun almak cemi’ hazînemi vérürdüm*”⁵⁷ dediği söylenir.

Son olarak, güç ve iktidar bakımından II. Mehmed, Hz. Süleyman’a benzetilmektedir. Kıvâmî’ye göre “Dönemin Süleyman”ı odur. Yazar, *Şahname*’de bulunan İran efsanevi padişahlarının adlarını zikrederek II. Mehmed ile kıyaslamakta ve padişahın onlardan daha güçlü olduğu sonucuna varmaktadır.⁵⁸ Hatta, “*Mısır sultânı dêrdi çâkerünem /Kapuşda bir eñ ednâ kemterünem*”⁵⁹ beytiyle Mısır Sultanı’nın onun kapısında küçük bir köle olduğunu ifade etmektedir.

Yukarıda bahsi geçen II padişahın sonra II. Bayezid dönemine gelindiğinde bu dönemde yazılmış üç Gazavatname bulunmasına rağmen bunlar savaşa katılmayan padişahın ziyade savaşa katılan gaziler üzerine yoğunlaşır. Zira Haçlıların Midilli kuşatmasını ve Müslümanların kaleyi nasıl savunduklarını anlatan iki gazavatnamede II. Bayezid bu Midilli kuşatmasına ordu sevk etmekle yetinmiş, kuşatmada bizzat yer almamıştır. Yine bu dönemde yazılan Koron ve Modon kalelerinin fethini anlatan üçüncü eserde ise padişah sefere kara ordusuyla katılmıştır. Şair donanmayla Kaptan Davut Paşa’nın yanında savaşa katıldığı için denizde geçen mücadeleler üzerine eğilmiştir. II. Bayezid’den önceki gazavatnamelerin merkezinde genelde bir padişah yer alırken bu dönemde birçok gazi kahraman karşımıza çıkmaktadır. Bayezid bu eserlerde; gazayı seven, vezirlerine gaza hazırlıklarını emreden, velilerin şefi olan ve *kutbu’l-aktab* olarak tasvir edilen bir padişaktır.

Padişahlardan sonra gazavatnamelerde yer alan en büyük kahraman kadrosu gazi beyler ve gazilerdir. Bunların başında gerçek bir gazi kahraman olarak Mihaloğlu Ali Bey gelmekte ve gazilerin şahı (*Şâh-ı gâzi*) olarak kabul edilmektedir.⁶⁰ Bu kahraman yine İran epik kahramanları ve Ali isminden hareketle Hz. Ali ile kıyaslanır. Örneğin,

55 Kıvâmî, *Fetihname*, 186.

56 Kıvâmî, *Fetihname*, 312.

57 Kıvâmî, *Fetihname*, 414.

58 Kıvâmî, *Fetihname*, 220.

59 Kıvâmî, *Fetihname*, 222.

60 Levend, *Gazavatnameler*, 280.

*“Seher vaktinde Zâl-i zemâne/ Giyindi vü tonandı Rüstemâne⁶¹
Süvâr ol Düldüle ‘azm ét ‘Ali vâ / ‘Adüya Zü’l-fikâruş çek yine var”⁶²*

Ali Bey’in dışında, sultanın kulları arasında da gerçek savaşçılar vardır. Bunlar savaş meydanlarında sultanlarına bağlılıklarını ve sadakatlarını göstermek için canhıraş bir şekilde savaşmaktadırlar. Bunca yıldır sultanlarının ekmeğini yemişlerdir, şimdi ise sultanları için gerekirse ölmelidirler. Buna örnek olarak, Varna Savaşı’nda, Anadolu Beylerbeyi Karaca Bey’in şehit olmasını verebiliriz. Çatışmaya atılmadan önce sultanının huzuruna çıkıp:

“Ey şahım bunca yıldır senin hil’atını giydik ve yemeğini yedik şimdi ise senin kazana kalkan olmak zamanıdır. Senin lütfuna asi olan senden nasıl kurtulabilir”⁶³ demektedir. Acılara maruz kalmak veya ölmek önemli değildir onun için, önemli olan sultanlarının sağ salim olmasıdır:

“Ger érerse benüm cismüme mâtem / Siniñ cânuña hergiz érmesun gam”⁶⁴

Bunu söyleyen Karaca Bey savaş meydanına atılmış, kahramanca dövüşmüş ve orada şehit olmuştur. Şehzade Korkud’un yeniçeri ağası da buna benzer şeyler söyler:

“Cânı kırbân éderüm ol hân için / Bir dahı nânın yédigüm hân için / Hil’atini giydiğüm Sultân için”⁶⁵

Kahramanlar bazında, yapay destan olan gazavatnameler ile Battal Gazi ve Danişmend Gazi gibi doğal destanların aralarındaki farkları gözlemek için incelendiğinde, ilk önce şunu ifade etmek gerekir ki yukarıda sözü geçen doğal destanlar kahramanın doğumu ile başlar. Bu doğumlarda olağanüstü ve kutsal motiflere rastlanır. Bu kahramanlar büyürler ve belli bir yaşa geldiklerinde kendilerini ispatlamaları gerekir. Bu şekilde kahraman olmaya veya bir isim almaya hak kazanırlar. Böylece kahramanın kafirlere karşı savaşları, maceraları başlar. Fakat, yapay destan olarak sınıflandırdığımız gazavatnamelerde kahramanın doğumu, gençliği, ailesi hakkında hiçbir malumata tesadüf edilmez. Bu eserler sadece kahramanın hayatının savaşta geçen belli bir zaman dilimini anlatırlar. Eğer, yazar bir kahramandan bahsediyorsa bu kahramanın kahramanlıklar gösterdiği, padişaha bağlılığını ispatladığı veya şehit olduğu içindir. Bunun dışında, kahramanın hayatı yazarın ilgi alanına girmez.

Bu eserlerdeki tasvirler göre, kafir kral ve yardımcılarının yemekleri necis, her türlü davranışları, kıyafetleri değersiz ve estetikten uzak olduğu gibi onlardan asla iyilik ve güzellik beklenemez. Onların verdiği kararlar da yanlıştır. Bunların hepsi onların küfründen kaynaklanır. Birkaç örnek verecek olursak, Zaîfî’nin eserinde Macar Kralı *“bed-ahter, bed-fial, fikr-i fasîd, laîn ve mel’ûn”*dur. Bunun yanında kiral Karun ve Firavun’a da benzetilir. Örneğin;

“Bunuñ ardınca ol kıral-ı mel’un / Yürürdi şöyle kim Fir’avn u Kârûn”⁶⁶

61 Levend, *Gazavatnamele*, 270.

62 Levend, *Gazavatnamele*, 278.

63 Sarı, *Gelibolulu Zaîfî*, 307.

64 Sarı, *Gelibolulu Zaîfî*, 308.

65 Firdevsî-i Rûmî, *Kutb-name*, 286.

66 Sarı, *Gelibolulu Zaîfî*, 242.

Bu bakış açısıyla yazar gazanın değerini daha da yükseltmektedir. Onlara karşı savaş açan gaziler, gaza vesilesiyle ellerinden türlü kötülük gelen insanların sayılarını azaltmak ve onları İslam'a boyun eğdirmekle mukaddes bir görev yerine getirmiş olmaktadır.

Firdevsî *Kutbname*'sinde Santurluoğlu isminde bir kafiri, 1501 Midilli kuşatmasında Venedik kaptanı olarak tanıtır. Halbuki, Santurluoğlu isminde bu tarihte yaşamış bir kafir korsan bilinmesine rağmen bu kuşatma sırasında Venedik donanmasının kaptanının Pesaro olduğu kaynaklarda belirtilmektedir.⁶⁷ Yazdıklarından hasmını iyi tanıdığı anlaşılan Firdevsî'nin Korsan Santurluoğlu'nu haçlı donanmasının kaptanı yapıp Kaptan Pesaro'yu göz ardı etmesi aşağıda ayrıntılı anlatılacağı üzere yazarın eserini yazma amacıyla ve eserini sunacağı hamisiyle ilgili olmalıdır.

Bu esere göre, cesur ve çok iyi bir dövüşçü olan Santurluoğlu, Türk topraklarına akınlar yapmaktadır, öyle ki ona kimse karşı koyamamaktadır. Firdevsî eserinde onun hakkında şu ifadeleri kullanır:

*“Kın içici var idi bir Freng / Adı Şanturluoğlu idi şîr ü peleng / Türk iline êtse akın binse kayık / Cengine tırmazdi anuñ biñ er kıyık”*⁶⁸

Hasmı güçlü ve cesur göstermek aynı zamanda onu alt eden gazinin de yüceltilmesi demektir. Bu da bir nevi yazarın hamisini güçlü gösterme metodudur. Bir gün Kemal Reis bu korsanı yakalayıp saraya teslim etmiştir. Cezası verilecektir, fakat Mesih Paşa yüzünden serbest bırakılmıştır. Yazarın Santurluoğlu ile alakalı bilgi birikimine bakılacak olursa kaptan Pesaro ile karıştırmaları imkânsız görünmektedir. Fakat, Kaptan Pesaro ile Santurluoğlu'nun yer değiştirmesi eser boyunca ilgiyle bahsettiği Kemal Reis'i övmek için yeni malzemelerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Çünkü yazarın, eserin muhtelif yerlerinde gözden düşen Mesih Paşa'yı yermek ve yıldızı parlamakta olan Kemal Reis ve Ahmed Paşa'yı yüceltmek için büyük bir çaba içerisinde olduğu gözlemlenmektedir. Örneğin; Sultan Bayezid, Mesih Paşa'ya çok sinirlenip;

*“Ey cebbâr zâlim ey Yezîd / Öldürsem ben seni olmaz yazuk”*⁶⁹ diyerek öfkesini dile getirmektedir. Vezaretin elinden alınıp Ahmed Paşa'ya verilmesi üzerine Ahmed Paşa için; *“Gerçi Ahmed Pâşâ hûş tedbîr éder”*⁷⁰ gibi övgü dolu sözler kullanırken azledilen Mesih Paşa'yı yermeye devam eden Firdevsî *“Memleket kaydın kayırmazdı hiç”*⁷¹ ve *“Gâyet uğursuz u kec-fıkr ü kabîh”*⁷² gibi birçok beytiyle saraydaki güç dengelerinin değişimine kayıtsız kalmayarak övgü ve yergilerini dile getirmektedir. Bu eserin kaleme alındığı dönemde Mesih Paşa öldüğü için şair böyle bir yol izlemekte çok sakınca görmüyor olsa gerek.

Bütün bunlarla birlikte gaziler arasında korkakların da bulunduğunu şairler dile getirmektedirler. Yazarlar bunlardan kötüleyerek bahsetmekte, bazen de bu korkaklardan çok

67 Nicolas Vatin, “Le siège de Mytilène (1501)”, *Turcica*, 23, (1991) 437-451; İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı, XVII. Yüzyılda Tersane-i Amire*, (Ankara: TTK, 1992)226-227.

68 Firdevsî, *Kutb-name*, 57.

69 Firdevsî, *Kutb-name*, 169.

70 Firdevsî, *Kutb-name*, 167.

71 Firdevsî, *Kutb-name*, 167.

72 Firdevsî, *Kutb-name*, 166.

bahsetmek istememekte, cesurlardan bahsedip gazileri yüreklendirmek ve cesurca savaşmayı sevdirmek istemektedir. Safâyî de eserinin başında hem korkaklardan hem de cesurlardan bahsedeceğini ifade eder; ta ki gerçekler ortaya çıksın:

*“Nazma koydum éyü yavuz haberi/ Seçesin tâ kötılığı hüneri/ Çün biline katı şafâdur kim /Tâ muhanneş kim ü bahâdur kim.”*⁷³

Hatta, Firdevsî, “*Der Beyân-ı Reis ve Ahvâl-i Muhanneşân*”⁷⁴ başlığıyla korkaklar için bir bölüm bile ayırmıştır. Bu bölümde Yoğurtlu Reis isimli bir binbaşından ve onun hal ve hareketlerinden bahsedilir. Bunlar yüzden kişiden fazladır:

*“Ne kadar varsa muhanneşden ‘azeb / Çağıruben cem’ éder kim varsa heb”*⁷⁵
*Yüzden artıkdı muhanneş kaşbe-zen.”*⁷⁶

Bölümün sonunda yazar bu korkaklara seslenmekte “kader ayındır değişmez, gazi olun” diyerek nasihatte bulunmaktadır:

*“Çün başa gelir ecel yazı dahı / Ey muhannet kaçma ol gâzî dahı”*⁷⁷

Erkek kahramanlardan sonra kadın kahramanlara bakıldığında, kadınların çok fazla yer tutmadığı görülmektedir. Sûzî’nin eserinde Ali Bey’in bir Hristiyan beyinin kızı Meryem ve onun arkadaşı Banu ile yaşadığı aşk hikayesi anlatılır. Bu hikâyeye göre Meryem rüyasında peygamber ışığını görür ve bunu arkadaşına sorup yorumlamasını ister. Arkadaşı ona bir kilisedeki bilge bir keşişe sormasını tavsiye eder. Zaman kaybetmeden yola koyulan Meryem kiliseye varınca kilisenin dört duvarında akıncı beylerinin resimlerini görür. Meryem, Ali Bey’in resminden çok etkilenir ve keşişin onunla iletişime geçmesini ve kendisiyle buluşturmasını rica eder. Bu durumdan haberdar olan Ali Bey, Meryem ile tanışmak için kiliseye gelir, bu şekilde aralarında bir aşk hikayesi başlar.⁷⁸ Bu aşk hikayesinin dışında gazavatnamelerde böyle bir hikâye ile karşılaşılmamaktadır. Gubârî’nin eserinde Midilli Kalesi’nin savunmasında zor durumda kalan gazilere yardım eden erkek kılığında girmiş kadınlar bulunmaktadır.⁷⁹ Fakat bu tip olaylar da bu eserlerde istisnai bir örnek teşkil etmektedir.

3.2. Mekân ve Zaman

Kahramanların ardından gazavatnamelerde yer ve zaman ilişkisine baktığımızda, yazarların bahsettiği mekanların tarihi gerçekliği olan yerler olduğu görülür. Hayali mekanlardan söz edilmez. Yazar bir olaydan veya seferden bahsederken ordunun ve donanmanın geçiş yerlerini ve bu yerlerin önemini anlatır. En çok karşılaşılan mekanlar: Gelibolu, Tuna Nehri, Midilli, Rumeli, Edirne, İstanbul’dur.

73 Dereli, *Sinoplu Safâyî*, 115.

74 Firdevsî, *Kutb-name*, 249.

75 Firdevsî, *Kutb-name*, 249.

76 Firdevsî, *Kutb-name*, 248.

77 Firdevsî, *Kutb-name*, 251.

78 Levend, *Gazavatnameler*, 335-358.

79 Gubârî, *Kitabı-ı Gazavat-ı Midilli*, 54b.

Gazavatname müellifi Safâyî Gelibolu'ya çok önem atfederler. Çünkü burası Rum'un gelinciği, gaziler ve şehitler yeridir:

*“Milk-i Rûmuñ bes ol çirâğıdır / Aşl olan gâziler ocağıdır”*⁸⁰

Burada yaşamak büyük saadettir:

*“Anda turmak güzel sa'âdetdür.... 'ibâdetdür”*⁸¹

Gelibolu, jeopolitik ve stratejik öneminden dolayı Bizans döneminde de donanma üssü olarak önem arz etmekteydi.⁸² Gazavatnamelerde bu şehrin bu dönemde önemini hâlâ koruduğu anlaşılmaktadır. Bu eserlerde en dikkati çeken ve çok değer atfedilen diğer yer ise Tuna Nehri'dir. Hatta Kivâmî'nin eserinde anlatılan hikâyeye göre, *“Bir gün I. Murad'ın şairi Şeyhi, padişaha der ki Tuna Nehri cennetteki Kevser havuzundan daha kutsaldır. Çünkü, Kevser gazilere sunulan bir nehirdir. Fakat Tuna'nın kendisi gazidir. Zira, her yıl çok sayıda gazi burada boğularak ölmekte ve bedenleri bu nehirde akmaktadır.”*⁸³

Bazen Tuna, bu eserlerde müşahhaslaşır ve gaziler ona selam verir:

*“Tunaya erişüp vérdi selâmı.... Bu resme söyledi cûy-ı revâna”*⁸⁴

Diğer taraftan yazar Tuna'ya sitem eder ve ona her yıl binlerce gazinin canını aldığı için *“Kanlı Tuna”* diye hitap eder. Bunun yanında, Tuna, Dâru'l harb ile Dâru'l İslam arasında bir sınırdır. *“Kanlı Tuna'nun öte yakasına, dâru'l-harbe geçdi”*⁸⁵

Yine gazavatnamelere göre, Tuna civarında, Dâru'l Harb'e yakın oturmak ve bu nehrin diğer yakasına geçmek dikkate değerdir. Öyle ki bu, çok az Osmanlı padişahına nasip olmuştur. Bu nehrin güneyinde bulunan Vidin de önemli bir şehirdir. Burası saygın akıncı beyleri için ana merkezdir. Burada bulunan bey, gaziler beyidir.

*“Vidin şehri ulu begler yéridür / Begi ehl-i gâzânun serveridür Vidindür mülket-i 'Oşmâna ser-had”*⁸⁶

Gazavatnamelerde, ulaşılmaması istenen ideal mekanlar ve şehirler vardır. Bunlar Osmanlılar için Kızıl Elma; Hristiyanlar içinse Anadolu, Kudüs, Şam ve Mısır gibi yerlerdir. Firdevsî'nin eserinde üç defa Kızıl Elma isimlendirilmesi kullanılır. Bir yerde Kızıl Elma, Macaristan'ı ifade etmektedir, *“Leşkerini cem' édüp şâh-ı Üngürüs / Kızıl Almadan çıkup çaldırdı kûs”*⁸⁷

Hristiyanlar için kutsal yerlere gelindiğinde, Papa hac vazifelerini yapabilmeleri için Hristiyan âlemini yukarıda adı geçen yerlerin alınması için teşvik etmektedir;

80 Dereli, *Sinoplu Safâyî*, 77.

81 Dereli, *Sinoplu Safâyî*, 77.

82 Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı, XVII. Yüzyılda Tersane-i Amire*, 14.

83 Türken, *Kivâmî*, 399.

84 Levend, *Gazavatnameler*, 294.

85 Kivâmî, *Fetihname*, 152.

86 Levend, *Gazavatnameler*, 313.

87 Firdevsî, *Kutb-name*, 17.

“Niçe Rûm Mısr ile Şamı alalum / Kudse varup cümle hâcı olalum”⁸⁸

Bu dönemde Kudüs Müslümanlardan ziyade Hristiyanlar için kutsal bir yer olarak gösterilmektedir. Osmanlıların başkenti İstanbul ise gazavatnamelerde övgü konusu olmaz. Fakat, Kivâmî'nin *Fetihname*'sinde eski başkent Edirne “*Nusret ve karar*” şehridir.⁸⁹

Fetihten önce kafirlerin yaşadığı bir şehir olarak resmedilen İstanbul, bu yönüyle Mekke'ye benzetilmektedir. Bu kutsal şehir de önce kafirler ile doluyken İslam Peygamberi Hz. Muhammed burayı fethedip kafirlerden temizlemiştir. İstanbul da II. Mehmed'in burayı alıp kafirlerden arındırmasıyla aynı neticeyi yaşamıştır.⁹⁰ Gazavatnamelerde geçen mekanlarla alakalı son olarak şunları söyleyebiliriz. Eğer bir yer gaza ve gazi ile alakalı ise ve gazaya ve gazilere hizmet ediyorsa çok değer kazanmaktadır. Bunun dışında kalan yerler bu eserlere çok konu olmamaktadır. Bu yerlerin değeri gazaya verdiği fayda ile ölçülür diyebiliriz. Son olarak da bu mekanların masal ve efsanelerde olduğu gibi hayali, metaforik yerler olmadığını tarihsel bir gerçekliğinin olduğunu ve bu yerlerin izlerini bugün de sürebileceğimizi söylemek gerekir.

Diğer taraftan, Battalname ve Danişmendname gibi doğal destanlardaki mekanlara baktığımızda onların muğlak olduğu görülmekte ve olayların tam olarak nerede geçtiği anlaşılmamaktadır. Sadece bölge olarak genel anlamıyla tahmin edilebilmektedir. Fakat, Danişmend Gazi destanında dikkati çeken bir husus bulunmaktadır. Tokat ve çevresi çok detaylı bir şekilde hem eski hem de yeni isimleriyle verilmektedir. Örneğin; Sinobiyye- Sinop, Samiyye-Samsun.⁹¹ Hatta buradaki kaleler ve kiliseler hakkında o kadar ayrıntı verilmiştir ki -yazar açıklama ihtiyacı duymuş olacak ki- Danişmend Gazi'nin arkadaşı ona bu yerleri bu kadar iyi nasıl bilebildiğini sorduğunda rüyada peygamberin ona öğrettiğini söyleyerek cevap vermiştir. Danişmend Gazi destanında geçen bu yerlerin tarihsel olarak gerçekliği olsa da eserde geçen olaylarla tutarsızlık göstermektedir. Zira, bu eser XV. yüzyılda, II. Murad döneminde⁹², buraları çok iyi tanıyan Tokat dizdarı tarafından tekrar sade bir şekilde yazıldığından yazar bu esere kendi bilgilerinin de eklemişe benziyor.

Gazavatnamelerde tarihlendirmelere bakacak olursak, yazarların verdiği tarihler tarihsel kronoloji ile uygunluk göstermektedir. Tarihsel ve mantıksal hatalar görünmez. Genellikle olayların meydana geldiği tarihler belirtilir. Yazar bazen tam olarak tarihi vermese bile o zamanda gerçekleşmiş çok önemli bir olayı baz alarak ondan önce veya ondan sonra olduğunu belirtmektedir. İstisnai olarak Sûzî Çelebi'nin tam olarak tarihleri vermediği halde tarihi kaynaklar sayesinde bu olayları takip edebildiğimizi ifade etmeliyiz. Bunların dışında, yazarların ay, yıl olarak tarih verdiğini görmekteyiz.

88 Firdevsî, *Kutb-name*, 79.

89 Türken, *Kivâmî*, 220.

90 Türken, *Kivâmî*, 230-231.

91 *Danişmend Gazi Destanı*, Haz. Necati Demir, (Ankara: Hece Yayınları, 2006)116.

92 Bu eserin I. Murad yoksa II. Murad döneminde mi yazılmış olduğu tartışma konusudur. Fakat, öyle görünüyorki II. Murad dönemi daha mantıklıdır. (Irène Melikoff, *La Geste de Melik Danişmend*, Paris, Librairie Adrien Maisonneuve, 1960) 63.

“Çün tokuz yüz ü dördi kim tohsar / Diñle dérem ne hâdişe olısar
Ramažân şehrinüñ içindeyidi / Hem Birâhîm pâşâ zindeyidi”⁹³

Tarihlendirme konusunda yapay destan olan gazavatnamelerin yukarıda bahsedilen doğal destanlardan bu yönüyle de ayrıldığı ve sözü geçen doğal destanlarda tarihsel olayların tarihsel mantığa uygunluk göstermediği görülmektedir. Bu durum doğal destanların olayların gerçekleşmesinden asırlar sonra kaleme alınmasından kaynaklanmaktadır.

3.3. Gerçeküstülük

Olağanüstü olaylara, mantık çerçevesinde ilerleyen gazavatnamelerde doğal destanlarda olduğu kadar sık rastlanmaz. Eğer olağanüstülük söz konusu olursa; bu, genellikle din ile ilişkilidir. Rüyada Hızır’ı veya Peygamberi görmek ve onların kahramanı yönlendirmesi, II. Bayezid’in Kutbu’l-Aktab olarak kabul edilmesi ve olağanüstü haller göstermesi gibi örnekler verebiliriz. Olağanüstülüğün din ile ilişkili olması, kutsalın eleştirisinin olmadığı bir dönemde insanüstü olayların anlatılmasını ve buna inanılmasını kolaylaştırdığı söylenebilir. Gautier’e göre olağanüstülüğün artık bu tür eserlerde, yapay destanlardaki gibi yer almamasının sebebi primitif çağların eskide kalmasından ve artık insanlığın entelektüel anlamda ilerlemesindedir.⁹⁴

Sonuç

Sonuç olarak, epik karakter taşıyan gazavatnamelerin edebî türü ve diğer epik türlerle benzerlik ve farklılıklar üzerinde durulan bu makalede şu sonuçlara ulaşılmıştır. Gazavatnameler edebî bir tür olan destanların yapay destanlar kategorisine girmektedir. Bir edebî tür olan destanların doğal olanlarının sağladığı dört özelliği; ilkel çağlarda ortaya çıkması, dinî ve millî özellikler taşıması, bütün bir ülkeyi tehdit eden bir olayın yaşanması ve bunun neticesinde bütün ülkenin şahsında birleştiği bir kahramanı barındırması gibi şartlara gazavatnamelerin sahip olmadığı anlaşılmıştır. Yapay destanların da kendi içlerinde özellikleri vardır. Yazı dönemine ait olması, popüler olmayan bir yazar tarafından kaleme alınması ve daha az hayali öge barındırması örnek olarak verilebilir. Bu makalede yapay destana ait bu özelliklerin gazavatnamelerde de görüldüğü tespit edilmiştir. Bu nedenle, gazavatnamelerin yapay destan olarak görülebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Bu eserler, doğal destanlarla benzerlikler gösterebilir bile tam olarak doğal destanın taşıması gereken bütün özellikleri taşımaz.

XV. yüzyılda Osmanlı kültür hayatında oldukça yaygın olan gazavatnamelerin, içerik analizinde varılan sonuçlar şu şekildedir. Bu dönemki gazavatnameler, genel olarak saray çevresine yakın şairler tarafından padişah, önemli paşa ve beylerin beğenisine sunulmak için kaleme alınmıştır. Bu eserler gazilerin savaşta gösterdikleri kahramanlıkları sitayişle anlatmıştır. Gazavatnamelerde gaza ve gazilik faaliyetlerine oldukça değer verildiğinden kahramanlar “Gazi Sultan”, “Gazi Bey” sıfatlarıyla yüceltilmiştir. Kahraman tipinin yalnızca

93 Dereli, *Sinoplu Safayî*, 57.

94 Gautier, *Les épopées françaises I*, 6-13.

savaş meydanında tasvir edildiği bu eserlerde kahramanın öncesine ve sonrasına değinilmez. Gazavatnamelerde zaman ve mekâna gaza faaliyetlerine fayda sağladığı sürece yer verilir. Bu nedenle hayali yerlerden söz edilmez. Mekân ve zaman gerçektir. Gazavatnamelerde olaylar mantık çerçevesinde anlatılmaktadır. Olağanüstü olaylara nadiren yer verilmektedir. Eğer olağanüstülük söz konusu ise bu din ile ilişkilendirilmektedir. Nihayetinde gazavatnameler, yapay destanlar olarak toplumun dinî hassasiyetlerini gözeten ve siyasal başarıları odaklanan bir edebî türdür

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

Arşiv Kaynakları

Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar

Gubârî, *Kitabı-ı Gazavat-ı Midilli*, Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar, no : 1285

Firdevsî-i Rûmî, *Kıssa-i Midilli*, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Halet Efendi, no: 643

İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu

Prizrenli Sûzî Nakşibendî, *Gazavat-ı Mihaloğlu Ali Bey*, İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu, no: 34 Ae Manzum 1339

Topkapı Kütüphanesi Revan Kitaplığı

Safâî, *Fetihname-i İnebahtı ve Modon*, Topkapı Kütüphanesi Revan Kitaplığı, no: 1271

Araştırma, İnceleme ve Diğer Kaynaklar

Ahmedî, *İskendername*, haz. Yaşar Akdoğan ve Nalan Kutsal, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2009)

Banarlı, Nihat Samî, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971)

Bostan, İdris, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı, XVII. Yüzyılda Tersane-i Amire*, (Ankara: TTK, 1992)

Bostan, İdris, “Kemal Reis”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 25, s.226-227.

Çetinkaya, Sultan, *Les Ghazavatname au XVE siècle de l'époque de Murad II à celle de Bayezid II*. (Yayınlanmamış doktora tezi), L'Ecole Ptatique des Hautes Etudes, Paris, (2021).

Danişmend Gazi Destanı, Haz. Necati Demir, (Ankara: Hece Yayınları, 2006).

Dereli, Özlem, *Sinoplu Safâî'nin Fetihname-i İnebahtı ve Moton adlı Eseri*, (Yüksek Lisans Tezi, Samsun,19 Mayıs Üniversitesi, 2017).

Fayda, Mustafa, “Siyer ve Megazi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.37, s.319-324.

Firdevsî-i Rûmî, *Kutb-name*, Haz. İbrahim Olgun ve İsmet Parmaksızoğlu, (Ankara: TTK 2011).

- Gautier, Leon, *Les épopées françaises I*, (Paris: Société générale de librairie catholique, 1878).
- Hinds, M, al-Magazi, *Encyclopedie de l'Islam (EF)*, C.5, s.1151-1154).
- İnalcık, Halil, *Şair ve Patron*, (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2011).
- İnalcık, Halil, *Devlet-i Aliyye I*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2017).
- İyiyol, Fatih, *Kerb Gazi Destanı*, (İstanbul: Sütun Yayınları, 2008).
- İz, Fahir, *Eski Türk Edebiyatında Nesir*, (Ankara: Osman Yalçın Matbaası, 1964).
- Kıvâmî, *Fetihname*, Nşr. C. Vedat Uygur, (İstanbul: YKY, 2007).
- Köprülü, Fuat, *Türk Edebiyatı Tarihi*, (İstanbul: Ötüken Yayınları, 1980).
- Levend, Ağah Sırrı, *Gazavatnameler*, (Ankara: TTK, (1956).
- Mercan, İsmail Hakkı, Türk Tarihinin Kaynakları Olan Bazı Menakıbname ve Gazavatnameler Hakkında, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, IV, (2003): 207-130
- Meyer, Paul, *Recherches sur l'épopée française*, XXVIII, (Paris: Bibliothèque de l'école des chartes, 1867).
- Neşri Tarihi*, Haz. Faik Reşit Unat ve Mehmed Köymen, (Ankara: TTK, 1949).
- Ocak Ahmet Yaşar, "Danışmendname", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 8, 478-480.
- Ocak, Ahmet Yaşar, "Battalname", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 5, 205.
- Oğuz, Öcal, "Destan Tanımı ve Eski Türk Destanları", *Milli Folklor Dergisi*, 8, s.5 (2004).
- Paris, Gaston, *Histoire Poétique de Charlemagne*, (Paris: Librairie A. Franck, 1865).
- Polat, İrfan, *Türk Masal ve Efsanelerinde Olağanüstü Güçler ve Varlıklar*, (İstanbul: Selenge Yayınları, 2020).
- Redhouse James, *Turkish and English Lexicon*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1978).
- Sami, Şemseddin, *Kamusı Turki*, (İstanbul: Şifa Yayınları 2012).
- Sarı, Mehmet, *Gelibolulu Zaîfî Muhammed Gazavatname-i Sultan Murad Han*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Dili Ana Bilim Dalı, İstanbul, (1994).
- Seyidoğlu, Bilge, Türk Destanları ve Battal Gazi, *I. Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu Tebliğler* (1986).
- Timurtaş, Faruk Kadri, "Türk Destanları", *Türk Kültürü*, III (33), (1965).
- Türken, Ruşan, Kıvâmî: *Fetihname-i Sultan Mehmed*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Elâzığ, (2006).
- Vatin, Nicolas, "Le siège de Mytilène (1501)", *Turcica*, 23, (1991).
- Yetiş, Kazım, "Destan", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.9, 202-205).

İnternet Kaynakları

- Université Laval, Université Chulalongkorn, www.revue-analyses.org, 9, (2014)

Akifer Güvenliği ve Uluslararası Çatışmalarda Akiferlerin Yeri

Aquifer Security and the Place of the Aquifer in International Conflicts

Tarık Demir¹

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Tarık Demir (Doç. Dr.),
Bağımsız Araştırmacı, İstanbul, Türkiye
E-posta: tarikdemir80@yahoo.com
ORCID: 0000-0003-4428-2751

Başvuru/Submitted: 22.11.2023

Revizyon Talebi/Revision Requested:

08.01.2024

Son Revizyon/Last Revision Received:

10.01.2024

Kabul/Accepted: 14.01.2024

Atıf/Citation: Demir, T. Aquifer Security and the Place of the Aquifer in International Conflicts. *Avrasya İncelemeleri Dergisi - Journal of Eurasian Inquiries* 13, 1 (2024): 21-36.
<https://doi.org/10.26650/jes.2024.1394303>

öz

Suyun insanoğlu için yaşamsal önemde bir kaynak olduğu yadsınamaz bir gerçekliktir. Aynı şekilde bu gerçeklik göz önünde bulundurulduğunda su kaynaklarının güvenliği ve temiz su kaynaklarına erişimin sağlanması konularının devletlerin iç ve dış politikalarının en önemli gündem maddesini oluşturduğu görülmektedir. Bir başka deyişle gerek iklim değişikliği gerekse insan kaynaklı nedenlerden ötürü temiz su kaynaklarının tehdit altında olduğu görülmektedir. Bu meyanda bu çalışmada temiz su kaynakları bakımından zengin olan akifer kaynaklarının uluslararası ilişkilerdeki yerine temas edilmiştir. Siyasi tarihe bakıldığında dünyanın birçok farklı bölgesinde akifer kaynaklarına sahip olabilmek amacıyla devletlerin birbirleriyle mücadele içerisinde oldukları görülmektedir. Çalışmada önemli akifer kaynakları arasında yer alan Güney Asya ve Güney Amerika bölgelerinde bulunan Brahmaputra ve Guarani akifer sistemleri incelenmeye tabi tutulmuştur. Devletlerin bu akifer sistemlerine yönelik dış politika stratejilerine bakıldığında Brahmaputra akifer sistemi üzerinde çatışmanın; buna karşın Guarani akifer sistemi üzerinde ise her ne kadar başlangıçta bir çatışma stratejisi izlenmiş olsa da zamanla Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi çerçevesinde iş birliğine dönük bir dış politika stratejisi izledikleri görülmektedir. Çalışmada belli başlı akifer sistemleri ile çatışma kavramı arasında nasıl bir ilişki olduğu niteliksel araştırma yöntemleri kullanılmak suretiyle ortaya koyulması çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Akifer, güvenlik, çatışma, Brahmaputra, Guarani

ABSTRACT

It is a well-established fact that water is an essential resource for human survival. Consequently, addressing issues related to water resource security and ensuring access to clean water is a top priority for both domestic and foreign policies of nations. Essentially, the availability of clean water is threatened by factors like climate change and human activities. This has led to discussions about the significance of aquifer resources, which hold abundant clean water, in the realm of international relations. Historical analysis reveals that states have often competed for control over aquifer resources in various parts of the world. This study focuses on the Brahmaputra and Guarani aquifer systems in South Asia

and South America, respectively, which are among the most significant aquifer resources. By examining the foreign policy approaches of states toward these aquifer systems, it is observed that while conflicts have arisen over the Brahmaputra aquifer system, a shift toward cooperative strategies has occurred over time regarding the Guarani Aquifer System, following the principles of the Regional Security Complex Theory. The aim of this study is to explore the relationship between specific aquifer systems and the concept of conflict through qualitative research methods.

Keywords: Aquifer, security, conflict, Brahmaputra, Guarani

EXTENDED ABSTRACT

Aquifers, known as “free groundwater” in Turkish, are permeable rock formations containing water. Their porous nature renders aquifers abundant in water resources. However, changes in land use and cover affect the characteristics of aquifer’s streams, rivers, and recharge zones, influencing both the availability and quality of water resources. Presently, freshwater resources, crucial for human survival, face threats due to human activities and climate change induced by these activities. As engineering and technical capabilities continue to advance, humanity’s options for transforming water systems and supply are expanding. Among these options, strategically significant aquifer resources emerge as a key alternative for accessing clean water resources. Consequently, regions experiencing water scarcity may become potential areas of conflict in the future, thereby heightening the strategic importance and necessity of aquifers in water policy. In response, policymakers in water-scarce regions prioritize increasing technical capacity to utilize aquifer resources for clean water provision. This underscores the sufficiency of aquifers as underground water reserves to fulfill both current and future agricultural and drinking water needs in many regions. Furthermore, the storage of soil moisture and surface water in shallow depressions contributes significantly to meeting current demands, thus reducing reliance on surface water resources.

Aquifers, shared by many countries akin to transboundary rivers and lakes, are sources of contemporary international conflicts and issues, reminiscent of historical occurrences. While not as widely recognized the public as conflicts stemming from other transboundary water resources, conflicts related to aquifers have roots tracing back to ancient times. In fact, conflicts over aquifers in various regions of America and Asia have persisted for many years. Notably, conflicts have arisen from aquifer systems linked to rivers such as the Indus, Brahmaputra, and Ganges in Asia and the Parana (Guarani), Rio Grande, and Colorado in America. Presently, similar to the past, the potential for conflict remains high in river basins and associated aquifers in South Asia and South America. Particularly, the regions with the greatest conflict potential in these geographies are those housing the Brahmaputra and Guarani river basins and their respective aquifer systems. Consequently, an analysis was conducted to understand the role of the Brahmaputra and Guarani basins and aquifer systems in international conflicts.

Water, being a limited natural resource, holds immense importance for ensuring food security and promoting sustainable development. This significance is particularly evidence

for countries like India, China, and others. For instance, India, despite having over 18% of the global population and 2.4% of the world's land area, possesses only 4% of renewable water resources. Moreover, the foreseeable increase in water-related conflicts among nations is attributed to factors such as climate change induced floods, drought, population growth, and the necessity to cater to the escalating demands of rapidly developing nations. Similarly, China faces similar challenges regarding water security, with internal pressures to effectively manage water resources to meet national requirements. The geopolitical dynamics of regions like Arunachal Pradesh, situated within the Brahmaputra/Yarlung Tsangpo River basin, holds critical importance for both India and China. Issues surrounding water sharing, extending to include aquifer security, have contributed to border disputes in the region. India vehemently rejects all of China's claims over Arunachal Pradesh, while China continues to assert its claims, causing persistent tensions with India over the area.

The Guarani Aquifer System stretches across central–western Brazil, Paraguay, and southeastern and southern regions of Brazil, northeastern Argentina, as well as central and western Uruguay. Covering an area of approximately 1.2 million km², this aquifer system is home to an estimated 15 million people, with nearly 70% residing in Brazil. With a total recharge area of 150,000 km² and an average thickness of 250 m, it reaches a maximum thickness of 800 m, with depth ranging from near zero at the surface areas along the Guarani border (Brazil, Paraguay, and Uruguay) to over 1,000 m below the surface at its center. The Guarani Aquifer System receives an average annual recharge of 160 km³ and is estimated to contain around 40,000 km³ of fresh water based on hydrogeological studies. Approximately 90% of this freshwater volume is deemed potable. Notably, the water reserves of the Guarani Aquifer System are equivalent to more than 125 years' worth of total water flow in the Paraná River. It is projected that the aquifer system can sustainably provide water for 360 million people at a rate of 300 L/day per person over a span of 100 years.

Giriş

Türkçe’ye serbest yeraltı suyu şeklinde çevrilen akiferler, içerisinde su ihtiva eden geçirimli kayaçlar olarak tanımlanabilir. Akiferlerin boşluklu kayaçları özelliği sayesinde su kaynakları açısından zengin oldukları görülmektedir.¹ Akarsuların, nehirlerin ve beslenme bölgelerinin su toplama alanlarının (*recharge zones of aquifers*) özellikleri arazi kullanımı ve arazi örtüsü değişikliklerinin bir sonucu olarak değiştiği ve su kaynaklarının mevcudiyetini ve kalitesini etkilediği görülmektedir.² Günümüzde insanoğlu için hayatiyet arz eden tatlı su kaynaklarının insan faaliyetleri ile bu faaliyetlere bağı olarak gerçekleşen iklim değişikliğinin bir sonucu olarak tehdit altında olduğu müşahede edilmektedir. Gelişen mühendislik ve teknik kapasiteye bağı olarak insanoğlunun su sistemlerini dönüştürme ve su temini konusundaki alternatiflerinin de arttığı müşahede edilmektedir.³ Dolayısıyla insanoğlunun temiz su kaynağı elde etme konusunda sahip olduğu alternatiflerden birinin de stratejik öneme sahip akifer kaynakları olduğu görülmektedir. Bir başka ifadeyle gelecekte su kıtlığı yaşanan bölgelerin muhtemel çatışma alanları olacağı ve su politikası bakımından bu durumun akiferlerin stratejik önemini ve gerekliliğini artıran bir gelişme olacağı görülmektedir. Bu çerçevede gerekli teknik kapasitenin artırılması yoluyla akifer kaynaklarından temiz su temini su kıtlığı yaşayan ülkelerin siyasa karar yapıcılarının önünde birincil öncelik olarak durmaktadır.⁴ Bir başka ifadeyle yeraltı su rezervleri olarak akiferlerin birçok bölgede mevcut ve gelecekteki tarım ve içme suyu ihtiyaçlarını karşılamaya yeterli olduğunu göstermektedir. Ayrıca, sığ çöküntülerde depolanan toprak nemi ve yüzey suyunun mevcut talebin çoğunu karşılayarak, yüzey suyu kaynaklarına yönelik net talebi de azaltacağı ifade edilmektedir.⁵

Kaliforniya Üniversitesi’nden bazı araştırmacılar NASA’nın uydularından (*Gravity Recovery and Climate Experiment/GRACE*) elde edilen verilerden hareketle dünyanın en büyük yeraltı suyu havzalarının üçte birinin insani tüketime bağı olarak hızla tükendiğini ve iklim değişikliğiyle birlikte bu durum daha da kötüleşeceğini ileri sürmektedir. Bu akiferlerin (Bkz. Harita-1 ve Tablo-1) dünya nüfusunun %35’i için çok önemli bir içme suyu kaynağı olduğu ve bu oranın iki milyarı aşan bir insan nüfusuna karşılık geldiği ifade edilmiştir.⁶

Sınır aşan nehir ve göl suları gibi birçok ülke tarafından paylaşılan akiferlerin de eskiden olduğu gibi günümüzde de uluslararası çatışma ve sorunlara sebep olduğu görülmektedir.

1 Emrullah Güney ve Nurdan İnan, *Geo-Yerbilim Sözlüğü*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018), 29.

2 “Arunachal Pradesh,” National Water Policy, erişim 21 Kasım 2023, <http://wrdarunachal.nic.in/assets/documents/guidelines/National%20Water%20Policy%202012.pdf> erişim 21 Kasım 2023.

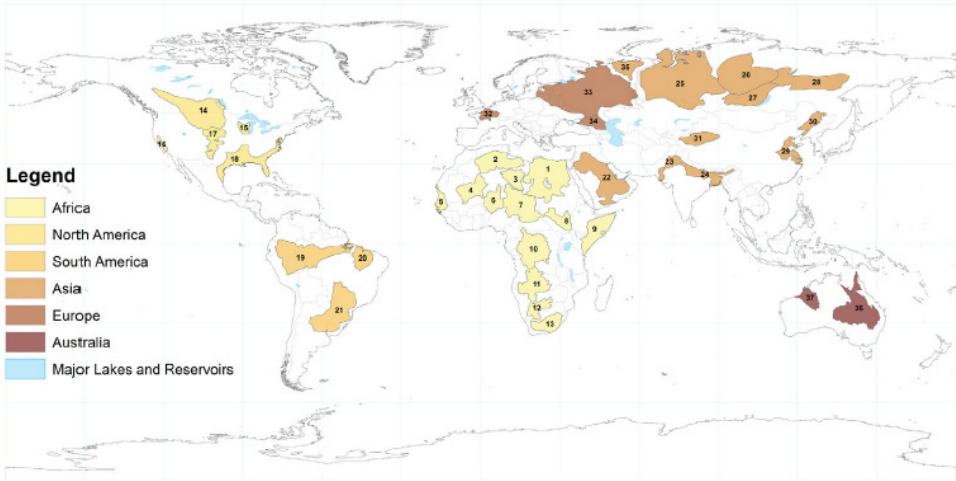
3 C. J. Vörösmarty vd., “Global threats to human water security and river biodiversity”, *Nature*, c. CDLXVII, 2010, 555.

4 David Kenneth Kreamer, “The Past, Present, and Future of Water Conflict and International Security”, *Journal of Contemporary Water Research & Education*, No. 149, 2012, 92.

5 Stephen Brichieri-Colombi, Robert W. Bradnock, “Geopolitics, water and development in South Asia: cooperative development in the Ganges&Brahmaputra delta”, *The Geographical Journal*. c. CLXIX/1, 2003, 55.

6 “Su Hakkı,” NASA: Dünyanın en büyük akiferlerinin üçte birinden fazlası hızla tüketiliyor, erişim 21 Kasım 2023, <https://www.suhakki.org/2015/06/nasa-dunyanin-en-buyuk-akiferlerinin-ucte-birinden-fazlasi-hizla-tuketiliyor/>

Diğer sınır aşan su kaynaklarından kaynaklı çatışmalar gibi kamuoyu tarafından çok bilinir olmasa da akiferlerden kaynaklı çatışmaların çok eskilere dayandığı görülmektedir. Nitekim Amerika ve Asya'nın coğrafyasının farklı bölgelerinde akiferlerden kaynaklı çatışmaların günümüzden beş yıl öncesine tarihlenmiş olduğu ifade edilmektedir. Bu noktada özellikle Asya kıtasında İndus, Brahmaputra ve Ganj nehirleri ile Amerika kıtasında Parana (Guarani), Rio Grande ve Colorado nehirlerine bağlı akifer sistemlerinden kaynaklı çatışmaların yaşanmış olduğu kaydedilmektedir.⁷ Geçmişte olduğu gibi günümüzde de Güney Asya ve Güney Amerika bölgelerinde bulunan nehir havzalarından ve buna bağlı akiferlerden kaynaklı çatışma potansiyelinin yüksek olduğu görülmektedir. Bu noktada zikredilen coğrafyalarda çatışma potansiyeli en yüksek olduğu bölgelerin daha çok Brahmaputra ile Guarani nehir havzaları ile buna bağlı akifer sistemlerinin bulunduğu bölgeler olduğu görülmektedir.⁸ Bu çerçevede çalışmada Brahmaputra ve Guarani havza ve akifer sistemlerinin uluslararası çatışmalardaki yeri analiz edilmiştir.

Harita-1: GRACE Uydusunun İncelediği Akifer Haritası⁹

7 Peter H. Gleick, "Water and Conflict: Fresh Water Resources and International Security", *International Security*, c. XVIII/1, 1993, 80.

8 Kremer, "Water Conflict and International Security", 91.

9 Alexandra S. Richey vd., "Quantifying renewable groundwater stress with GRACE", *Water Resources Research*, c. LI, 2015, 5219.

Tablo-1. GRACE Uydusunun İncelediği Akifer Listesi¹⁰

1	Nubian Aquifer System (NAS)
2	Northwestern Sahara Aquifer System (NWSAS)
3	Murzuk-Djado Basin
4	Taoudeni-Tanezrouft Basin
5	Senegalo-Mauritanian Basin
6	Iullemeden-Irhazer Aquifer System
7	Lake Chad Basin
8	Sudd Basin (Umm Ruwaba Aquifer)
9	Ogaden-Juba Basin
10	Congo Basin
11	Upper Kalahari-Cuvelai-Upper Zambezi Basin
12	Lower Kalahari-Stampriet Basin
13	Karoo Basin
14	Northern Great Plains Aquifer
15	Cambro-Ordovician Aquifer System
16	Californian Central Valley Aquifer System
17	Ogallala Aquifer (High Plains)
18	Atlantic and Gulf Coastal Plains Aquifer
19	Amazon Basin
20	Maranhao Basin
21	Guarani Aquifer System
22	Arabian Aquifer System
23	Indus Basin
24	Ganges-Brahmaputra Basin
25	West Siberian Basin
26	Tunguss Basin
27	Angara-Lena Basin
28	Yakut Basin
29	North China Aquifer System
30	Song-Liao Basin
31	Tarim Basin
32	Paris Basin
33	Russian Platform Basins
34	North Caucasus Basin
35	Pechora Basin
36	Great Artesian Basin
37	Canning Basin

10 Richey vd., "Quantifying", 5220.

Çin ile Hindistan Arasındaki Hidropolitik Mücadele: Brahmaputra Havzasının Jeopolitiği

Kıt bir doğal kaynak olan su, gıda güvenliği ve sürdürülebilir kalkınma için yaşamsal önemde bir kaynaktır. Bu gerçeklik diğer ülkeler gibi Hindistan ve Çin için de yaşamsal önemde bir gerçeklik olarak temayüz etmektedir.¹¹ Örneğin Hindistan'ın dünya nüfusunun %18'inden fazlasına ve dünya topraklarının %2,4'üne sahip olmakla birlikte yenilenebilir su kaynakları bakımından yalnızca %4'üne sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca iklim değişikliğine bağlı olarak sık sık yaşanan sel baskınları, kuraklık ile nüfus artışı ve hızla gelişen bir ulusun artan ihtiyaçlarının karşılanması sebepleriyle kullanılabilir suyun mevcudiyetinin gelecekte ülkeler arasında su kaynaklarına yönelik çatışmaları derinleştirme olasılığı taşıdığı müşahede edilmektedir.¹² Aynı şekilde su güvenliği açısından benzeri bir durumun Çin için de geçerli olduğu ifade edilebilir. Nitekim Çin'in ulusal ihtiyaçlarını karşılamak için su kaynaklarını kullanma konusunda büyük bir iç baskı altında olduğu görülmektedir.¹³ Bu çerçevede Brahmaputra/Yarlung Tsangpo Nehri (Bkz. Harita-2 ve Harita-3) havzasında bulunan Arunaçal Pradeş bölgesinin jeopolitiği iki ülke için de hayatiyet arz ettiği görülmektedir. Akifer güvenliğini de içerecek şekilde gelişim gösteren su paylaşımı meselesinin sınır çekişmelerini de beraberinde getirdiği görülmektedir. Bu çerçevede Arunaçal Pradeş bölgesi üzerindeki Çin'in tüm iddialarının Hindistan tarafından şiddetle reddedildiği; buna karşın Çin'in ise sürekli olarak bölge üzerindeki iddialarıyla Hindistan'ı rahatsız ettiği görülmektedir.¹⁴

Dünyadaki en büyük 37 akiferin yeraltı suyu depolama eğilimlerinin bir haritasını ortaya koyan GRACE uydu verilerine göre 21 akiferin sürdürülebilirlik devrilme noktalarının (*sustainability tipping points*) aşıldığı ve bu akiferlerin tükenmekte olduğu görülmektedir. İçerisinde Ganj/Brahmaputra Havzası'nın da olduğu 13 önemli akiferin ise önemli ölçüde stres altında olduğu ve bu durumun bölgesel su güvenliğini ve direncini tehdit ettiği ifade edilmektedir.¹⁵ Dolayısıyla dünyanın en büyük nehir sistemini (Bkz. Harita-4) oluşturan Tibet Platosu'ndan doğan ve Hindistan'dan geçerek Bangladeş'te denize ulaşan Brahmaputra Nehri havzasında bulunan Arunaçal Pradeş bölgesinin akifer güvenliği açısından önem arz ettiği görülmektedir.

Hindistan ve Çin arasındaki ilişkilerin birçok nedenden dolayı son yıllarda artan bir baskı altında kaldığı görülmektedir. Bu nedenler arasında Çin'in Brahmaputra Nehri'nin yukarı çığırındaki suları tek taraflı olarak yönetmek istemesi gösterilmektedir. Brahmaputra'nın

11 Lei Xie vd., "Mismatched Diplomacy: China-India Water Relations Over the Ganges-Brahmaputra-Meghna River Basin", *Journal of Contemporary China*, c. XXVII/109, 2018, 32.

12 "Arunachal Pradesh."

13 Xie vd., "Mismatched", 32.

14 Mirza Zulfiqur Rahman, "Geopolitics of Sino-Indian Transboundary Water Management In The Yarlung Tsangpo and The Brahmaputra", *Mondes en développement*, No. 177, 2017, 72.

15 Richey vd., "Quantifying", 5219.

sularının Hindistan ve Çin tarafından paylaşılması sorunu Hindistan tarafından Brahma-hipotezi¹⁶ (*Brahma-hypothesis*) kavramıyla açıklanmaktadır. Bu hipotez, Hindistan'ın kuzeydoğusunda bulunan özellikle Assam ve Arunaçal Pradeş gibi bölgelerinde Brahmaputra Nehri'nin kurumasına ilişkin yaygın korkuya, Çin'in Brahmaputra Nehri'nin sularından yararlanmaya yönelik tek taraflı çabalarından kaynaklanabilecek mansap (aşağı çığır) ekolojisi ve nüfus üzerindeki olası zararlı etkilerine yönelik kaygıya atf yapmaktadır. Bu çerçevede Çin'in Brahmaputra'nın sularına el koymaya yönelik tek taraflı eylemlerinin Hindistan tarafından kaygıyla takip edildiği ifade edilmektedir.¹⁷

Brahmaputra Havzası büyük bir hidroelektrik üretim potansiyeline sahip olan yaklaşık dört yüz milyon insanın yaşadığı Asya'daki en önemli nehir havzalarından birini teşkil etmektedir. Nehrin beş bin metre yükseklikte yüksek Tibet platosundan akarak Bhutan'daki yan kolları kendisine kattığı ve Hindistan'a girerken hızla alçalarak çeşitlenen arazi yoluyla Bangladeş'e doğru aktığı görülmektedir.¹⁸ Bu noktada Bhutan-Çin-Hindistan-Bangladeş sınırları arasında yer alan Arunaçal Pradeş (Bkz. Harita-5) bölgesinin başta Hindistan ve Çin olmak üzere su jeopolitiği çerçevesinde bölge ülkeleri için jeostratejik önemde olduğu görülmektedir. Brahmaputra Havzası'nın bu bölgesinde ortak sınıra sahip bu dört ülkenin su yönetimi ve su güvenliği bakımından birtakım zorluklarla karşılaştıkları görülmektedir. Nitekim bu sorunların Arunachal Pradeş bölgesinde özellikle Hindistan ile Çin'in zaman zaman sıcak çatışmaya sebebiyet verdiği ifade edilebilir.

Arunaçal Pradeş¹⁹ bölgesinin aynı coğrafi alanda aynı anda yükselen iki gücün en önemli çatışma alanlarından birini teşkil ettiği görülmektedir. Çin'in son zamanlarda Arunaçal Pradeş

-
- 16 Brahma hipotezinin üç bileşeninin olduğu görülmektedir. Bunlardan ilkinin Çin'in büyük ölçekli barajlar inşa etmesi ve yukarı çığırda su yönlendirme projeleri yürütmesi durumunda Hindistan'ın Brahmaputra'nın sularını kaybetme korkusu; ikincisi yukarı çığırda barajların çökmesi sonucu meydana gelecek ani taşkınların yarattığı korku ve üçüncüsü ise Çin'in tek taraflı olarak bölgenin sularının ele geçirmesi durumunda, Bangladeş'in yanı sıra Assam'ın da taşkın yataklarını etkileyen yukarı havzadaki Çin faaliyetlerinin yarattığı korku olduğu görülmektedir. Dolayısıyla artan su talebine bağlı olarak gerçekleştirilen altyapı geliştirme projeleri iki ülke arasında aşağı havzadaki su temini konusunda çatışmalara yol açabileceği ileri sürülmektedir. Assam ve Arunaçal Pradeş bölgelerinde yaşayan insanların Brahma hipotezine güçlü bir şekilde inandıkları ve bir gün Çin'in nehrin sularına el koyarak bölgeyi harap edeceğini düşünmektedirler (Bhaskar Jyoti Deka, "Hydro-Politics Between India And China: The 'Brahma-Hypothesis' And Securing The Brahmaputra", *Asian Affairs*, c. LII/2, 2021, 1-2).
- 17 Bhaskar Jyoti Deka, "Hydro-Politics Between India And China: The 'Brahma-Hypothesis' And Securing The Brahmaputra", *Asian Affairs*, c. LII/2, 2021, 1-2; Xie vd., "Mismatched", 32.
- 18 Yumiko Yasuda vd., "Multi-track water diplomacy: current and potential future cooperation over the Brahmaputra River Basin", *Water International*, 2018, 642.
- 19 Arunaçal Pradeş bölgesinde Hindistan ile Çin arasında yaşanan sınır anlaşmazlığının 1.080 km boyunca uzanan doğu sınırının doğru bir şekilde sınırlandırılmamasına dayandığı görülmektedir. Çin'in bu bölgedeki sınırı tayin eden 1914 tarihli McMahon Hattı'nı sorguladığı ve şu anda Arunaçal Pradeş olarak bilinen bölgenin tarihsel olarak Tibet'e ait olduğunu ileri sürmektedir (Namrata Goswami, "China's 'Aggressive' Territorial Claim on India's Arunachal Pradesh: A Response to Changing Power Dynamics in Asia", *Strategic Analysis*, c. 35, No. 5, Eylül 2011, 782). Çin'in Brahmaputra Havzası'ndaki politikaları, Hindistan ile toprak ve kaynak anlaşmazlıklarının güçlü karşımı nedeniyle daha da karmaşık hale geldiği ve bundan dolayı iki ülke arasındaki sınırın tartışmalı ve askerleştirilmiş olduğu görülmektedir. 1959'dan beri iki ülke arasında 4.000 km'lik bir Fiili Kontrol Hattı (Line of Actual Control) oluşturduğu ve her iki ülkenin de son yıllarda bu hat boyunca askeri konuşlandırmalarını artırdığı görülmektedir (Selina Ho, "River Politics: China's policies in the Mekong and the Brahmaputra in comparative perspective", *Journal of Contemporary China*, c. XXIII/85, 2014, 14).

üzerindeki çoğu zaman saldırgan siyaseti, Hindistan'ın yükselişine bir yanıt olduğu ifade edilmektedir. Çin'in, Hindistan'ı güç ve nüfuz için akran bir rakip olarak gördüğü ve bunun bir sonucu olarak Arunaçal Pradeş üzerinde bir toprak ve sınır anlaşmazlığıyla Hindistan'ı sınırlamak istediği ileri sürülmektedir.²⁰ Görünürdeki sınır anlaşmazlığının altında yatan ana saikin su kaynakları üzerindeki rekabet olduğu görülmektedir. Bir başka ifadeyle Çin'in Arunaçal Pradeş üzerindeki toprak iddiası, Hindistan tarafından Arunaçal Pradeş'in zengin su kaynaklarını elde etme arzusundan kaynaklandığına dair şüphelerini körüklediği görülmektedir. Dolayısıyla Brahmaputra'yı çevreleyen sorunların karmaşıklığına ilave olarak Çin ile Hindistan arasındaki sınırın bu bölümünün tartışmalı bir hale geldiği görülmektedir.²¹

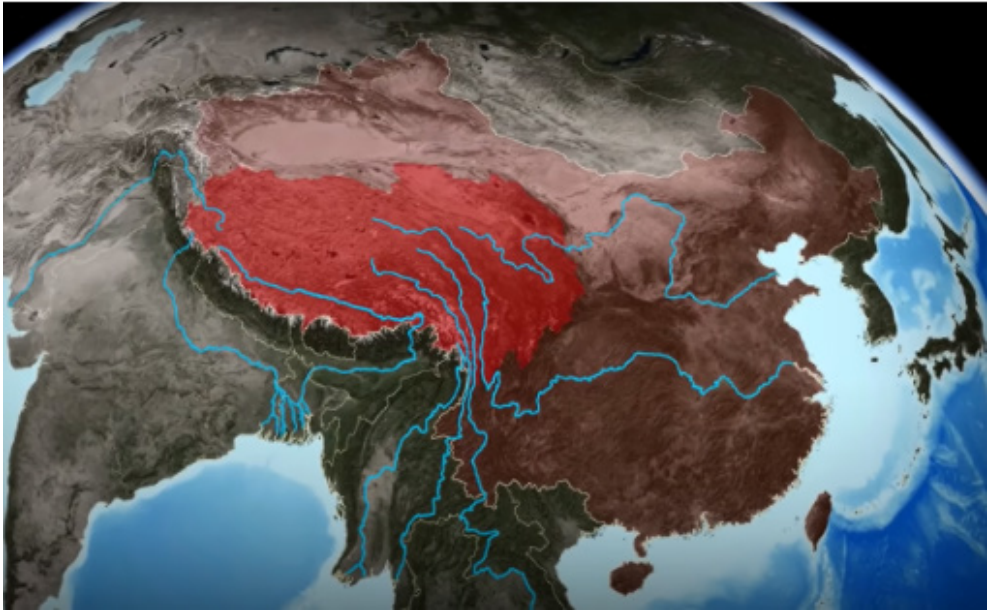

Harita-2: Brahmaputra Nehri²²

- 20 Namrata Goswami, "China's 'Aggressive' Territorial Claim on India's Arunachal Pradesh: A Response to Changing Power Dynamics in Asia", *Strategic Analysis*, c. XXXV/V, Eylül 2011, 781.
- 21 Selina Ho, "River Politics: China's policies in the Mekong and the Brahmaputra in comparative perspective", *Journal of Contemporary China*, c. XXIII/85, 2014, 11.
- 22 Sebastian Biba, "Desecuritization in China's Behavior towards Its Transboundary Rivers: the Mekong River, the Brahmaputra River, and the Irtysh and Ili Rivers", *Journal of Contemporary China*, c. XXIII, 2013, 16.

Harita-3: Brahmaputra Nehri/Yarlung Tsangpo Havzası²³

Harita-4: Dünyanın En Büyük Nehir Sistemi ve Tibet Platosu²⁴

23 Sören Köpke, “The Hydropolitics of the Brahmaputra: A Political Ecology of Water”, *ENTITLE-Conference Undisciplined Commons*, Stockholm, Mart 2016, 6.

24 “Storymaps,” Mapping China-India Hydropolitics, erişim 21 Kasım 2023, <https://storymaps.arcgis.com/stories/9463f2ceb5bd4364be80caf41b4a772e>

Harita-5: Arunaçal Prades Bölgesi²⁵

MERCOSUR Ülkelerinin İş Birliği Modeli: Guarani Akifer Sistemi'nin Jeopolitiği

Guarani Akifer Sistemi, Brezilya'nın orta-batı bölgesinden Paraguay'a ve Brezilya'nın güneydoğu ve güney bölgelerine, kuzeydoğu Arjantin ile orta ve batı Uruguay'a kadar uzanmaktadır. Guarani Akifer Sistemi yaklaşık 1,2 milyon km²'lik bir alana sahiptir. Neredeyse %70'i Brezilya'nın sınırları içerisinde yer alan akifer bölgesinde tahminen 15 milyon insan yaşamaktadır. Akiferin toplam şarj alanı 150.000 km² olup ortalama kalınlığı 250 metredir. Maksimum kalınlığı 800 metre ve derinliği ise Guarani sınırındaki yüzey alanlarında (Brezilya, Paraguay ve Uruguay) sıfıra yakın, merkezde yüzeyin 1000 metreden fazla altına kadar değişmektedir. Guarani Akifer Sistemi, yıllık ortalama 160 km³ yeniden şarj özelliğine sahiptir. Ayrıca, hidrojeolojik araştırmalar yaklaşık 40.000 km³ tatlı su içerdiğini göstermektedir. Bu tatlı su hacminin %90'ının içilebilir olduğu kabul edilmektedir. Guarani Akifer Sistemi su rezervleri, Paraná Nehri'ndeki 125 yılı aşkın toplam su akışına eşdeğer bir rezerve sahiptir. Akifer sisteminin yüz yıllık bir süre boyunca sürdürülebilir bir temelde kişi başına 300 litre/gün olmak üzere 360 milyon kişiye su sağlayabileceği tahmin edilmektedir.²⁶

Arjantin, Brezilya, Paraguay ve Uruguay devletlerinin paylaştığı Guarani Akifer Sistemi'nin (Bkz. Harita-6) dünyanın en büyük akifer sistemlerinden birini oluşturduğu görülmektedir. Bu muazzam rezervuarın bölge ülkeleri için önemli bir tatlı su kaynağı olduğu görülmektedir. Akifer sistemi üzerindeki ülkelerin aynı zamanda MERCOSUR ülkesi olduğu ve 2010 yılında zikredilen bu dört ülkenin akifer yönetimini düzenlemek ve su kaynaklarının rasyonel ve sürdürülebilir kullanımını sağlamak için bir anlaşma imzalamış oldukları görülmektedir.

25 Goswami, "China's", 782.

26 Karin E. Kemper vd., "Management of the Guarani Aquifer System", *Water International*, c. XXVIII/2, 2003, 185.

Dolayısıyla bu dört ülkenin 2010'dan beri Guarani Akifer Sistemi'nin yönetimi konusunda çatışmadan çok iş birliğine yönelik bir yönetim modeli geliştirdikleri ifade edilebilir.²⁷ Guarani Akifer Sistemi'ne yönelik bu iş birliği modelinin yirmi yıl öncesine kadar geçerli olmadığı ve her bir ülkenin kendi ulusal sınırları içerisinde kalan parçalarını kendi ulusal varlıkları olarak ele aldığı görülmektedir. Bu çerçevede Guarani Akiferi'nin Uruguay ve Arjantin'de Tacuarembó Akiferi, Paraguay'da Misiones Akiferi ve Brezilya'da Botucatu Akiferi olarak bilindiği görülmektedir. Bununla birlikte daha sonra yapılan araştırmalar neticesinde bu ulusal akiferlerin aslında aynı akifer sisteminin parçaları olduğu ve henüz tamamen ortaya çıkarılmamış karmaşık bir hidrografik karşılıklı ilişki içerisinde olduğu fark edilmiştir.²⁸ Bu minvalde akifer sisteminin su yönetimine ve hidrografik meselelerine ilişkin konuların Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi (*Regional Security Complex Theory*) çerçevesinde değerlendirildiği ve bunun bir sonucu olarak da iş birliğine yönelik kurumsal bir mimari yapının oluşturulduğu müşahade edilmektedir.²⁹ Guarani Akiferi Anlaşması'nın akiferi paylaşan ülkeler arasında gelecekteki çatışmaları önleme ve iş birliğini diyalog sürecini derinleştirme potansiyeli taşıdığı ileri sürülmektedir.³⁰ Nitekim bu iş birliği sürecinin temelini zikredilen anlaşma öncesinde 2003-2009 yılları arasında dört ülke tarafından çevre koruma ve sürdürülebilir kalkınma merkezli Guarani Akifer Sistemi Projesi ve buna bağlı Stratejik Eylem Planı'nın uygulanmasına karar verilmesiyle atılmış olduğu görülmektedir. Projenin finansmanının önemli bir kısmının Dünya Bankası ve bölgesel yürütme ajansı olarak Amerikan Devletleri Örgütü'nün desteğiyle Küresel Çevre Fonu (*Global Environment Facility*) tarafından karşılandığı ifade edilmelidir.³¹

Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi çerçevesinde değerlendirildiğinde Guarani Akifer Sistemi'nin uluslararası iş birliği projelerinin konusunu oluşturduğu görülmektedir. Guarani Akifer Sistemi Latin Amerika'daki tek sınır aşan akifer sistemini oluşturmaktadır. Paraná Sedimanter Jeolojik Havzası'nda Doğu-Merkezî Güney Amerika'da 12° ve 35° Güney enlemleri ile 47° ve 65° Batı boylamları arasında 1.100.000 km²'lik geniş bir alanı kaplayan akifer sisteminin hidro-jeolojik özelliklere göre belli başlı yönetim bölgelerine (Bkz. Harita-7) ayrıldığı görülmektedir.³² Bu çerçevede her ülkenin denetimi altındaki her bir yönetim bölgesinde Guarani Akifer Sistemi'nin su kaynaklarının yönetimini ve izlenmesini rasyonel ve sürdürülebilir kullanım kriterlerine dayalı olarak uygulamakla mükellef olduğu görülmektedir.³³

27 "Betterworldsolutions," The guarani aquifer important source of fresh water for brazil, erişim 22 Kasım 2023.

28 Kemper vd., "Management", 185-189.

29 Luis Paulo Batista da Silva, Hussam Hussein, "Production of scale in regional hydropolitics: An analysis of La Plata River Basin and the Guarani Aquifer System in South America", *Geoforum*, c. XCIX, 2019, 42.

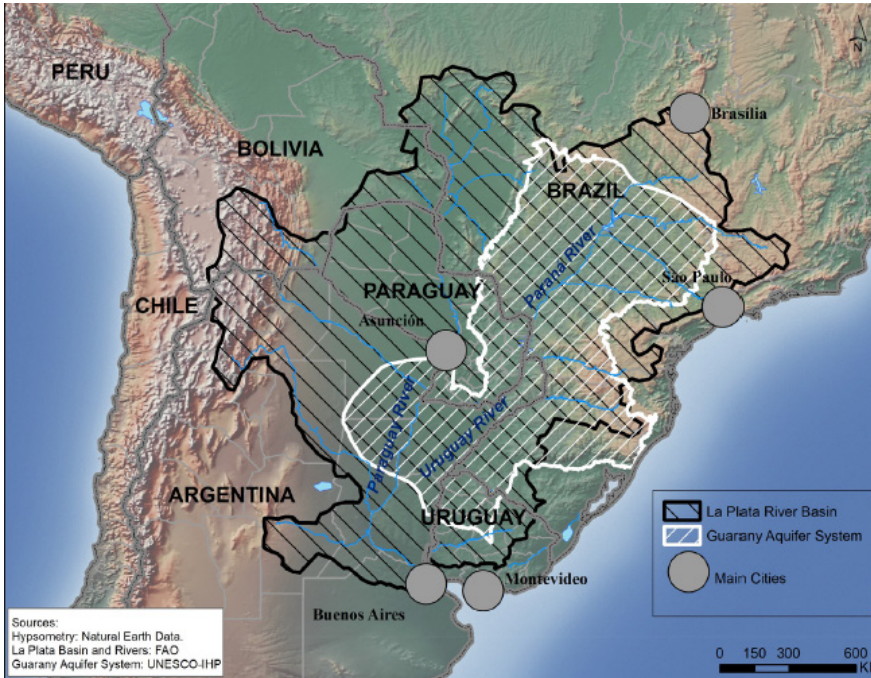
30 Pilar Carolina Villar, Wagner Costa Ribeiro, "The Agreement on the Guarani Aquifer: a new paradigm for transboundary groundwater management?", *Water International*, c. XXXVI/5, 2011, 647.

31 Luiz Amore, "The Guarani Aquifer: From Knowledge to Water Management", *Water Resources Development*, c. XXVII/3, 2011, 463.

32 Villar, Wagner Costa Ribeiro, "The Agreement", 647.

33 Catherine Jean Tinker, "The Guarani Aquifer Accord- Cooperation in South America towards Prevention of Harm and Sustainable. Equitable Use of Underground Transboundary Water", *The Law and Practice of International Courts and Tribunals*, c. XV/2, 2016, 255.

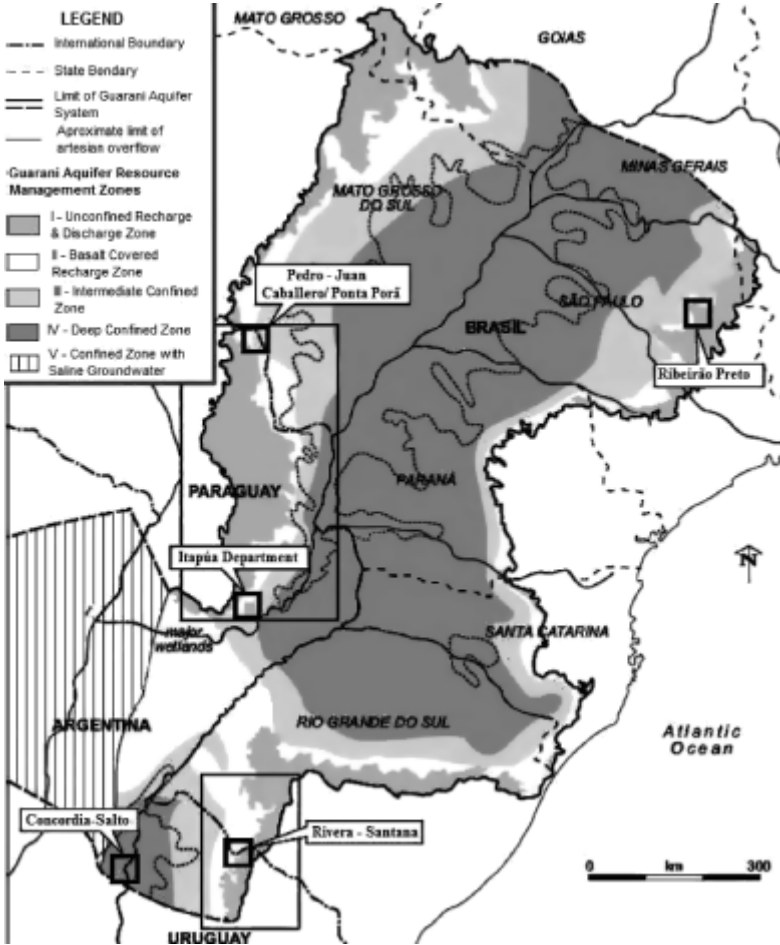
Bu noktada Guarani akifer sisteminde çatışmadan ziyade bölgesel bir iş birliği modelinin oluşmasında diğerlerine nazaran daha güçlü bir ülke olan Brezilya'nın durumunun önemli bir etken olduğu görülmektedir. Nitekim Brezilya sahip olduğu doğal kaynakları, ekonomik büyüklüğü, askeri gücü ve ekonomik-politik ittifakları nedeniyle açıkça Güney Amerika'daki en büyük ve en güçlü ülkesi konumundadır. Örneğin Brezilya ve Uruguay arasındaki ilişkiler sağlam, ticari ilişkiler güçlü ve sınırları "barışçıl sınır" olarak da bilinmektedir. Brezilya ve Uruguay arasında başta ticaret olmak üzere çeşitli sektörlerde yakın bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Ayrıca Uruguay, tarihi boyunca Brezilya ile Arjantin arasında tampon rolü oynamıştır. Uruguay'ın her iki büyük komşusu ile de iyi ikili ilişkilere sahip olduğu görülmektedir. Karalarla çevrili dezavantajlı konumu nedeniyle Paraguay ise Brezilya ve Arjantin gibi iki büyük komşusu arasında diplomatik açıdan bir denge siyaseti izlediği ve bu meyanda bölgesel entegrasyon girişimlerini teşvik ettiği görülmektedir. Son olarak Arjantin'in ise ekonomik kriz ve korumacı ekonomi politikaları nedeniyle son on yılda bölgede güç kaybettiği görülmektedir. Bununla birlikte Arjantin, Brezilya'dan sonra bölgedeki en güçlü jeopolitik aktör olmaya devam etmektedir. Dolayısıyla Brezilya, ekonomik, askeri ve siyasi gücüyle bölgenin en güçlü ülkesi olarak ortaya çıkmaktadır.³⁴

Harita-6: Guarani Akifer Sistemi³⁵

34 Hussam Hussein, "The Guarani Aquifer System, highly present but not high profile: A hydropolitical analysis of transboundary groundwater governance", *Environmental Science and Policy*, c. LXXXIII, 2018, 56-57.

35 Batista da Silva, Hussam Hussein, "Production", 43.

Harita-7: Akifer Yönetim Bölgeleri³⁶

Tartışma ve Sonuç

Çalışmada incelenen iki akifer kaynağından Brahmaputra akifer sisteminin Çin ile Hindistan arasında çatışmaya dönük bir gelişim seyri izlediği sonucuna varılmıştır. Bu durumun ortaya çıkmasındaki en önemli etkenin ise bu devletlerin gelişmekte olan ekonomileri ve kalabalık nüfusları gösterilebilir. Genel olarak su kaynaklarını özel olarak da Brahmaputra akifer sistemini kontrol etme isteğinin iki ülkenin yaşadığı sınır sorunlarının da örtük nedeni olduğu görülmektedir. Diğer taraftan Guarani akifer sisteminin yönetimi konusunda ise başlangıçta dört ülke arasında yaşanan çatışmaya dönük yaklaşımın zamanla yerini iş birliğine dönük bir modele bıraktığı görülmektedir. Bunun dışında Guarani akifer sisteminin akiferi paylaşan dört MERCOSUR devlet tarafından çok etkin bir şekilde yönetildiği de ayrıca ifade edilmelidir.

36 Villar, Wagner Costa Ribeiro, "The Agreement", 648.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

I. Kitap ve Makaleler

- Amore, Luiz. "The Guarani Aquifer: From Knowledge to Water Management.", *Water Resources Development*, c. XXVII/3, 2011. 463-476.
- Biba, Sebastian. "Desecuritization in China's Behavior towards Its Transboundary Rivers: the Mekong River, the Brahmaputra River, and the Irtysh and Ili Rivers.", *Journal of Contemporary China*, c. XXIII, 2013. 21-43.
- Brichieri-Colombi, Stephen ve Bradnock, Robert W. "Geopolitics, water and development in South Asia: cooperative development in the Ganges&Brahmaputra delta.", *The Geographical Journal*, c. CLXIX/1, 2003. 43-64.
- Da Silva, Luis Paulo Batista ve Hussein, Hussam. "Production of scale in regional hydropolitics: An analysis of La Plata River Basin and the Guarani Aquifer System in South America.", *Geoforum*, c. XCIX, 2019. 42-53.
- Deka, Bhaskar Jyoti. "Hydro-Politics Between India And China: The 'Brahma-Hypothesis' And Securing The Brahmaputra.", *Asian Affairs*, c. LII/2, 2021. 1-17.
- Gleick, Peter H. "Water and Conflict: Fresh Water Resources and International Security.", *International Security*, c. XVIII/1, 1993. 79-112.
- Goswami, Namrata. "China's 'Aggressive' Territorial Claim on India's Arunachal Pradesh: A Response to Changing Power Dynamics in Asia.", *Strategic Analysis*, c. XXXV/5, Eylül 2011. 781-792.
- Güney, Emrullah, Nurdan İnan. *Geo-Yerbilim Sözlüğü*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018.
- Ho, Selina. "River Politics: China's policies in the Mekong and the Brahmaputra in comparative perspective.", *Journal of Contemporary China*, c. XXIII/85, 2014. 1-20.
- Hussein, Hussam. "The Guarani Aquifer System, highly present but not high profile: A hydropolitical analysis of transboundary groundwater governance.", *Environmental Science and Policy*, c. LXXXIII, 2018. 54-62.
- Kemper, Karin E., Eduardo Mestre, Luiz Amore. "Management of the Guarani Aquifer System.", *Water International*, c. XXVIII/2, 2003. 185-200.
- Köpke, Sören. "The Hydropolitics of the Brahmaputra: A Political Ecology of Water.", *ENTITLE-Conference Undisciplined Commons*, Stockholm, Mart 2016.
- Kreamer, David Kenneth. "The Past, Present, and Future of Water Conflict and International Security.", *Journal of Contemporary Water Research & Education*, No. 149, 2012. 88-96.
- Rahman, Mirza Zulfiqur. "Geopolitics of Sino-Indian Transboundary Water Management In The Yarlung Tsangpo and The Brahmaputra.", *Mondes en développement*, No. 177, 2017. 63-77.
- Richey, Alexandra S., Brian F. Thomas, Min-Hui Lo, John T. Reager, James S. Famiglietti, Katalyn Voss, Sean Swenson, Matthew Rodell. "Quantifying renewable groundwater stress with GRACE.", *Water Resources Research*, c. LI, 2015. 5217-5238.

- Tinker, Catherine Jean. “The Guarani Aquifer Accord- Cooperation in South America towards Prevention of Harm and Sustainable. Equitable Use of Underground Transboundary Water.”, *The Law and Practice of International Courts and Tribunals*, c. XV/2, 2016. 249-263.
- Villar, Pilar Carolina, Wagner Costa Ribeiro. “The Agreement on the Guarani Aquifer: a new paradigm for transboundary groundwater management?.”, *Water International*, c. XXXVI/5, 2011. 646-660.
- Vörösmarty, Charles J., P. B. McIntyre, M. O. Gessner, D. Dudgeon, A. Prusevich, P. Green, S. Glidden, S. E. Bunn, C. A. Sullivan, C. Reidy Liermann, P. M. Davies. “Global threats to human water security and river biodiversity.”, *Nature*, c. CDLXVII, 2010. 555-561.
- Xie, Lei, Yanbing Zhang, Jagannath P. Panda. “Mismatched Diplomacy: China-India Water Relations Over the Ganges-Brahmaputra-Meghna River Basin.”, *Journal of Contemporary China*, c. XXVII/109, 2018. 32-46.
- Yasuda, Yumiko, Douglas Hill, Dipankar Aich, Patrick Huntjens, Ashok Swain. “Multi-track water diplomacy: current and potential future cooperation over the Brahmaputra River Basin.”, *Water International*, 2018, 642-664. DOI: 10.1080/02508060.2018.1503446.

2. Elektronik Kaynaklar

- Arunachal Pradesh. “National Water Policy.” Erişim 21 Kasım 2023.
<http://wrdarunachal.nic.in/assets/documents/guidelines/National%20Water%20Policy%202012.pdf>
- Su Hakkı. “NASA: Dünyanın en büyük akiferlerinin üçte birinden fazlası hızla tüketiliyor.” Erişim 21 Kasım 2023.
<https://www.suhakki.org/2015/06/nasa-dunyanin-en-buyuk-akiferlerinin-ucte-birinden-fazlasi-hizla-tuketiliyor/>
- Storymaps. “Mapping China-India Hydropolitics.” Erişim 21 Kasım 2023.
<https://storymaps.arcgis.com/stories/9463f2ceb5bd4364be80caf41b4a772e>
- Betterworldsolutions. “The guarani aquifer important source of fresh water for brazil.” Erişim 22 Kasım 2023.
<https://www.betterworldsolutions.eu/the-guarani-aquifer-important-source-of-fresh-water-for-brazil/>

Rekabet İstihbaratı ve Endüstriyel Casusluk: Ulusal Güvenlik Perspektifinden Bir Değerlendirme

Competitive Intelligence Industrial Espionage: a National Security Perspective

Ali Gök¹, Taner Akçacı²

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Ali Gök (Doç. Dr.),
Gaziantep Üniversitesi, İslahiye İktisadi ve İdari
Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü,
Gaziantep, Türkiye
E-posta: aligok86@gmail.com
ORCID: 0000-0002-0734-459X

Taner Akçacı (Prof. Dr.),
Gaziantep Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü,
Gaziantep, Türkiye
E-posta: akcaci@gantep.edu.tr
ORCID: 0000-0002-5343-0894

Başvuru/Submitted: 12.11.2023

Revizyon Talebi/Revision Requested:

28.12.2023

Son Revizyon/Last Revision Received:

01.01.2024

Kabul/Accepted: 05.01.2024

Atıf/Citation: Gök, A., Akçacı, T. Competitive Intelligence Industrial Espionage: a National Security Perspective. *Avrasya İncelemeleri Dergisi* - Journal of Eurasian Inquiries 13, 2 (2024): 37-60. <https://doi.org/10.26650/jes.2024.1389815>

öz

Günümüzde işletmeler ve uluslar, yeni teknolojiler, bilgiler ve yenilikler elde etmeye çalışan aktörler tarafından yasa dışı yöntemlerle her zamankinden daha fazla hedef alınmaktadır. Özellikle yüksek teknoloji, askeri uygulamalar ve biyoteknoloji alanında, devletler ile koordineli şekilde faaliyet gösteren işletmeler çok sayıda değerli ticari sırlara ve en son teknolojilere sahip olmaları nedeniyle endüstriyel casusluk için özellikle çekici bir hedeftir. Bu varlıklar, rakipler için milyarlarca dolar değerinde olabilir ve bunların çalınması rakip/düşman devletlere önemli bir askeri ya da ekonomik avantaj sağlayabilir. Bu nedenle bazı devletlerin ya da devlet dışı aktörlerin, gizli iş ayrıntılarını ve teknik bilgileri hedef alması, devletler tarafından ulusal güvenlik kapsamında değerlendirilmekte ve rekabet istihbaratından daha çok özellikle bu tür endüstriyel casusluk faaliyetlerine karşı koyma, istihbarat örgütlerinde "kontrespiyonaj" kapsamına alınmaktadır. Bu çalışma, öncelikle endüstriyel casusluğun kapsamını derinlemesine inceleyerek bu faaliyetlerin çok yönlü boyutlarını ortaya çıkarmayı ve bunun tespiti ve önlenmesine yönelik istihbarat örgütleri ile işletmelerin stratejilerini örnekler üzerinden keşfetmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca çalışma, endüstriyel casusluk ve rekabet istihbaratının, ekonomik ve ulusal güvenlik kaygıları ile arasındaki karmaşık etkileşimi araştırmakta ve endüstriyel casusluğa karşı, istihbarat örgütleri ile işletmelerin kurması gereken hassas dengeye ışık tutmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Rekabet İstihbaratı, Endüstriyel Casusluk, Ulusal Güvenlik, Ekonomik Güvenlik, İstihbarat Örgütleri, Rusya, Çin

ABSTRACT

Nowadays, companies and nations are being targeted more than ever illegally by actors trying to obtain new technologies, information, and innovations. Companies operating in coordination with governments, particularly in the fields of high technology, military applications, and biotechnology, are particularly attractive targets for industrial espionage because they possess many valuable trade secrets and the latest technologies. These assets can be worth billions of dollars to opponents, and their theft can provide a significant military and economic advantage to rival or enemy states. Therefore, the targeting of confidential business details and technical information by some states or

nonstate actors is considered by states within the scope of national security. In particular, countering such industrial espionage activities, rather than competitive intelligence, is included in the scope of counterespionage in intelligence organizations. This study aimed to examine the scope of industrial espionage in depth, reveal the multifaceted dimensions of these activities, and explore the strategies of intelligence organizations and companies to detect and prevent this through examples. In addition, this study explores the complex interaction between industrial espionage and competitive intelligence with economic and national security concerns and sheds light on the delicate balance that intelligence organizations and companies should establish to decouple from industrial espionage.

Keywords: Competitive Intelligence, Industrial Espionage, National Security, Economic Security, Intelligence Organizations, Russia, China

EXTENDED ABSTRACT

Espionage has entered a new stage of development in the business world at the end of the Cold War and has affected globalization and technology. At this point, the widespread use of cyberspace brings several security risks and threats to companies. The main problem in defining how companies will be affected by these threats is that, in many cases, companies cannot detect incidents or disclose them because of commercial concerns. Companies operating in coordination with governments, particularly in high technology, military applications, and biotechnology, are particularly attractive targets for industrial espionage because they possess many valuable trade secrets and cutting-edge technologies. These assets could be worth billions of dollars to adversaries, and their theft could give rival or enemy states a significant military or economic advantage. In recent years, industrial espionage activities have significantly increased. This is partly due to technology competition with the United States, with China emerging as a major player in the global defense market. China has been accused of systematic industrial espionage against the United States and other Western countries to accelerate its military modernization. In addition to China, Russia, Iran, and North Korea are alleged to be performing these activities. Unauthorized access to confidential data, proprietary technologies, and intellectual property threatens not only the national security of states but also global security. In this context, understanding the dynamics of industrial espionage is becoming increasingly important for policymakers, defense agencies, and researchers engaged in developing national defense capabilities in an increasingly interconnected world. Thus, the targeting of confidential business details and technical information by some states or nonstate actors is considered within the scope of national security by states. In particular, countering such industrial espionage activities, instead of competitive intelligence, is included in the scope of counterespionage in intelligence organizations. As a result, business and commercial objectives are becoming increasingly important for intelligence organizations alongside military or political objectives. In this framework, although competitive intelligence and industrial espionage constitute the subject matter of corporate governance and security studies, they are addressed from the perspective of security studies. In this context, why have intelligence

organizations had to intervene in the fight against such activities, which are a matter of the private sphere and primarily concern the corporate security of companies? In other words, why should intelligence organizations treat industrial espionage activities a security concern? In the fields of high technology, military applications, and biotechnology, the possibility that information, ideas, and trade secrets that should remain confidential could fall into the hands of rival or enemy states is perceived by states as a threat to economic security. From this viewpoint, the corporate security of companies operating in these fields is becoming increasingly important for states; therefore, the scope of the duties and powers of intelligence agencies is expanding to include the corporate security of companies against industrial espionage. Given the inability of national and international legislation to provide a comprehensive legal framework for industrial espionage, the role of intelligence agencies in ensuring corporate security is becoming increasingly important. Although many companies have corporate security departments, few companies have well-planned counterintelligence functions, given the increasing scale of industrial espionage activities. In addition, the fact that intelligence agencies resort to industrial espionage to provide military, economic, and technological advantages to their countries makes the already-weak corporate security departments of companies even more threatening. In addition to the aforementioned situations, the widespread use of cyberspace and the easy transfer of information/data across distances and national borders have resulted in various security risks and threats for companies. At this point, the detection of industrial espionage activities in cyberspace and the development of counter strategies also challenge corporate security departments. Thus, companies must seek support from their country's intelligence agencies to ensure their corporate security. Currently, intelligence agencies and corporations are working together to prevent the threat of critical information and technological innovations being intercepted by other actors. However, this effort must be further developed, particularly by introducing common innovative approaches to detect cyber-attacks and other forms of industrial espionage. Ultimately, states and international organizations/institutions should ensure that severe sanctions and penalties are included in national and international legislation to increase deterrence against industrial espionage.

Giriş

Rekabet istihbaratı ve endüstriyel casusluk faaliyetleri, iş dünyasında uzun zamandır tartışılan konular olmakla birlikte, 21. yüzyılda özellikle teknolojik ilerlemenin etkisiyle iş sırlarını elde etme araçlarının gelişmesi, bu faaliyetleri sadece işletmelerin değil, devletlerin de güvenliklerini ilgilendiren konular haline getirmektedir. Rekabet istihbaratı ve endüstriyel casusluk benzer süreçlere sahip olmalarına rağmen, endüstriyel casusluk, işletmelerden veya kuruluşlardan ticari sırların veya diğer gizli bilgilerin çalınmasını ifade ederken, rekabet istihbaratı, karar vericilere yardımcı olmak ve kuruluşa rekabet avantajı sağlamak amacıyla rakip işletmeler hakkında açık ve yasal kaynaklardan bilgi toplama, işleme ve analiz etme sürecini ifade etmektedir.

Casusluğun iş dünyasında, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte küreselleşme ve teknolojinin etkisiyle, yeni bir gelişim aşamasına girdiği değerlendirilmektedir. Bu noktada siber alanın kullanımının yaygınlaşması işletmeler için çok çeşitli güvenlik risk ve tehditleri de beraberinde getirmektedir. Söz konusu tehditlerden, işletmelerin nasıl etkileneceğini tanımlamadaki temel sorun, çoğu durumda işletmelerin olayları tespit edememesi veya ticari kaygılardan dolayı açıklayamamasıdır. Özellikle yüksek teknoloji, askeri uygulamalar ve biyoteknoloji alanında, devletler ile koordineli şekilde faaliyet gösteren işletmeler çok sayıda değerli ticari sırlara ve en son teknolojilere sahip olmaları nedeniyle endüstriyel casusluk için özellikle çekici bir hedeftir. Bu varlıklar, rakipler için milyarlarca dolar değerinde olabilir ve bunların çalınması rakip/düşman devletlere önemli bir askeri ya da ekonomik avantaj sağlayabilir. Son yıllarda endüstriyel casusluk faaliyetlerinde önemli bir artış yaşanmaktadır. Bu kısmen, küresel savunma pazarında önemli bir aktör olarak ortaya çıkan Çin'in, ABD ile teknoloji rekabetinden kaynaklanmaktadır. Çin, kendi askeri modernizasyonunu hızlandırmak amacıyla ABD ve diğer Batılı ülkelere karşı sistematik endüstriyel casusluk faaliyetleri yürütmekle suçlanmaktadır. Ayrıca Çin'in yanı sıra Rusya, İran ve Kuzey Kore'nin de bu faaliyetleri yürüttüğü iddia edilmektedir.

Gizli verilere, özel teknolojilere ve fikri mülkiyete yetkisiz erişim, yalnızca devletlerin ulusal güvenliklerini tehdit etmekle kalmamakta, aynı zamanda küresel güvenliğe de tehdit oluşturmaktadır. Bu bağlamda, giderek birbirine bağlanan bir dünyada ulusal savunma yeteneklerini geliştirmekle uğraşan politika yapıcılar, savunma kurumları ve araştırmacılar için endüstriyel casusluğun dinamiklerini anlamak giderek daha önemli hale gelmektedir. Bu nedenle bazı devletlerin ya da devlet dışı aktörlerin, gizli iş ayrıntılarını ve teknik bilgileri hedef alması, devletler tarafından ulusal güvenlik kapsamında değerlendirilmekte ve rekabet istihbaratından daha çok özellikle bu tür endüstriyel casusluk faaliyetlerine karşı koyma, istihbarat örgütlerinde kontrespiyonaj kapsamına alınmaktadır. Sonuç olarak günümüz dünyasında, iş ve ticari hedefler, istihbarat örgütleri için askeri veya siyasi hedeflerin yanında giderek daha önemli hale gelmektedir. Bu kapsamda, bir özel alan konusu olan ve temelde öncelikle işletmelerin kurumsal güvenliğini ilgilendiren bu tür faaliyetlerle mücadeleye istihbarat örgütleri neden

müdahil olmak durumunda kalmışlardır? Bir başka ifadeyle istihbarat örgütleri endüstriyel casusluk faaliyetlerini neden bir güvenlik endişesi olarak ele almalıdır? soruları çalışmanın temel problemini oluşturmuştur. Bu çerçevede rekabet istihbaratı ve endüstriyel casusluk, kurumsal yönetim ve güvenlik çalışmalarının konusunu oluşturmakla birlikte, bu çalışmada güvenlik çalışmaları perspektifinden ele alınacaktır.

Çalışmada ilk bölümde, rekabet istihbaratı ve endüstriyel casusluk faaliyetlerinin benzerlikleri ve farklılıkları üzerine tartışmalara değinilecek olup, akabinde ikinci bölümde endüstriyel casusluğun oluşturduğu tehditler, ulusal güvenlik açısından analiz edilecektir. Son bölümde ise, endüstriyel casusluğa yönelik tarihsel vakalar, güncel zorluklar ve bu çerçevede devletlerin ortaya koyduğu eğilimler üzerinden incelenecektir.

Rekabet İstihbaratı ve Endüstriyel Casusluk: Kavramsal Benzerlik Üzerine Tartışmalar

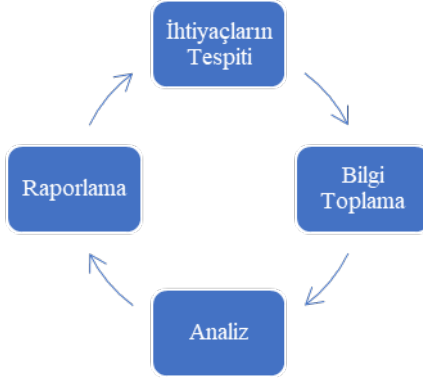
Rekabet istihbaratı ve endüstriyel casusluk kavramları farklı anlamlar taşımalarına rağmen, hem literatürde zaman zaman birbirleri yerine kullanılabilen hem de endüstriyel casusluğun bir takım hukuki sonuçlar doğurması sebebiyle, bu tür casusluk faaliyetleri inkâr edilebilirliği sağlayabilmek adına rekabet istihbaratı kapsamında değerlendirilebilmektedir. Bu anlam karmaşasının giderilebilmesi açısından öncelikle her iki kavramın tanımının yapılması ve ikisi arasındaki farkların belirtilmesi gerekmektedir.

Rekabet istihbaratının ve endüstriyel casusluğun ekonomik güvenliğin konusunu oluşturduğu yönünde genel bir kanı bulunmaktadır. Devletler tarafından ekonomik güvenlik, bir ülkenin kendisini savunma yeteneğini doğrudan etkileyen ticaret ve yatırım yönlerine atıfta bulunabilir. Örneğin, silah veya ilgili teknolojiyi edinme yeteneği, askeri lojistik tedarikinin güvenilirliği veya silahlarda teknolojik avantaj elde eden düşmanların neden olduğu tehdit algısı bunlardan bazılarıdır.¹ Rekabet istihbaratı ve endüstriyel casusluk da söz konusu yetenek ve ihtiyaçların temin edilmesini sağlayan bir süreç olarak görülebilmektedir.

Rekabet istihbaratı ve endüstriyel casusluk süreci aşağıda Şekil 1’de belirtildiği gibi genellikle dört aşamaya ayrılmaktadır. Bunlar: 1- ihtiyaçların tespiti, 2- bilgi toplama, 3- analiz ve 4- raporlama(yayma) olarak sıralanabilir. Tüm bu süreç genellikle istihbarat döngüsü ya da istihbarat çarkı olarak adlandırılır.²

1 Vincent Cable, “What is International Economic Security?”, *International Affairs*, 71/2, 1995, 306.

2 Dirk Vriens, “The Role of Information and Communication Technology in Competitive Intelligence”, *Idea Group Inc.*, 2004. Erişim 07 Eylül 2023, <https://repository.ubn.ru.nl/handle/2066/139628>.

Şekil 1. İstihbarat Çarkı

Şekil 1’de belirtilen temel istihbarat döngüsünü ve bunun sonucunda ortaya çıkan analiz kullanılarak işletmelere yönelik bilgiler -örneğin alt yüklenici firmalar, tedarikçiler, iş yapılan ekipman imalatçıları ve müşteri bilgileri- öğrenilebilmektedir.³

Rekabet istihbaratı ve endüstriyel casusluk benzer süreçlere sahip olmalarına rağmen, rekabet istihbaratı, karar vericilere yardımcı olmak ve kuruluşa rekabet avantajı sağlamak amacıyla iç, dış veya rekabet ortamından bilgi toplama, işleme ve analiz etme sürecidir.⁴ Bir başka ifadeyle bilgilerin açık ve yasal bir şekilde toplanmasına rekabet istihbaratı adı verilmektedir. Rekabet istihbaratı, rekabet avantajı kazanmak amacıyla rakipler, tedarikçiler, müşteriler ve belirli bir sektör hakkında bilgi toplamak için organize bir şekilde koordineli bir çabadır.⁵ Herhangi bir rakip analizinin temel amacı, işletmenizin rekabet ettiği kategorinin dinamiklerini anlamaktır. Kısaca, işletmenizin en yakın rakiplerine göre konumunu belirleyebilmektedir.⁶

Günümüzde işletmelerin faaliyet gösterdiği belirsiz ve dinamik ortam göz önüne alındığında, işletme sınırları dışındaki pazar yerinin analiz edilmesi zorunlu hale gelmektedir. İşletmelerin bu ortamda devamlılıklarını sağlayabilmek için mevcut ve gelecekteki rekabet ortamlarını değerlendirmesi gerekmektedir. Rekabet istihbaratı bu ihtiyaç ekseninde, işletmelere gelecekte neler olacağına dair öngörüler sağlayarak, becerilerini ve bilgilerini geliştirmelerine ve rakiplerinden daha hazırlıklı olmalarına yardımcı olur. Bu nedenle, bir işletmenin planlarını ve kararlarını etkileyebilecek bilgilerin toplanması, analiz edilmesi ve yönetilmesi için sistematik ve etik bir süreç olarak tanımlandığı şekliyle rekabet istihbaratı, işletmeler için stratejik bir rol oynar.⁷

3 Carl Roper, *Trade Secret Theft Industrial Espionage, and the China Threat*, (Boca Raton: Taylor & Francis Group, 2014), 101.

4 Hamid Tahmasebifard, “The Role of Competitive Intelligence and Its Sub-Types on Achieving Market Performance”, *Cogent Business & Management*, 5/1, 2018, 1-16.

5 Douglas Bernhardt, *Competitive Intelligence: How to Acquire and Use Corporate Intelligence and Counter-Intelligence*, (Edinburgh: Prentice Hall, 2003), 87.

6 Higgs, Bronwyn, “Industrial espionage: The Legal Way”, *Marketing Magazine*, 76, 2005.

7 Francesca Labonia, “The Strategic Role of Competitive Intelligence: A Study of The Brazilian Market”, 2018, 15. Erişim 10 Eylül 2023, <https://repositorio.usp.br/directbitstream/b7e691e0-ca07-4bb3-9a88-5966e8754b46/FRANCESCA%20LABONIA%20-%20PRO18.pdf>; Oana – Antonia Colibasanu, “Between Intelligence and Espionage in the Contemporary Business Environment”, *Ekonomika a Management Prague University of Economics and Business*, 4, 2008, 2.

Rekabet istihbaratının odak noktası, bilgilerin kaynaklardan yasal ve etik olarak toplanmasıdır.⁸ Ancak endüstriyel casuslukta bu durum farklılaşmaktadır. Endüstriyel casusluk, rakipler hakkındaki özel bilgilerin toplanmasıdır.⁹ Ticarete ağırlık, bilgi ve teknolojiye dayalı ürünlere geçmiştir. Bu durumun fikri mülkiyeti, dünya ticaretinin daha büyük bir bileşeni haline getirmektedir. Bu çerçevede fikri mülkiyet kapsamına giren özel bilgiler, bir işletmenin giderek en değerli varlığı olarak kabul edilmektedir.¹⁰

Endüstriyel casusluk, genellikle hırsızlık, rüşvet, şantaj gibi yasa dışı eylemlerden ve bazen de gözetim gibi gizli operasyonlardan oluşur. Endüstriyel casusluğun temel amacı, bir rakibi sabote etmektir.¹¹ Rekabet avantajı kazanmaya çalışmak çoğu iş araştırmasının doğasında vardır. Ancak endüstriyel casusluğa izin verilmez ve hoş karşılanmaz. Özetle; rekabet istihbaratı, endüstriyel casusluğun daha hafif bir “kötülüğü” olarak kabul edilir.¹²

Aslında bu iki kavram arasındaki fark, kullanılan kaynaklara ve bilgi edinmek için kullanılan araçlara bağlı olarak çok ince olabilir. Ancak yasal olarak elde edilen bilgiler, bir kuruluş için yasa dışı kaynaklardan elde edilen veriler kadar zararlı (veya yararlı) da olabilir.¹³

Rekabet istihbaratında kullanılmak istenilen verilerin çoğu kamusal alanda bulunabilir. Bunlar; çoğunlukla iş rehberleri, gazete makaleleri, ticari basın vb. gibi geleneksel açık kaynaklardır. Mağaza ziyaretleri, rastgele fiyat kontrolleri ve ticari fuarlara katılım gibi yöntemler de önemli miktarda bilgi sağlayabilir.¹⁴

Son zamanlarda, ağ tabanlı sistemlerin ortaya çıkışı ise bilgiye ulaşımı daha da kolaylaştırmıştır. Özellikle çeşitli ilgi gruplarına sahip insanlara çevrimiçi iletişim kurma olanağı sunan birçok farklı web sitesi ve sosyal medya platformunun ortaya çıkışı ve bu insanların bilgi yaymaya istekli olması, rekabet istihbaratı açısından işletmelere önemli katkı sağlamaktadır. Bu faaliyet alanına sosyal medya istihbaratı adı verilmektedir.¹⁵ Bir başka ifadeyle değişen iletişim ortamı sosyal medyayı, “sosyal casusluk” yoluyla rakip firmalar

8 Bernhardt, *Competitive Intelligence: How to Acquire and Use Corporate Intelligence and Counter-Intelligence*, 87; Phillip C. Wright, Géraldine Roy, “Industrial Espionage and Competitive Intelligence: One You Do; One You Do Not”, *Journal of Workplace Learning*, 11/2, 1999, 54; Miroslava Brazdilova, “Competitive Intelligence and Competitive Abilities of Enterprises”, *Ekonomika A Management*, 2005.

9 Temitope Toriola, “Industrial Espionage or Competitive Intelligence: Two Sides of the Same Coin”, *Purdue University*, 2011, 3. Erişim 12 Eylül 2023, https://www.cerias.purdue.edu/assets/pdf/bibtex_archive/2011-10-report.pdf.

10 Bernhardt, *Competitive Intelligence: How to Acquire and Use Corporate Intelligence and Counter-Intelligence*, 87

11 Toriola, “Industrial Espionage or Competitive Intelligence: Two Sides of the Same Coin”, 3.

12 Sergey Vladimirovich Shaitura, Konstantin Vasilievich Ordov, Irina Georgievna Lesnichaya, Yulia Dmitrievna Romanova, Seda Seiranovna Khachaturova, “Services and Mechanisms of Competitive Intelligence on The Internet”, *ESPACIOS*, 39/45, 2018, 1-7.

13 Wright, Roy, “Industrial Espionage and Competitive Intelligence: One You Do; One You Do Not”, 54.

14 Bronwyn, “Industrial espionage: The Legal Way”, 77; Tsanko V. Ivanov, “Competitive Intelligence and Counterintelligence – Modern Tools For Generating Proactive Corporate Security”, *International Scientific Journal Security & Future*, 1/1, 2017, 7.

15 Shaitura, Ordov, Lesnichaya, Romanova, Khachaturova, “Services and Mechanisms of Competitive Intelligence on The Internet”

hakkında rekabet istihbaratı elde etme kaynağı haline getirmektedir.¹⁶

Sonuç olarak rekabet istihbaratı ile endüstriyel casusluk faaliyetlerinin birbirinden ayrılmasını sağlayan toplanan verilerin kaynağıdır. Bu kaynaklar, “beyaz bilgi, gri bilgi ve siyah bilgi” olmak üzere üç türdür. Söz konusu türler detaylı açıklanacak olursa:¹⁷

- Birçoğu yukarıda listelenen çeşitli veri kaynaklarında bulunabilen açık kaynak bilgileri “beyaz” olarak kategorileşmektedir;
- Ticari fuarlar ve rakipler tarafından sıklıkla göz ardı edilen diğer yayımlar gibi özel alan verilerini içeren gri bilgiler; aynı zamanda kısıtlı bilgi olarak da adlandırılabilir;
- Siyah bilgiler etik kuralların ötesinde toplanabilir; bilgisayar korsanlığı, kurumsal casusluk, telefon dinleme vb. yoluyla yasa dışı olarak elde edilen bilgilerdir.

Ancak “kaynaklar arasındaki çizgi nasıl çizilebilir?” sorusu problem teşkil etmektedir. Kaynaklar arasındaki farkın tanımlanması o kadar basit olmamakla birlikte, aslında siyah ile beyaz arasında bir “gri alan” vardır ve siyahın griye, beyazın da griye karıştığı yer genellikle kişisel muhakeme ve karar meselesidir. Genel bir görüş birliği ya da evrensel olarak kabul edilmiş bir standart yoktur.¹⁸ Sonuç olarak, beyaz ve gri bilgiler rekabet istihbaratı kapsamında değerlendirilebilirken, siyah bilgilerin elde edilmesi endüstriyel casusluk kapsamında değerlendirilebilmektedir.

Pek çok kişi, endüstriyel casuslukta bir çalışanın bir tür özel veriyi bir evrak çantası içinde işyerinden gizlice çıkardığını ve daha sonra rakibin temsilcisiyle bir kafede buluştuğunu ve çaldığı bilgileri belirli bir miktar somut değer karşılığında teslim ettiğini düşünür.¹⁹ Bu durum kısmen doğru olmakla birlikte, endüstriyel casusluk, bir işletmenin gizli veya korunan bilgilerinin bir rakip veya yabancı ülke tarafından kullanılmak üzere çalınmasıdır. Bu sebeple rekabet istihbaratından farklı olarak korunan bilgileri, ticari sırları, müşteri listelerini ve diğer kamuya açık olmayan bilgileri içerebilir.²⁰

Reid, endüstriyel casusluğu bir tür “hile”ye benzetmektedir ve bu tür casusluk, devlet destekli yabancı bir kuruluşun araştırma ve geliştirme (Ar-Ge) aşamasını atlamasına (veya en azından süreci hızlandırmasına) ve doğrudan işletmeye geçmesine yardımcı olmak amacıyla bir işletmeden ticari sırların çalınmasıdır. Reid’a göre, casusluğu “hile” yapan şey, bir yabancı ülkenin ticari sırlarından mahrum kalması, diğerinin ise rakibinden faydalanmasıdır.²¹

Bu açıdan bazı devletlerin, rekabet dengesini kendi lehlerine çevirmek için endüstriyel casusluğu kullandıkları görülmektedir. Bu çerçevede yenilikleri geliştirmek yerine, rakibine

16 Joni Salminen ve William Degbey, “Social Media Espionage – A Strategic Grid”, *New Technology-Based Firms in the New Millennium*, Haz. Gary Cook (Emerald Group Publishing Limited, 2015), 261–274.

17 Ivanov, “Competitive Intelligence and Counterintelligence – Modern Tools For Generating Proactive Corporate Security”, 7.

18 Peter Heims, *Countering Industrial Espionage* (Surrey: Century Security Education Ltd, 1982), 4.

19 Toriola, “Industrial Espionage or Competitive Intelligence: Two sides of the same coin”, 3.

20 Daniel J. Benny, *Industrial Espionage Developing a Counterespionage Program*, (Boca Raton: Taylor & Francis Group, 2014).

21 Melanie Reid, “A Comparative Approach to Economic Espionage: Is Any Nation Effectively Dealing With This Global Threat?”, *University of Miami Law Review*, 70/757, 2016, 761.

karşı endüstriyel casusluk yöntemlerine başvurmanın önemli avantajları vardır. Elde edilen gizli materyaller yalnızca askeri veya teknolojik yeteneklerin geliştirilmesine katkıda bulunmakla kalmaz, aynı zamanda tasarruf edilen para da sosyo-ekonomik projelere yeniden tahsis edilebilir.²²

Endüstriyel casusluk yalnızca etik dışı olmakla kalmaz, aynı zamanda birçok ülkede ceza kanunlarına göre önemli bir suçtur. Ancak buna rağmen yıllar geçtikçe bir dizi endüstriyel casusluk vakası yaşanmaya da devam etmektedir.²³

Sonuç olarak, 21. yüzyılın bilgi temelli toplumun varlığıyla karakterize edildiği göz önüne alındığında, dünya çapında faaliyet gösteren işletmeler, iyi bir pazar konumu sağlayan ve özellikle endüstriyel casusluk girişimlerine karşı koruma sağlayan yeterli miktarda bilgiyi elde etmek için kalkınma çerçeveleri oluşturarak bu gerçekliğe uyum sağlamak zorundadır.²⁴ Ancak bu korumayı devletlerin ve onların istihbarat örgütlerinin desteği olmadan yapabilmeleri zordur.

Ayrıca bazı devletlerin ya da devlet dışı aktörlerin ve işletmelerin-özellikle de savunma alanında faaliyet gösteren işletmelerin- gizli olarak değerlendirdiği iş ayrıntılarının ve teknik bilgilerin hedef alınması, devletler tarafından ulusal güvenlik kapsamında değerlendirilmektedir.

Bu duruma ek olarak, ticari sırlara yönelik casusluk faaliyetleri, ekonomik büyüme ve istikrar açısından ana tehditler arasındadır. Bu açıdan endüstriyel casusluk hem kamuyu hem de özel sektörü etkileyen, askeri, siyasi ve ekonomik etkileri olan bir konudur.²⁵

Bir sonraki bölümde endüstriyel casusluğun ulusal güvenlik açısından nasıl bir tehdit oluşturduğu incelenecektir.

Ulusal Güvenlik Açısından Endüstriyel Casusluk ve İstihbarat Örgütleri

Küreselleşmenin etkisiyle birlikte iletişimde yaşanan teknolojik ilerleme, sermaye akışı ve ticaret sayesinde tüm ekonomiler birbirine daha bağımlı hale gelmektedir. Bu çerçevede neoliberal bir uluslararası ekonomik sistemde, ekonomik olaylara karşı kırılganlık ve “yabancılar” bağımlılık, küresel pazarlarda yer almanın normal bir sonucudur. Bu nedenle bireyler, işletmeler ve devletler için güvensizlik duygusu giderek hâkim olmaya başlamıştır.²⁶ Böyle bir sistemde ekonomik güvenlik kavramı da askeri güvenliğin yanında öne çıkmaktadır.

Başka bir ifadeyle, Soğuk Savaş’ın sona ermesi jeopolitik bir dönüm noktası olmuş, ekonomik rekabet ivme kazanmış ve devletler küresel arenaya uyum sağlamak için yeni stratejilere başvurmuştur. Nitekim küreselleşme, uluslararası politika üzerinde önemli bir etkiye sebep olmuş, küresel aktörler arasında karşılıklı bağımlılığın artmasına yol açmış, dolayısıyla

22 Massimo Pellegrino, “The Threat of State-Sponsored Industrial Espionage”, European Union Institute for Security Studies, 26, 2015. Erişim 15 Eylül 2023, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/9de4b721-6256-43f0-b7df-988e3c4c9451>; Shahar Argaman ve Gabi Siboni. “Commercial and Industrial Cyber Espionage in Israel”, *Military and Strategic Affairs*, 6/1, 2014, 46.

23 Benny, *Industrial Espionage Developing a Counterespionage Program*, 2-3.

24 Colibasanu, “Between Intelligence and Espionage in the Contemporary Business Environment”, 1.

25 Giancarlo Senatore, Fabio Lorenzo, Giovanna Galasso ve Federica Magna, “Study on the Scale and Impact of Industrial Espionage and Theft of Trade Secrets through Cyber”, European Commission, 2019. Erişim 16 Eylül 2023, <https://www.pwc.com/it/it/publications/docs/study-on-the-scale-and-impact.pdf>.

26 Cable, “What is International Economic Security?”, 305-306.

geleneksel Vestfalya sisteminden bir paradigma değişimi yaşanmıştır. Neticede de ekonomik boyut uluslararası ilişkilerin baskın vektörü olarak ortaya çıkmıştır. Nitekim devletlerarasındaki rekabet, askeri alandan ekonomik alana kaymış, askeri silahların yerini mali araçlar almaya başlamış ve savaş alanı piyasa rekabetine doğru kaymıştır. Bu durumun bir sonucu olarak da ulusal güvenlik ve ekonomik güvenlik giderek iç içe geçmiş iki kavram haline gelmiştir.²⁷

Bu bağlamda Soğuk Savaş sonrası dönemde artan uluslararası ekonomik rekabet, endüstriyel casusluğun konumunu da yeniden şekillendirmiştir. Bu bakımdan endüstriyel casusluğun devletlerin hem ulusal varlıklarını korumaları hem de ulusal işletmelerin uluslararası düzeyde rekabetçi hale gelmeleri açısından vazgeçilmez bir yöntem haline gelmiştir.

Gizli kalması gereken ticari sırlar ya da işletme bilgilerinin rakip devletin eline geçme ihtimali, ekonomik güvenliğe yönelik bir tehdit olarak algılanırken, bu güvensizlik ortamında istihbarat örgütlerinin, askeri tehditlerin yanında endüstriyel casusluk ve bu casusluğa karşı koyma faaliyetlerini de içerecek şekilde görev ve yetkilerinin kapsamı da genişlemektedir.²⁸

Günümüzde işletmeler ve uluslar, çok çeşitli alanlarda yeni teknolojiler, bilgiler ve yenilikler elde etmeye çalışan aktörler tarafından yasa dışı yöntemlerle her zamankinden daha fazla hedef alınmaktadır. Bu saldırıların hedefinde daha çok yüksek teknoloji, askeri uygulamalar ve biyoteknoloji yer almaktadır. Bu açıdan söz konusu alanlarda faaliyet gösteren işletmelerin kurumsal güvenliği, endüstriyel casusluğun önlenmesi ve mücadele edilmesinde giderek daha önemli hale gelmektedir. İstihbarat örgütleri de, kendi ülkelerinin önemli endüstrilerine yönelik casusluk çabalarıyla mücadele ederken, küreselleşmenin giderek hızlandığı bir çağda, özel sektörün de iyileştirilmiş ve yoğunlaştırılmış kurumsal güvenlik yoluyla bu zorluğa göğüs germesine destek olmaktadır.²⁹ Bir başka ifadeyle istihbarat örgütleri, kritik bilgilerin ve teknolojik yeniliklerin diğer aktörler tarafından ele geçirilmesi tehdidini önlemek amacıyla bu verileri yabancı rakiplerden korumaya yönelik çaba göstermektedirler.³⁰

Örneğin ABD’de Federal Soruşturma Bürosu (Federal Bureau of Investigation-FBI) ve Merkezi Haberalma Teşkilatı (Central Intelligence Agency-CIA) endüstriyel tehdit bilgilerini, özellikle de casusluk tehdidini özel sektöre ve karar vericilere iletmeye yönelik en yetkili kurumlardandır. Özellikle FBI, ofislerinin bölgelerinde bulunan işletmelerle düzenli irtibat halindedir ve özel sektörün kendilerine yönelik casusluk tehditlerini anlamasına ve tanınmasına yardımcı olmak için brifingler, broşürler ve diğer materyalleri sağlar. Sağlanan brifinglerin ve materyallerin içeriği, her işletmenin özel ihtiyaçlarına ve kaygılarına göre uyarlanır. CIA ise, idari emirlere uygun olarak kullanılmak üzere FBI’ya bilgi sağlar. Bazen CIA, ABD’li işletme yetkililerine, ABD işletmelerinin karşı karşıya olduğu yabancı istihbarat tehditleri

27 Andrea Binanti, “Economic Intelligence and Industrial Espionage”, Luiss, Department of Political Science Master’s Degree, 2019.

28 Edwin Fraumann, “Economic Espionage: Security Missions Redefined”, *Public Administration Review*, 57/4, 1997, 303.

29 Lauri Holmström, “Industrial Espionage and Corporate Security: The Ericsson Case”, Reports of the Police College of Finland, 87, 2010, 11-17. Erişim 16 Eylül 2023, https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/86735/Rapotteja_87_holmstrom.pdf?sequence=1.

30 Binanti, “Economic Intelligence and Industrial Espionage”, 45.

hakkında doğrudan bilgi verir. Uygun olduğu takdirde CIA, bir ABD işletmesine hedefin kendisi olduğunu bildirmeden önce diğer ABD Hükümeti kurumlarıyla, özellikle de FBI ile koordinasyon sağlar.³¹

Sonuç olarak, uluslararası mevzuatın endüstriyel casusluğa yönelik kapsamlı bir yasal çerçeve sağlamadaki yetersizliği göz önüne alındığında, küresel ağların genişliği, fikri mülkiyetler üzerindeki devlet kontrolünün garanti altına alınmasını zorlaştırmaktadır. Gerçekten de endüstriyel casusluk konusu son yüzyılda ivme kazanmış, istihbarat örgütleri için yeni zorluklara yol açmış ve ulusal güvenlik açısından ekonomik suçların/tehditlerin önemi artmıştır.³²

İstihbarat örgütlerinin bu tehditlerle mücadele kapsamında karşılaştığı en önemli zorluk bilgi teknolojilerindeki gelişimdir. Casuslar için bilgisayar kullanımı, bizzat etrafı gözetlemekten çok daha güvenli ve daha az risklidir. Bir evrak çantasını çalmak yerine kişisel bir bilgisayardan kopyalama yapıldığında, iz bırakma ihtimali zayıf olmakta, dolayısıyla bu çekici bir casusluk şekli haline gelmektedir. Ayrıca siber alanda “iyi” niyetli insanları “kötü” niyetli insanlardan ayırmak da zordur, bu da söz konusu alanı aldatma planları için doğal bir ortam haline getirmektedir.³³

İstihbarat örgütlerinin karşılaştığı bir diğer zorluk, endüstriyel casusluk faaliyetlerinin çok uluslu işletmelerin yaygınlaşmasıyla birlikte giderek daha fazla küreselleşmesidir. Rakip aktörler, belirli bir işletmeyi, kendi ulusundan başka bir ülkedeki şubesini hedef alabilmekte veya herhangi bir ürünü/teknolojiyi kendi ülkesinde üretmek için patent haklarına sahip olan başka bir işletmeyi hedefleyebilmektedir. Söz konusu durumlarda aynı veya benzer bilgilerin koruyucu güvenlik önlemlerinin çok sıkı olmadığı başka bir ülkeden alınması daha kolaydır. Başka bir ifadeyle, bilgiyi tutan işletmenin farklı güvenlik standartlarına sahip olması nedeniyle aynı bilgiyi yabancı ülkede hedeflemek daha kolaydır.³⁴ Sonuç olarak, söz konusu durumlarda istihbarat örgütlerinin karşı koyma faaliyetleri coğrafi sınırlar nedeniyle giderek zorlaşmaktadır.

İstihbarat örgütlerinin dikkat etmesi gereken hem teknik hem de teknik olmayan alanlarda genel olarak endüstriyel casusluk yöntemleri şu şekilde sınıflandırılabilir:³⁵

- Siber saldırılar: Yukarıda da ifade edildiği gibi, siber saldırılar endüstriyel casusluğun az riskli ve çok yaygın bir yöntemidir. Bir saldırganın hedef işletmenin ağına saldırı

31 Annual Report to Congress on Foreign Economic Collection and Industrial Espionage, 1995. Erişim 16 Eylül 2023, <https://sgp.fas.org/othergov/indust.html#four>.

32 Binanti, “Economic Intelligence and Industrial Espionage”, 45.

33 Soilen K. Solberg, “Economic and Industrial Espionage at the Start of The 21st Century – Status quaestionis”, *Journal of Intelligence Studies in Business*, 6/3, 2016, 52.

34 Roper, *Trade Secret Theft Industrial Espionage, and the China Threat*, 23.

35 Sharad Sinha, “Understanding Industrial Espionage For Greater Technological and Economic Security”, *Digital Object Identifier*, 2012, 39-40.; Bernhardt, *Competitive Intelligence: How to Acquire and Use Corporate Intelligence and Counter-Intelligence*, 90-91; Fraumann, “Economic Espionage: Security Missions Redefined”, 304; Gillian Dempsey, “Industrial Espionage: Criminal or Civil Remedies”, *Australian Institute of Criminology*, No 106, 1999, 2. Erişim 17 Eylül 2023, <https://www.aic.gov.au/sites/default/files/2020-05/tandi106.pdf>; Santiago A. Cueto, “Spies, Lies and Secrets: 37 Industrial Espionage Tactics that Threaten to Kill Your International Business”, 2013. Erişim 18 Eylül 2023, <https://internationalbusinesslawadvisor.com/37-industrial-espionage-tactics-that-threaten-to-kill-your-international-business/>.

başlatması ile gerçekleşebilir. Bu, ağa izinsiz giriş, kimlik avı, kimlik hırsızlığı veya truva atı yerleştirme şeklinde olabilir.

- Elektronik gözetim: Hedef işletmenin çalışanları teknik gözetim altına alınır. Bu, yasadışı telefon dinlemeyi, teknik takibi veya e-posta hesaplarına yasa dışı erişimi içerebilir.
- Tersine mühendislik: Bu yöntemde saldırgan, bir rakibin ürününde tersine mühendislik yaparak o ürünün tasarımı hakkında fikir sahibi olur. Hem donanım hem de yazılıma yöneliktir.
- Sızma ajan: İçeriden bir personelin satın alınması veya bir ajanın sızması.
- Çöp bidonuna dalma: Bir işletme tarafından atılan çöp kâğıtlarının başka bir işletme tarafından toplandığı bir bilgi toplama yöntemidir. Bu kâğıtlar, değerli bilgiler bulmak için incelenir ve analiz edilir. Bu faaliyet önemsiz görünebilir, ancak işletmelerin yüzlerce belge oluşturduğu ve bunların çoğunun zaman zaman çöp kutularına gittiği göz önüne alındığında önem kazanmaktadır.
- Ortak araştırma ve iş olanaklarından yararlanılması: Ortak araştırma ve iş faaliyetleri, iki tarafı yakınlaştırır ve her iki tarafta da gizli verilerin paylaşılmasına yol açar. Bu tür bilgilere erişim, bir tarafın, diğerine üstünlük sağlaması için kullanılabilir.
- Konferanslar, kongreler ve ticari fuarlar: İşletmeler rutin olarak konferanslara, kongrelere ve ticari fuarlara katılır. Farklı işletmelerin çalışanları, büyük ölçüde gayri resmi bir atmosferde birbirleriyle etkileşime girer. Bu ortam, bir işletme tarafından, çalışanlarıyla konuşarak diğer işletmeler hakkında önemli bilgiler toplamak için kullanılabilir.
- Dış Kaynak Kullanımı/Yerelleşme: Yabancı dış kaynak kullanımı yöntemleri, süreçleri veya bilgileri istismar edebilir. Lisans altında yerelliğin dışına çıkmak, genellikle telif hakkı veya ticari marka yasalarıyla sınırlı olmayan ülkelerde güvenlik kaybına yol açar.
- Paravan işletmeler ve kuruluşlar: Bazı işletmeler, rakiplerin ticari sırlarına erişmek için yazılım satıcısı veya hatta kâr amacı gütmeyen kuruluşlar gibi davranabilirler.
- Ortak girişim ve ihale süreci: Yabancı alıcılar, işletmelerin ihale sürecinde büyük miktarda veri sağlamasını isteyebilir ve bu da değerli özel bilgilerden ödün verilmesine neden olabilir.
- Yakınlık: Ortak girişimler ve stratejik ittifaklar, bir personeli işletmenin kilit personeli veya teknolojiyle yakınlaştırabilir.
- Birleşmeler ve satın almalar: Birleşmeler ve satın almalar genellikle yeni bir işletmenin daha önce sahip olmadığı belirli teknolojileri edinmesine olanak tanır.

Sungur'a göre, söz konusu yöntemler çerçevesinde uluslararası sistemdeki ekonomik, siyasi ve askeri rekabetin "acımasız doğası" değişmemekle birlikte, kullanılan araç ve yöntemler teknolojik yeniliklerle orantılı bir şekilde giderek daha da karmaşık hale gelmekte ve çeşitlilik kazanmaktadır.³⁶

36 Bülent Sungur, *Endüstriyel Casusluğun Soğuk Savaş Sonrası Küresel Rekabet Ortamındaki Yeri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü, 2012).

Teknolojik yenilikler endüstriyel casuslukta etkili olmakla birlikte, hala en büyük tehdit, bir rakip için çalışan “sızma ajan”dır. Sızma ajan, rakiplerin rekabet avantajlarını artırmak için kayıtlara, dosyalara, belgelere, ürünlere, ekipmanlara, stratejik planlara ve müşteri ve satış kayıtlarına erişmesine olanak tanır. Personelin casusluk yapma veya sırları çalma nedenleri genellikle karışıktır ve maddi, duygusal ve/veya ideolojik nedenlerden de kaynaklanabilir. Casusluk motivasyonu, statüye ilişkin derin bir tatminsizlik, güvensizlik, bir azınlık grubuna üye olmak, aşırı hırslı veya fanatik olmaktan kaynaklanabileceği gibi bazı takıntılardan da kaynaklanabilir. Alkol, uyuşturucu, kumar ve diğer zafiyetler kolaylıkla takıntıya dönüşebilecek kötü alışkanlıklardan sadece birkaçıdır. Para genellikle bireylerin yozlaşmasında büyük bir rol oynar, ancak öfke ve intikam, özellikle bireylerin terfi için göz ardı edildiği veya katkılarının özel olarak tanınmadığını hissettiği durumlarda motivasyon faktörleridir.³⁷

Bir işletmede herhangi birisi sızma ajan olarak kullanılacağı gibi, aşağıda altı kategoriye ait çalışanların casusluk faaliyetlerine katılma olasılığı daha yüksektir. Bunlar:³⁸

- Bilim adamları/mühendisler, büyük ticari değere sahip olan önemli ürün tasarımı ve geliştirme ayrıntılarına erişebilirler.
- Uygulama mühendisleri, yardımcı oldukları ürün grubuyla ilgili mühendislik bilgisinin yanı sıra müşteriler, çalışma alanları ve teknik sorunları hakkında bilgi sahibidir.
- İşletme avukatları bekleyen patent başvuruları, birleşmeler ve satın almalar ve diğer gizli hukuki konularla ilgili bilgiye sahiptir.
- Teknik yazarlar kullanıcı kılavuzları, sürüm notları ve uygulama notları hazırlar ve dolayısıyla farklı ürün serileriyle ilgili kritik mühendislik bilgilerine erişebilirler.
- Satış personeli farklı ürünlere ilişkin satış tahminleri ve satış rakamları hakkında bilgi sahibi olur.
- Yöneticilerin ürün lansman planlarına, ürün genişletme planlarına ve stratejik bilgilere erişimi vardır.

Yukarıda bahse konu olan endüstriyel casusluk yöntemlerinin kullanımı geçmiş zamanlara dayanmakla birlikte, sıklıkla imparatorlukların yükselişinin “suç ortaklarından” biridir. Klasik Yunan şehirlerinden modern ABD işletmelerine kadar ticari sırların çalınması, neredeyse kan dökülmesi kadar rutin bir şekilde güç aktarımına işaret etmektedir.³⁹

Endüstriyel casusluk faaliyetlerinin çoğunlukla teknoloji odaklı işletmelerde yaşandığı görülmektedir. Bu durumun temel nedenleri hem devletlerarasında askeri caydırıcılık temelli bir silahlanma yarışının yaşanması hem de teknoloji araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin önemli miktarda maliyetli olmasıdır. Çoğunlukla hedef alınan işletme kolları arasında bilgisayar, yazılım, elektronik, havacılık, enerji, otomotiv, sağlık vb. yer alsa da örnekler incelendiğinde endüstriyel casusluk faaliyetlerinin özellikle savunma sanayi ve Ar-Ge çalışmaları üzerine yapıldığı görülmektedir.

37 Bernhard, *Competitive Intelligence: How to Acquire and Use Corporate Intelligence and Counter-Intelligence*, 90-91.

38 Sinha, “Understanding Industrial Espionage For Greater Technological and Economic Security”, 38.

39 Mara Hvistendahl, Valerio Pellegrini, “The Oldest Game”, *Foreign Policy*, 232, 2019, 32.

Bir sonraki bölümde endüstriyel casusluğun tarihsel gelişimi ve ulusal güvenliği tehdit etmiş olan endüstriyel casusluk örnekleri incelenecektir.

Endüstriyel Casusluğun Tarihsel Gelişimi ve Ulusal Güvenliği Tehdit Eden Endüstriyel Casusluk Örnekleri

Yöntemler insan istihbaratına dayalı casusluktan siber saldırılara evrilen bir gelişim gösterse de, geçmişten günümüze endüstriyel casusluğun ana motivasyon kaynağı maddi kazancı siyasi çıkara dönüştürmek olarak aynı kalmıştır.

M.S. 550’de Bizans tarihçisi Procopius’a göre İmparator Justinianus, ipeğin sırrını getirmek için Nasturi Hıristiyan rahiplerini Çin’e göndermiş ve söz konusu rahipler Bizans’a, gizlenmiş ipekböceği yumurtalarıyla dönmüşlerdir. Daha sonra ise ipekböcekleri yumurtalarından çıkmış ve Çin’in bu alanda tekeli kırılmıştır.⁴⁰ Söz konusu olay endüstriyel casusluğun ilk örneklerinden biri olmuştur.

Bir başka örnek ise, Venediklilerin cam ve ayna gibi teknolojik yenilikler elde etmek için tüccar olarak deniz aşırı seyahatlere çıkmaları ve söz konusu yenilikleri kendi ülkelerine getirme arayışlarıdır.⁴¹ Diğer bir örnek de, 1712’de bir Cizvit rahibinin Çin’in porselen üretimine ilişkin sırları ele geçirmesidir. Rahip, üretim ayrıntılarını ve malzeme örneklerini Avrupa’ya göndererek Avrupalı tüccarlarla paylaşılmasını sağlamıştır.⁴² Kısa bir süre içerisinde de Fransa’nın Sevres kentindeki bir porselen fabrikası, Çin ürünleriyle aynı seviyede sert hamurlu porselen üretmeye başlamıştır. Daha ileri bir gelişme olarak İngilizler, Fransızların sırlarını çalmayı başarmış ve Britanya’nın kendi üst düzey porselen endüstrisini kurmuşlardır.⁴³

Endüstriyel casusluğun bir başka önemli örneği, 18. Yüzyılın sonlarında Fransa’nın, Büyük Britanya’nın endüstriyel gücüyle rekabet edebilmek için, İngiliz demir-çelik tersanelerine çiraklar yerleştirme faaliyetidir.⁴⁴ Britanya’da büyük ölçekli endüstriyel gelişme, Avrupa Kıtası’ndan çok daha erken gerçekleşmiş, Fransa’nın ilerlemesi ise, kısıtlayıcı loncalar, ağır vergiler ve ticaret ve seyrüsefer üzerindeki bürokratik kısıtlamaların yanı sıra, kömür ve diğer temel hammadde kıtlığı nedeniyle sekteye uğramıştır.⁴⁵ Bu nedenle Fransa’nın yürüttüğü endüstriyel casusluk faaliyetleri, planların doğrudan çalınmasından İngiliz zanaatkârlarını Fransa’ya getirmeye yönelik ortak çabalara kadar her şeyi içermiştir. Bu girişimler sonuç vermiş ve 1771’de tekstilde kullanılan iplik üretimini büyük ölçüde artıran bir makine olan “eğirme makinesinin” ayrıntılı planları ele geçirilebilmiştir. Bu olaydan sonra İngilizler, 18.

40 Hvistendahl, Pellegrini, “The Oldest Game”

41 Binanti, “Economic Intelligence and Industrial Espionage”, 45-46.

42 Michael Disotell, “The Spies Who Loved Me (And My Trade Secrets): A Brief History of Industrial Espionage”, 2013. Erişim 20 Eylül 2023, <https://blogs.orrick.com/trade-secrets-watch/2013/09/18/the-spies-who-loved-me-and-my-trade-secrets-a-brief-history-of-industrial-espionage>.

43 Stephen Mihm, “China Didn’t Invent Industrial Espionage”, Bloomberg, 2015. Erişim 21 Eylül 2023, <https://www.bloomberg.com/view/articles/2015-05-26/china-didn-t-invent-industrial-espionage>.

44 Disotell, “The Spies Who Loved Me (And My Trade Secrets): A Brief History of Industrial Espionage”

45 Margaret Bradley, “Examples of Industrial and Military Technology Transfer in the Eighteenth Century”, *Documents pour l’histoire des techniques*, 2010, 87-88.

yüzyıl boyunca insanların ve fikirlerin akışını durdurmayı amaçlayan çeşitli önlemler aldılar. Örneğin bir yasa çıkartılarak, vasıflı İngiliz işçileri işe almaya çalışan baştan çıkarıcıların cezalandırılması amaçlanmış ve bu şekilde ayartılan her Britanyalı için 500 pound para cezası verilmesi kararı alınmıştır.⁴⁶

18. yüzyılda ABD ise, endüstriyel casusluğu benzer maksatla kullanarak, bu alanda önemli bir başlangıcı teşkil etmiştir. Alexander Hamilton, Avrupa'nın teknik bilgisini çalmanın gerekliliğini vurgularken, Benjamin Franklin, İngiliz zanaatkarlarını açıkça Amerika'ya göç etmeye ve dolaylı olarak İngiliz makinelerini yanlarında getirmeye teşvik etmiştir.⁴⁷

19. ve 20. yüzyılda ise dünya çapındaki çatışmalar politika yapımcıların gündemini işgal etmiş ve ulusal meselelerin odağı silah endüstrisi ve askeri güvenlik etrafında yoğunlaşmıştır.⁴⁸ Bu çerçevede İkinci Dünya Savaşı'na kadar endüstriyel casusluk gerilimleri Avrupa merkezli yaşanırken, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra işgücü gerilimleri azaldıkça daha çok ABD ve Sovyetler Birliği arasında yaşanmaya başlamıştır.⁴⁹

Soğuk Savaş dönemi, iki blok arasındaki ekonomik asimetri, endüstriyel casusluğun önemini artırmış; öyle ki Sovyetler Birliği, teknolojik boşluklar nedeniyle ekonomik geri kalmışlığını düzeltmek için endüstriyel casusluk faaliyetlerine başvurmuştur.⁵⁰ Hatta Soğuk Savaş sırasında, ABD'li işletmelerin hem Sovyet casuslarının hem de çok uluslu rakiplerin tehditleriyle karşı karşıya kalması nedeniyle, endüstriyel casusluk küresel bir mücadele alanı haline gelmiştir.⁵¹

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, ulusal güvenliğin kapsamında değişikliğe neden olmuştur. Soğuk Savaş sırasında bloklar arası tehdit, ulusal güvenliğin odak noktasıydı ve istihbarat faaliyetleri bu tehdidin izlenmesine yoğunlaşmıştı. Soğuk Savaş sonrası ise ulusal güvenlik, askeri yeteneğin yanında ekonomik güç unsurlarını da içermeye başlamıştır.⁵² Nitekim Soğuk Savaş'ın bitimiyle birlikte de askeri üstünlüğün yanında, ekonomik üstünlüğün artan önemi ile küresel ticarete büyük kazançlar elde etmek bazı ülkelerin temel hedefi haline gelmiştir. Bu mücadelede kendi işletmelerinin ulusal çıkar adına daha fazla kazanç sağlamasını isteyen devletler, istihbarat örgütlerini de geçmişte çok kullanmadıkları bir saha olan endüstriyel alanda kullanmaya başlamışlardır.⁵³

Söz konusu durum, bir işletmenin başka bir işletme hakkında rekabet istihbaratına başvurması gibi basit bir yöntemden farklı bir alanı teşkil etmektedir. İstihbarat örgütleri, yurt dışındaki işletmelere yönelik casusluk yapma konusunda kendi ülkelerindeki işletmelere denizaşırı

46 Mihm, "China Didn't Invent Industrial Espionage"

47 Hvistendahl, Pellegrini, "The Oldest Game", 32.

48 Binanti, "Economic Intelligence and Industrial Espionage", 45-46.

49 Disotell, "The Spies Who Loved Me (And My Trade Secrets): A Brief History of Industrial Espionage"

50 Binanti, "Economic Intelligence and Industrial Espionage", 46; Mihm, "China Didn't Invent Industrial Espionage"

51 Disotell, "The Spies Who Loved Me (And My Trade Secrets): A Brief History of Industrial Espionage"

52 Diane C. Snyder, Sean Gregory, "Economic Intelligence in the Post-Cold War Era: Issues for Reform", 1997. Erişim 21 Eylül 2023, <https://irp.fas.org/eprint/snyder/economic.htm>.

53 Sungur, *Endüstriyel Casusluğun Soğuk Savaş Sonrası Küresel Rekabet Ortamındaki Yeri*.

operasyonlarda yardımcı olmaya başlamışlardır. Örneğin Çin ve Rusya, Almanya’da geliştirilen hassas ve yüksek değerli teknolojilere erişim sağlamak amacıyla kendi işletmelerine (Alman işletmeleri hakkında casusluk yaparak) yardım etmekle suçlanmıştır.⁵⁴

Benzer faaliyetleri Fransa’nın istihbarat örgütü Dış Güvenlik Genel Müdürlüğü’nün de (Direction Generale de la Securite Exterieur-DGSE), yürüttüğü görülmektedir. DGSE, ABD menşeli çok uluslu işletmelerin yabancı ofislerine sızmaya çalışmış, bu girişim 1993 yılında, aralarında Boeing, IBM ve Texas Instruments’ın da bulunduğu birçok ABD şirketinin değerli hedefler olarak listelendiği Fransız hükümetine ait bir belgenin gazetelere sızdırılmasıyla açığa çıkmıştır.⁵⁵

Casusluk faaliyetlerinin açığa çıkması güven kaybına ve işletmelerin hisse fiyatının düşmesine neden olacağından, bu tür faaliyetler istihbarat örgütleri ya da işletme çalışanları tarafından kasıtlı sızdırılmadıkça kamuoyu tarafından nadiren bilinmektedir.⁵⁶ Bu nedenle açık kaynaklarda yer alan örnekler de sınırlıdır.

Sonuç olarak kamuoyu tarafından bilinen 21. yüzyıldaki endüstriyel casusluk örnekleri incelendiğinde, artan askeri rekabetin ve bu durumdan kaynaklı güvensizlik hissini doğası gereği, endüstriyel casusluk faaliyetlerinin savunma sanayi ve Ar-Ge çalışmaları üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

Savunma sanayi, yapısı gereği ulusal güvenliği ilgilendiren inovasyonların gerçekleştirildiği ve bu çerçevede devletler açısından en ileri teknolojik atılımlar için yüksek öncelikli ve stratejik bir alandır.⁵⁷

Savunma endüstrileri, devletlerin tehditleri caydırmasına ve güç kullanmasına olanak sağladığından dolayı önemli görülmelidir. Ama aynı zamanda ekonomik ve teknolojik bir öneme de sahiptirler. Örneğin İngiltere, Fransa ve ABD’de savunma ekipmanları, toplam üretimin yaklaşık yüzde onunu temsil etmektedir. Yurt içi ve yurt dışından verilen ekipman siparişleri İngiltere’de yaklaşık 500.000, Fransa’da 300.000 ve ABD’de iki milyondan fazla kişiye istihdam sağlamaktadır.⁵⁸

Dünyanın önde gelen devletleri, güvenlik ve askeri stratejilerini ve askeri organizasyon yapılarını yeniden dizayn etmekte ve askeri rekabette stratejik komuta avantajını sağlayabilmek için yeni türde araç-gereç (uzun menzilli hassas, akıllı, gizli veya insansız silah ve teçhizat geliştirmeye yönelik yaygın bir eğilim var) geliştirmektedirler. Örneğin ABD ve Rusya, mutlak askeri üstünlük arayışı içinde teknolojik ve kurumsal yeniliklere odaklanmakta, İngiltere, Fransa, Almanya, Japonya ve Hindistan askeri kuvvetlerinin yapısını teknolojik olarak yeniden dengelemekte ve optimize etmektedir. Sonuç olarak uluslararası askeri rekabet tarihi değişimler

54 Sinha, “Understanding Industrial Espionage For Greater Technological and Economic Security”, 38.

55 Snyder, Gregory, “Economic Intelligence in the Post-Cold War Era: Issues for Reform”

56 Solberg, “Economic and Industrial Espionage at the Start of the 21st Century – Status Quaestionis”, 52.

57 Erdal Akdeve ve Erman Benli, “Rekabet İstihbaratı ve Risklerin Tespiti”, ThinkTech, 2020, 7. Erişim 22 Eylül 2023, <https://thinktech.stm.com.tr/tr/rekabet-istihbarati-ve-risklerin-tespiti>.

58 Trevor Taylor, “Defence Industries in International Relations”, *Review of International Studies*, 16/1, 1990, 59.

geçirmekte ve savaşlar, “akıllı” savaşlara doğru evrilmektedir.⁵⁹

Söz konusu yeni rekabette aktörlerin, birbirlerine karşı avantaj sağlayabilmek ya da nasıl bir tehditle karşı karşıya kaldıklarını öğrenebilmek adına geçmiş dönemlere göre daha yoğun bir şekilde casusluk faaliyetlerine başvurdukları görülmektedir.

Özellikle Rusya ve Çin, son dönemlerde rekabet dengesini kendi lehlerine çevirmek için endüstriyel casusluğu sıklıkla kullanmaktadırlar. Çin’de fikri mülkiyet hakları başka yerlerde olduğu kadar savunulmamaktadır. Üstelik özel sektör ile kamu sektörü arasında çok az ayırım olduğu göz önüne alındığında hem hükümet hem de işletmeler genellikle bu tür eylemlerden faydalanmaktadır. Her ne kadar Çin yavaş yavaş “inovasyon takipçisi” olmaktan “inovasyon lideri” konumuna geçse de ekonomik büyümedeki yavaşlama bu sürecin finanse edilmesini daha da zorlaştırmaktadır. Sonuç olarak, gerekli teknolojinin gizlice edinilmesi daha da cazip hale gelmektedir. Bu tehdit özellikle yüksek askeri teknoloji ürünler sunan, genellikle deniz aşırı üretime başvuran ve bilimsel bilgi birikiminin bir kısmını Çinli ortaklara aktaran ABD ve Avrupa menşeli işletmeler için ciddidir.⁶⁰

Çin’in, hassas ticari sırları ve özel bilgileri içerecek şekilde ABD teknolojisini elde etmek için kapsamlı çabaları bulunmaktadır. Stratejik kalkınma hedeflerini (bilim ve teknoloji ilerlemesi, askeri modernizasyon ve ekonomik politika hedefleri) desteklemek için özellikle siber casusluğu kullanmaya devam etmektedir.⁶¹

Geçtiğimiz otuz yıl boyunca ve özellikle son birkaç yılda, medyada çıkan çok sayıda haberler ve devam eden davalar ve tutuklamalar, Çin’in artan endüstriyel casusluk becerisini ortaya koymaktadır.⁶² Lewis ve Wray’in ifadesine göre, Çin’in özellikle ABD’ye karşı yürüttüğü endüstriyel casusluk faaliyetleri benzeri görülmemiş düzeylerde ve Çinli istihbarat toplayıcılarına yönelik davalar şu anda Adalet Bakanlığı casusluk vakalarının yaklaşık yüzde doksanını oluşturmaktadır.⁶³

Yakın zamandaki en önemli örnek, 2009 yılında Pentagon’un, F-35 Savaş Uçağı Projesi’nin kimliği belirsiz kişiler tarafından saldırıya uğramasıdır. Yeni nesil savaş uçağının milyarlarca dolarlık projesi, iki yıl boyunca koordineli siber casusluk saldırılarına maruz kalmış, saldırganlar, elektronik ve dahili bakımla ilgili büyük miktarda veriyi çalmak için Çin’de bulunan bilgisayarları kullanmışlardır.⁶⁴ Bu saldırıdan hareketle Çin’in, ABD’nin kritik altyapısına sızma ve ABD

59 Anthony H. Cordesman, Arleigh A. Burke, Max Molot, “China’s Rising Military Technology and Industrial Base”, *Strategic and International Studies*, 2019, 228.

60 Pellegrino, “The Threat of State-Sponsored Industrial Espionage”

61 National Counterintelligence and Security Center, “Foreign Economic Espionage in Cyberspace”, 2018, 5. Erişim 22 Eylül 2023, <https://www.dni.gov/files/NCSC/documents/news/20180724-economic-espionage-pub.pdf>.

62 Roper, *Trade Secret Theft Industrial Espionage, and the China Threat*, 33.

63 James Andrew Lewis, “Counterespionage”, *Center for Strategic and International Studies*, 2019; Christopher Wray, “Responding Effectively to the Chinese Economic Espionage Threat”, FBI, 2020. Erişim 24 Eylül 2023, <https://www.fbi.gov/news/speeches/responding-effectively-to-the-chinese-economic-espionage-threat>.

64 Pierluigi Paganini, “10 Biggest Cyber Espionage Cases”, 2017. Erişim 28 Eylül 2023, <https://securityaffairs.com/66617/hacking/cyber-espionage-cases.html>.

Donanması'nın Pasifik bölgesindeki iletişimini bozma yeteneğine sahip olduğu yönünde genel bir düşünce bulunmaktadır.⁶⁵ Segal, ABD ve Çin arasındaki bir güvenlik meselesi haline gelen rekabeti “teknoloji soğuk savaşı” olarak tasvir etmektedir.⁶⁶

Bu “teknoloji soğuk savaşında” gerilimi arttıran başka gelişmeler de yaşanmıştır. 2018 yılında üç Çin vatandaşı, uluslararası işletmelerden veri çalmak için kimlik avı dolandırıcılığı ve kötü amaçlı yazılım kullanan bir siber güvenlik şirketi işletmekle suçlanmıştır. Açıklanan iddianamede, söz konusu kişilerin hedeflerinin arasında Siemens AG, New York'taki Moody's Analytics ve Sunnyvale, California'daki Trimble Inc. yer aldığı belirtilmektedir. Başka bir vakada, Çinli siber aktörler ile CCleaner olarak bilinen ticari yazılıma girişe izin veren bir arka kapı arasında bağlantılar bularak, Google, Microsoft, Intel ve VMware'in de bulunduğu ABD işletmelerini hedef almışlardır.⁶⁷

Endüstriyel casusluk faaliyetleri, benzer şekilde Rusya'nın da modernizasyon çabalarının uygulanabilir bir bileşenidir. Hatta Pellegrino'nun ifadesine göre, Rus istihbarat örgütleri, “ülkelerinin ekonomik kalkınmasını ve bilimsel ve teknik ilerlemesini desteklemek için” yasalar ve direktifler çerçevesinde bu faaliyetleri yürütmekle yetkilidirler.⁶⁸

Rusya'nın, teknoloji gibi sektörlere yönelik ekonomik çeşitlendirmeyi de içeren yapısal reformları gerçekleştirebilmek için Rus istihbarat örgütlerinin, hassas ABD iş ve teknoloji bilgilerini toplamak adına karmaşık ve büyük ölçekli casusluk operasyonları gerçekleştirdiği belirtilmektedir.⁶⁹

Rus istihbarat örgütlerinin bu maksatla kullandığı bilinen yöntemleri şunlardır:⁷⁰

- Batı ile etkileşime giren Rus ticari ve akademik girişimlerinin kullanılması;
- İleri teknik becerilere sahip Rus göçmenlerin Rus istihbarat servisleri tarafından işe alınması;
- Hükümetin sanayiden hassas teknik bilgiler elde etmesine olanak tanıyan Rus istihbaratının kamu ve özel kuruluşlara sızması.

Örneğin, 1999 yılında Newsweek, ABD'deki askeri teknolojilere yönelik ilk koordineli siber casusluk vakasını ortaya çıkarmıştır. Kimliği belirsiz kişiler, Wright Patterson Hava Kuvvetleri Üssü'nün ağına sızarak, askeri araştırma kurumlarına bağlanmış ve binlerce belgeyi ele geçirebilmişlerdir. Ayıışığı Labirenti olarak belirtilen bu saldırılarda Rusya suçlanmış ancak kanıtlanamamıştır.⁷¹ Örnekler sadece ABD'ye yönelik olmamakla birlikte, Rusya, destekli bir

65 Michael G. McLaughlin, William J. Holstein, “A Long March: China's Military-Industrial Espionage”, 2023. Erişim 21 Eylül 2023, <https://asiatimes.com/2023/06/a-long-march-chinas-military-industrial-espionage/>.

66 Adam Segal, “The Coming Tech Cold War With China”, Foreign Affairs, 2020. Erişim 02 Ekim 2020, <https://www.foreignaffairs.com/articles/north-america/2020-09-09/coming-tech-cold-war-china>.

67 The Associated Press, “How China, Russia, Iran Target US With Economic Espionage”, 2018. Erişim 02 Ekim 2023, <https://apnews.com/united-states-government-general-news-bc0d920ef35d4c8296f79cebb1a9bd6f>.

68 Pellegrino, “The Threat of State-Sponsored Industrial Espionage”, 1-2.

69 National Counterintelligence and Security Center, “Foreign Economic Espionage in Cyberspace”, 8.

70 National Counterintelligence and Security Center, “Foreign Economic Espionage in Cyberspace”, 8.

71 Paganini, “10 Biggest Cyber Espionage Cases”; Dick O'Brien, “A Short History Of Cyber Espionage”, 2017. Erişim 14 Ekim 2023, <https://medium.com/threat-intel/cyber-espionage-spying-409416c794ec>.

aktör olarak tanımlanan “Yusuçuk (Dragonfly)” (Vahşi Ayı olarak da bilinir) 2010 yılından bu yana elektrik üretimi ve enerji şebekesi yönetimi alanlarında Avrupalı firmaları hedef alan casusluk kampanyaları yürütmektedir.⁷² Ayrıca APT28 olarak bilinen Rus devleti destekli siber yapının, 2007 yılından bu zamana ABD ve Avrupa’nın savunma kurumları hakkında istihbarat topladığı iddia edilmektedir.⁷³

Benzer şekilde İran’ın da müdahil olduğu endüstriyel casusluk vakaları bulunmaktadır. Özellikle son dönemlerde, İran Devrim Muhafızları’na bağlı birim ve aktörlerin başta İsrail ve ABD’nin hükümet ve ticari kurumlarını hedef alabilme noktasında gittikçe tecrübelendiği görülmektedir.

Çin’in aksine İran’ın, çalıntı fikri mülkiyeti kullanabilecek bir endüstriyel üretim sektörünün bulunmaması nedeniyle ticari casusluğu kullanımı sınırlıdır. Bu nedenle İran’ın endüstriyel casusluk faaliyetleri, daha çok havacılık, savunma sanayi, telekomünikasyon, enerji ve madencilik alanlarını hedef alarak, askeri teknolojik gücünü artırmaya hizmet etmektedir.⁷⁴

Örneğin 2020 yılında, İran bağlantılı “Gelişmiş Kalıcı Tehdit (Advanced Persistent Threat/ APT33)” birim, elektrik hizmetlerinde, imalatta ve petrol rafinerilerinde kullanılan endüstriyel kontrol sistemlerinin tedarikçilerini ve imalatçıları giderek daha fazla hedef almaya başlamıştır. APT33’ün endüstriyel kontrol sistemleri için ekipman tedarikçilerini ve yazılım sağlayıcılarını hedeflemesi, özellikle enerji, petrol ve gaz, denizcilik ve imalat sektörlerinde bu tür sistemleri dünya çapında kullanan kuruluşlar için sonuçlar doğurmaktadır. Orta Doğu’da, özellikle de Suudi Arabistan, BAE ve Bahreyn’e bu tür endüstrilerde güçlü varlığı veya bağlantıları olan kuruluşlar, ilgili APT33 faaliyetlerinden dolayı daha yüksek bir tehditle karşı karşıyadır.⁷⁵ İran Devrim Muhafızları ile bağlantısı olduğuna inanılan Rocket Kitten adlı İranlı bir hacker grubu da, İran’ın füze ve uzay programlarını geliştirmesine yardımcı olmak için önemli ABD savunma işletmelerini hedef almaktadır.⁷⁶

Sonuç

Devletler, uluslararası sistemde rekabet üstünlüğünü korumaya çabalarlarken, endüstriyel casusluk faaliyetleri, özellikle savunmayla ilgili araştırma, geliştirme ve inovasyonun bütünlüğüne yönelik tehditler oluşturan zorlu bir mücadele alanı olmuştur. Bu nedenle rekabet istihbaratından daha çok özellikle bu tür endüstriyel casusluk faaliyetleri devletler tarafından ulusal güvenlik

72 Pellegrino, “The Threat of State-Sponsored Industrial Espionage”, 2.

73 The Associated Press, “How China, Russia, Iran Target US With Economic Espionage”

74 Collin Anderson, Karim Sadjadpour, “Iran’s Cyber Threat: Espionage, Sabotage and Revenge”, *Carnegie Endowment for International Peace*, 2018. Erişim 17 Eylül 2023, https://carnegieendowment.org/files/Iran_Cyber_Final_Full_v2.pdf.

75 Control Risks. “Iranian Cyber Espionage Group Targets Suppliers of Industrial Control Systems”, 2020. Erişim 03 Ekim 2023, https://www.controlrisks.com/our-thinking/insights/iranian-cyber-espionage-group-targets-suppliers-of-industrial-control-systems?utm_referrer=https://www.google.com; Andy Greenberg, “A Notorious Iranian Hacking Crew Is Targeting Industrial Control Systems”, 2019. Erişim 12 Ekim 2023, <https://www.wired.com/story/iran-apt33-industrial-control-systems/>.

76 The Associated Press, “How China, Russia, Iran Target US With Economic Espionage”

kapsamında değerlendirilmiş ve bu faaliyetlere karşı koyma, istihbarat örgütlerinin görev ve yetki alanı kapsamına alınmıştır.

Yüksek teknoloji, askeri uygulamalar ve biyoteknoloji alanında gizli kalması gereken bilgilerin, fikirlerin ve ticari sırların rakip/düşman devletlerin eline geçme ihtimali, devletler tarafından ekonomik güvenliğe yönelik bir tehdit olarak algılanmaktadır. Bu açıdan söz konusu alanlarda faaliyet gösteren işletmelerin kurumsal güvenliği, devletler açısından giderek daha önemli hale gelmekte ve bu nedenle de istihbarat örgütlerinin görev ve yetkilerinin kapsamı da endüstriyel casusluğa karşı işletmelerin kurumsal güvenliklerine ihtiyaç verecek şekilde genişlemektedir. Özellikle, ulusal ve uluslararası mevzuatların endüstriyel casusluğa yönelik kapsamlı bir yasal çerçeve sağlamadaki yetersizliği göz önüne alındığında, kurumsal güvenliği sağlamada istihbarat örgütlerinin rolünün giderek önemli bir hal aldığı düşünülmektedir.

Günümüzde birçok işletmenin kurumsal güvenlik departmanları olmasına rağmen, örneklerden yola çıkarak endüstriyel casusluk faaliyetlerinin artan boyutları göz önünde bulundurulduğunda, çok az işletme iyi planlanmış bir karşı istihbarat fonksiyonuna sahiptir. Ayrıca, istihbarat örgütlerinin de kendi ülkelerine askeri, ekonomik ve teknolojik avantaj sağlayabilmek adına bizzat endüstriyel casusluğa başvurmaları, işletmelerin zaten zayıf olan kurumsal güvenlik departmanlarını daha da tehdit eder hale getirmektedir. Söz konusu durumlara ek olarak siber alanın kullanımının yaygınlaşması ve bilginin/verinin, mesafe ve ulusal sınırları aşarak, kolay bir şekilde aktarılması, işletmeler için çok çeşitli güvenlik risk ve tehditleri de beraberinde getirmiştir. Bu noktada siber alanda gerçekleşen endüstriyel casusluk faaliyetlerinin tespiti ve karşı koyma stratejilerinin geliştirilmesi de işletmelerin kurumsal güvenlik departmanlarını zorlamaktadır. Söz konusu nedenler göz önüne alındığında, işletmelerin kurumsal güvenliklerini sağlamada kendi ülkelerinin istihbarat örgütlerinden destek almaları bir zorunluluk teşkil etmektedir.

Endüstriyel casusların kullandığı yöntemler ve bu faaliyetlerin yürütülmesi için angaje edilen kişilerin seçilmesinde kullanılan motifler, istihbarat örgütlerinin geleneksel tehditlerin tespit edilmesinde kullandığı yöntemlerle benzerdir. Bu sebeple endüstriyel casusluğa karşı koyma yöntemleri belirlenirken, casusluğu önlemek için kullanılan karşı önlemler referans alınabilir. Bu noktada işletmelerin, istihbarat örgütleri ile işbirliği yapmalarının yanında, onlardan öğreneceği çok şey bulunmaktadır.

İstihbarata karşı koyma (İKK), yabancı istihbarat örgütlerinin oluşturduğu tehdidin tanımlanması, etkisiz hale getirilmesi ve bu servislerin manipüle edilmesi olarak tanımlanabilir. İKK'nın en temel amacı, bilgiyi, almaya yetkili olmayan kişilerden korumak, potansiyel tehditlere karşı koymak ve güvenliği arttırmaktır. Endüstriyel casusluğa karşı koyma kapsamında, yalnızca saldırgan ve yasa dışı bilgi toplamaya karşı koruma sağlamamalı, aynı zamanda bir işletmeye zarar verebilecek ve işletmenin pazarda rekabet etme yeteneğini etkileyebilecek açık ve yasal toplama çabalarına karşı da koruma sağlamalıdır. Ayrıca İKK faaliyetleri, elektronik dinleme gibi yasa dışı faaliyetleri önleyecek, bir işletmenin kendisi hakkında yayınladığı kritik

bilgileri dikkatle kontrol edecek ve rakiplerin bilgi toplamasını zorlaştırarak ticari istihbarat ve casusluk çabalarına karşı savunmasız olan alanları koruyacaktır.⁷⁷

Bu kapsamda, endüstriyel casusluğa karşı koymak için istihbarat örgütlerinde olduğu gibi işletmelerin de birbirini geliştiren ve destekleyen dört bölümü olmalıdır. Bunlar: Teknik, operasyonel, fiziksel ve personel güvenliği olarak sıralanabilir. Teknik güvenlik önlemleri elektronik sistemlerde mevcut olan güvenlik açıklarını azaltır. Karşı önlemler de bilgisayar sistemleri ve ağlarının gizliliğini, bütünlüğünü ve kullanılabilirliğini sağlar. Operasyonel güvenlik, bir işletme tarafından kullanılan ve teknik olmayan yollarla bilgileri tehlikeye atabilecek iş süreçlerini ele alır. Örneğin, yalnızca “bilinmesi gerekenler” esasına göre bilgi erişimine ilişkin istihbarat örgütlerinin prensibi, bilgilerin gereksiz yayılmasının önlenmesine yardımcı olur. Fiziksel güvenlik için ise, tesislere fiziksel erişim dikkatle düzenlenmeli ve kontrol edilmelidir. Bu, kendi çalışanlarınızın yanı sıra ziyaretçilerin ve yüklenicilerin erişiminin sınırlandırılmasını da içerir. Hiç kimsenin tüm kurumsal tesislerde serbestçe dolaşmasına izin verilmemelidir. Personel güvenliği için ise, özellikle hassas bilgilere erişme potansiyeli olan tüm kişiler hakkında kapsamlı bir soruşturma yapılmalıdır. Bilgilerin çoğu bir kuruluş içindeki farklı departmanlar için hassas olabileceğinden, muhtemelen tüm çalışanların özgeçmiş kontrolünün yapılması genel bir politika olmalıdır.⁷⁸

Günümüzde istihbarat örgütleri ile işletmeler kritik bilgilerin ve teknolojik yeniliklerin diğer aktörler tarafından ele geçirilmesi tehdidini önlemek amacıyla ortak işbirliği içerisinde çaba göstermektedirler. Ancak bu çabanın daha fazla geliştirilmesi, özellikle siber saldırıları ve diğer endüstriyel casusluk türlerinin tespitinde ortak yenilikçi yaklaşımların ortaya konması gerekmektedir. Ayrıca devletler ve uluslararası örgütler/kurumlar tarafından ulusal ve uluslararası mevzuatlarda, endüstriyel casusluk suçuna karşı caydırıcılığı artırıcı ağır yaptırımların ve cezaların yer alması sağlanmalıdır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Yazar Katkıları: Çalışma Konsepti/Tasarım- A.G., T.A.; Veri Toplama- A.G., T.A.; Veri Analizi/Yorumlama- A.G., T.A.; Yazı Taslağı- A.G., T.A.; İçeriğin Eleştirel İncelemesi- A.G., T.A.; Son Onay ve Sorumluluk- A.G., T.A.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Author Contributions: Conception/Design of Study- A.G., T.A.; Data Acquisition- A.G., T.A.; Data Analysis Interpretation- A.G., T.A.; Drafting Manuscript- A.G., T.A.; Critical Revision of Manuscript- A.G., T.A.; Final Approval and Accountability- A.G., T.A.

77 Bernhardt, *Competitive Intelligence: How to Acquire and Use Corporate Intelligence and Counter-Intelligence*, 88.

78 Ira S. Winkler, “Case Study of Industrial Espionage Through Social Engineering”, 1996, 4-6. Erişim 20 Eylül 2023, <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=e01cfb43fd2df7bb751aefff10ed79f58342e255>.

Kaynakça/References

- Akdeve, Erdal, Erman Benli, “Rekabet İstihbaratı ve Risklerin Tespiti.”, *ThinkTech*. 2020. Erişim 22 Eylül 2023. <https://thinktech.stm.com.tr/tr/rekabet-istihbarati-ve-risklerin-tespiti>.
- Anderson, Collin, Karim Sadjadpour, “Iran’s Cyber Threat: Espionage, Sabotage and Revenge.”, *Carnegie Endowment for International Peace*. 2018. Erişim 17 Eylül 2023. https://carnegieendowment.org/files/Iran_Cyber_Final_Full_v2.pdf.
- Annual Report to Congress on Foreign Economic Collection and Industrial Espionage. 1995. Erişim 16 Eylül 2023. <https://sgp.fas.org/othergov/indust.html#four>.
- Argaman, Shahar, Gabi Siboni. “Commercial and Industrial Cyber Espionage in Israel.”, *Military and Strategic Affairs*. 6/1, 2014. 43-58.
- Benny, Daniel J. *Industrial Espionage Developing a Counterespionage Program*. Boca Raton: Taylor & Francis Group, 2014.
- Bernhardt, Douglas. *Competitive Intelligence: How to Acquire and Use Corporate Intelligence and Counter-Intelligence*. Edinburgh: Prentice Hall, 2003.
- Binanti, Andrea. “Economic Intelligence and Industrial Espionage.”, Luiss, Department of Political Science Master’s Degree. 2019.
- Bradley, Margaret. “Examples of Industrial and Military Technology Transfer in The Eighteenth Century.”, *Documents pour l’histoire des techniques*. 2010. 87-95.
- Brazdilova, Miroslava. “Competitive Intelligence and Competitive Abilities of Enterprises.”, *Ekonomika A Management*. 2005.
- Bronwyn, Higgs. “Industrial espionage: The Legal Way.”, *Marketing Magazine*. 76, 2005. 76-77.
- Cable, Vincent. “What is International Economic Security?.”, *International Affairs*. 71/2, 1995. 305-324.
- Colibasanu, Antonia. “Between Intelligence and Espionage in the Contemporary Business Environment.”, *Ekonomika a Management Prague University of Economics and Business*. 4, 2008. 1-13.
- Control Risks. “Iranian Cyber Espionage Group Targets Suppliers of Industrial Control Systems.”, 2020. Erişim 03 Ekim 2023. https://www.controlrisks.com/our-thinking/insights/iranian-cyber-espionage-group-targets-suppliers-of-industrial-control-systems?utm_referrer=https://www.google.com.
- Cordesman, Anthony H., Arleigh A. Burke, Max Molot, “China’s Rising Military Technology and Industrial Base.”, *Strategic and International Studies*. 2019.
- Cueto, Santiago A. “Spies, Lies and Secrets: 37 Industrial Espionage Tactics that Threaten to Kill Your International Business.”, 2013. Erişim 18 Eylül 2023. <https://internationalbusinesslawadvisor.com/37-industrial-espionage-tactics-that-threaten-to-kill-your-international-business/>.
- Dempsey, Gillian. “Industrial Espionage: Criminal or Civil Remedies.”, *Australian Institute of Criminology*. No 106, 1999. Erişim 17 Eylül 2023. <https://www.aic.gov.au/sites/default/files/2020-05/tandi106.pdf>.
- Disotell, Michael. “The Spies Who Loved Me (And My Trade Secrets): A Brief History of Industrial Espionage.”, 2013. Erişim 20 Eylül 2023. <https://blogs.orrick.com/trade-secrets-watch/2013/09/18/the-spies-who-loved-me-and-my-trade-secrets-a-brief-history-of-industrial-espionage>.
- Fraumann, Edwin. “Economic Espionage: Security Missions Redefined.”, *Public Administration Review*. 57/4, 1997. 303-308.
- Greenberg, Andy. “A Notorious Iranian Hacking Crew Is Targeting Industrial Control Systems.”, 2019. Erişim

- 12 Ekim 2023. <https://www.wired.com/story/iran-apt33-industrial-control-systems/>.
- Heims, Peter. *Countering Industrial Espionage*. Surrey: Century Security Education Ltd, 1982.
- Holmström, Lauri. “Industrial Espionage and Corporate Security: The Ericsson Case.”, *Reports of the Police College of Finland*. 87, 2010. 11-17. Erişim 16 Eylül 2023. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/86735/Rapotteja_87_holmstrom.pdf?sequence
- Hvistendahl, Mara, Valerio Pellegrini, “The Oldest Game.”, *Foreign Policy*. 232, 2019. 32-33.
- Ivanov, Tsanko V. “Competitive Intelligence and Counterintelligence – Modern Tools For Generating Proactive Corporate Security.”, *International Scientific Journal Security & Future*. 1/1, 2017. 7-10.
- Labonia, Francesca. “The Strategic Role of Competitive Intelligence: A Study of The Brazilian Market.”, 2018. Erişim 10 Eylül 2023. <https://repositorio.usp.br/directbitstream/b7e691e0-ca07-4bb3-9a88-5966e8754b46/FRANCESCA%20LABONIA%20-%20PRO18.pdf>.
- Lewis, James Andrew. “Counterespionage.”, *Center for Strategic and International Studies*. 2019.
- Mclaughlin, Michael G., William J. Holstein, “A Long March: China’s Military-Industrial Espionage.”, 2023. Erişim 21 Eylül 2023. <https://asiatimes.com/2023/06/a-long-march-chinas-military-industrial-espionage/>.
- Mihm, Stephen. “China Didn’t Invent Industrial Espionage.”, Bloomberg, 2015. Erişim 21 Eylül 2023. <https://www.bloomberg.com/view/articles/2015-05-26/china-didn-t-invet-industrial-espionage>.
- National Counterintelligence and Security Center, “Foreign Economic Espionage in Cyberspace.”, 2018. Erişim 22 Eylül 2023. <https://www.dni.gov/files/NCSC/documents/news/20180724-economic-espionage-pub.pdf>.
- O’Brien, Dick. “A Short History of Cyber Espionage.”, 2017. Erişim 14 Ekim 2023. <https://medium.com/threat-intel/cyber-espionage-spying-409416c794ec>.
- Paganini, Pierluigi. “10 Biggest Cyber Espionage Cases.”, 2017. Erişim 28 Eylül 2023. <https://securityaffairs.com/66617/hacking/cyber-espionage-cases.html>.
- Pellegrino, Massimo. “The Threat of State-Sponsored Industrial Espionage.”, *European Union Institute for Security Studies*. 26, 2015. Erişim 15 Eylül 2023. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/9de4b721-6256-43f0-b7df-988e3c4e945>.
- Reid, Melanie. “A Comparative Approach to Economic Espionage: Is Any Nation Effectively Dealing With This Global Threat?.”, *University of Miami Law Review*. 70/757, 2016. 757-829.
- Roper, Carl. *Trade Secret Theft Industrial Espionage, and the China Threat*. Boca Raton: Taylor & Francis Group, 2014.
- Salminen, Joni, William Degbey. “Social Media Espionage – A Strategic Grid.”, *New Technology-Based Firms in the New Millennium*, Haz. Gary Cook. Emerald Group Publishing Limited, 2015. 261–274.
- Segal, Adam. “The Coming Tech Cold War With China”, *Foreign Affairs*. 2020. Erişim 02 Ekim 2023. <https://www.foreignaffairs.com/articles/north-america/2020-09-09/coming-tech-cold-war-china>.
- Senatore, Giancarlo, Fabio Lorenzo, Giovanna Galasso ve Federica Magna. “Study on the Scale and Impact of Industrial Espionage and Theft of Trade Secrets through Cyber.”, *European Commission*. 2019. Erişim 16 Eylül 2023. <https://www.pwc.com/it/it/publications/docs/study-on-the-scale-and-impact.pdf>.
- Shaitura, Sergey Vladimirovich, Konstantin Vasilievich Ordov, Irina Georgievna Lesnichaya, Yulia Dmitrievna Romanova, Seda Seiranovna Khachaturova. “Services and Mechanisms of Competitive Intelligence on The Internet.”, *ESPACIOS*. 39/45, 2018. 1-7.
- Sinha, Sharad. “Understanding Industrial Espionage For Greater Technological and Economic Security.”,

Digital Object Identifier. 2012. 37-41.

- Snyder, Diane C., Sean Gregory, “Economic Intelligence in the Post-Cold War Era: Issues for Reform.”, 1997. Erişim 21 Eylül 2023. <https://irp.fas.org/eprint/snyder/economic.htm>.
- Solberg, Soilen K. “Economic and Industrial Espionage at The Start of The 21st Century – Status Questionis.”, *Journal of Intelligence Studies in Business*. 6/3, 2016. 51-64.
- Sungur, Bülent. *Endüstriyel Casusluğun Soğuk Savaş Sonrası Küresel Rekabet Ortamındaki Yeri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü, 2012.
- Tahmasebifard, Hamid. “The Role of Competitive Intelligence and Its Sub-Types On Achieving Market Performance.”, *Cogent Business & Management*. 5/1, 2018. 1-16.
- Taylor, Trevor. “Defence Industries in International Relations.”, *Review of International Studies*. 16/1, 1990. 59-73.
- The Associated Press, “How China, Russia, Iran Target US With Economic Espionage.”, 2018. Erişim 02 Ekim 2023. <https://apnews.com/united-states-government-general-news-bc0d920ef35d4c8296f79cebb1a9bd6f>.
- Toriola, Temitope. “Industrial Espionage or Competitive Intelligence: Two Sides of the Same Coin.”, *Purdue University*. 2011. Erişim 12 Eylül 2023. https://www.cerias.purdue.edu/assets/pdf/bibtex_archive/2011-10-report.pdf.
- Vriens, Dirk. “The Role of Information and Communication Technology in Competitive Intelligence.”, *Idea Group Inc*, 2004. Erişim 07 Eylül 2023. <https://repository.uhn.ru.nl/handle/2066/139628>.
- Winkler, Ira S. “Case Study of Industrial Espionage Through Social Engineering.”, 1996, 4-6. Erişim 20 Eylül 2023. <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=e01cfb43fd2df7bb751aefff10ed79f58342e255>.
- Wray, Christopher. “Responding Effectively to the Chinese Economic Espionage Threat.”, *FBI*. 2020. Erişim 24 Eylül 2023. <https://www.fbi.gov/news/speeches/responding-effectively-to-the-chinese-economic-espionage-threat>.
- Wright, Phillip C., Géraldine Roy, “Industrial Espionage and Competitive Intelligence: One You Do; One You Do Not.”, *Journal of Workplace Learning*. 11/2, 1999. 53-59.

Nasir al-Din Shah's Visit to Istanbul (1873): The Problem of the Legal Status of the Iranians*

Nasreddin Şah'ın İstanbul Ziyareti (1873): İranlılar'ın Hukuki Statü Sorunu

Başak Kilerci¹

* This article is based on the first chapter of the author's dissertation which was submitted to the Oriental Institute at the University of Oxford, in 2022. Başak Kilerci, "A Foreign Community in the Making: Iranians in the Late Ottoman Empire", a dissertation submitted to the Oriental Institute, University of Oxford, 2022.

1 Corresponding author/Sorumlu yazar:
Başak Kilerci (Dr.),
İstanbul, Türkiye
E-mail: basakkilerci@gmail.com
ORCID: 0009-0000-5585-460X

Submitted/Başvuru: 16.02.2024
Revision Requested/Revizyon Talebi:
05.03.2024
Last Revision Received/Son Revizyon:
18.03.2024
Accepted/Kabul: 18.03.2024

Citation/Atf: Kilerci, B. Nasir Al-din Shah's visit to Istanbul in 1873: the problem of Iranians' legal status. *Avrasya İncelemeleri Dergisi - Journal of Eurasian Inquiries* 13, 1 (2024): 61-81.
<https://doi.org/10.26650/jes.2024.1438107>

ABSTRACT

This article examines the visit of the Iranian ruler Nasir al-Din Shah to Istanbul within the context of the problem of the legal status of the Iranians. The legal status of Iranians living in the Ottoman Empire had been a problem for the Ottoman State since the mid-nineteenth century. The article first discusses this problem and its history before explaining how it came to be on the agenda before the shah's visit to Istanbul. Prior to his arrival in Istanbul, the shah claimed that unless this problem was resolved, he would not visit Istanbul, despite Sultan Abdülaziz's invitation. The shah travelled to Istanbul only after receiving assurances that an agreement on the issue would be signed. The article then describes the shah's days in Istanbul and discusses how and in what ways the two states showed goodwill towards each other and how the Ottoman state attached special importance to the shah. Despite the ongoing problem, the Ottoman State and the sultan treated the shah with special care. The shah was personally received by the sultan at the port, and numerous ceremonies and dinners were held in his honour. During the shah's visit to Istanbul, he and his bureaucrats met privately with the sultan and Ottoman bureaucrats to discuss the issue of Iranian legal status, and they signed a protocol on the subject before leaving. Subsequent agreements in 1874 and 1875 confirmed and finalised this protocol, which classified the Iranians as foreigners. This article finally examines the agreements signed by the two states and discusses how and in what ways the legal status of Iranians in the Ottoman Empire changed.

Keywords: Qajar, Iran, Nasir al-Din Shah, Sultan Abdülaziz, Legal status, Visit, Foreigner

ÖZ

Bu makale, İran hükümdarı Nasreddin Şah'ın İstanbul ziyaretini İranlılar'ın hukuki statüsü sorunu bağlamında incelemektedir. Osmanlı'da yaşayan İranlılar'ın hukuki statüsü meselesi on dokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı Devleti için bir sorun teşkil etmiştir. Makalede önce bu sorun ve tarihçesi ele alınmakta ve ardından bu sorunun şahın İstanbul ziyareti öncesinde nasıl gündeme geldiği anlatılmaktadır. Şah İstanbul'a gelmeden önce, Osmanlı İmparatorluğu'nda

yaşayan İranlıların hukuki statü sorunu çözülmezse Sultan Abdülaziz'in davetine rağmen İstanbul'u ziyaret etmeyeceğini ifade etmiştir. Şah, ancak konuyla ilgili bir anlaşma imzalanacağına dair garanti aldıktan sonra İstanbul'a gelmiştir. Makale, daha sonra, şahın İstanbul günlerini anlatmakta ve iki devletin birbirine nasıl ve ne şekillerde iyi niyet gösterdiğini ve Osmanlı Devleti'nin şahı nasıl özel ihtimam verdiğini tartışmaktadır. Osmanlı Devleti'ni mevzu bahis soruna rağmen şahı özel bir özenle ağırlamıştır. Şah bizzat sultan Abdülaziz tarafından limanda karşılanmış ve onuruna birçok tören ve yemek düzenlenmiştir. Şah ve bürokratları İstanbul'da buldukları süre içerisinde, İranlılar'ın hukuki statüsü sorununu tartışmak için Sultan Abdülaziz ve Osmanlı bürokratlarıyla özel görüşmeler yapmış ve İstanbul'dan ayrılmadan mesele ile ilgili bir protokol imzalamışlardır. İranlıları ecnebi olarak sınıflandıran bu protokol, 1874 ve 1875 yıllarında yeni anlaşmalarla onaylanacak ve kesinleştirilecektir. Makale, son olarak iki devlet arasında imzalanan bu anlaşmaları incelemekte ve İranlılar'ın hukuki statülerinin nasıl ve ne şekilde değiştiğini tartışmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Kaçar, İran, Nasreddin Şah, Sultan Abdülaziz, Hukuki statü, Ziyaret, Ecnebi

Introduction

Nasir al-Din Shah (1831-96), who ruled Qajar Iran from 1848 to 1896 visited the Ottoman capital, Istanbul, in 1873 as part of his first trip to Europe. The shah first visited Russia, Germany, Belgium, England, France, Switzerland, and Austria. Before returning to Tehran, the shah visited Istanbul and stayed there for eight days.¹ This tour, and the subsequent ones in 1878 and 1889 can be considered as an attempt to establish positive relations with European countries. The shah himself presented this as one of the two primary reasons for his 1873 European tour. He explained that he wanted to meet with the monarchs of Europe and “convey to them good intentions and excellent relations”, so that their “cooperation and friendship would lead to good results for his state and people”.² On the other hand, these visits were an effort to observe the modern world more closely. The shah claims that the second reason was “to gain complete knowledge about many other kings, the industries, customs, good traditions, laws and military reforms, so that it would benefit the state and nation of Iran”.³ However, although the shah’s visit to Istanbul was part of his first trip to Europe, it was not a quest for modernity, but a political move to solve a problem between the two states, namely the legal status of the Iranians.

The existing literature touches on Iran’s becoming a foreign, capitulatory state in the Ottoman legal sphere to an extent; however, it does not mention Nasir al-Din Shah’s Istanbul visit. Bruce Masters, Yithzak Nakash and Karen Kern referred to an agreement signed by the Ottoman and Iranian States regarding the Iranians’ legal status and capitulatory privileges dated

-
- 1 Nasir al-Din Shah visited the Ottoman Empire twice. The first visit was to the Ottoman Iraq in 1871, which was the first time that an Iranian ruler left his country in the time of peace. Hasan Fasa’i, a famous Qajar historian, claims that “from the beginning of Islam until now, no Persian ruler has been known to have traveled to Iraq which belongs to the Ottoman Empire, except at times of enmity and war with the Ottoman sultans”. Hasan Fasai, *History of Persia under Qajar Rule*, translated by Heribert Busse, (New York & London: Columbia University Press, 1972), 368. However, this was not just a royal visit, but rather a pilgrimage. The shah wanted to visit the holy places of the Shiites in Ottoman Iraq.
 - 2 *Ruznamah-’i khatirat-i Nasir al-Din Shah dar safar-i sivvum-i Farangistan*, 3 vols., ed. Muhammad Isma’il Rizvani and Fatimah Qaziha (Tehran: Mu’assasah-i khadamat-i farhang-i Rasa, 1369–1373/1990–1994), 12 cited in Naghme Sohrabi, *Taken for Wonders: Nineteenth-Century Travel Accounts from Iran to Europe*, (New York: Oxford University Press, 2012), 88.
 - 3 Sohrabi, 88. However, it is questionable whether this was really the case. The shah himself admitted that he achieved the first goal, but he was unable to achieve the second goal because of “continuous invitations from the exalted kings, which were accepted happily and with pleasure”. Sohrabi, 88. This must be the one of the reasons that his visit received criticism. For example, Amin al-Dawla (1844-1904) who used to be the shah’s private secretary and later became a minister, criticised the shah wasting money which should be spent for the state, via these trips. Mirza ‘Ali Khan Amin al-Dawlah, *Khatirat-i Siyasi-i Mirza ‘Ali Khan Amin al-Dawlah*, ed. Hafiz Farmanfarmayan (Tehran: Kitabha-yi Iran, 1341/1962), 25. However, despite these claims, these visits must have had at least some impact on the perception of the shah and the Qajar bureaucrats, who accompanied the shah during the visits, of the West and modernity. This point has not been discussed by the current literature in depth. The only mention is regarding Takiya Dawlat. Some scholars claim that Nasir al-Din Shah was impressed by the Albert Hall where he attended a concert in London. When he returned to Tehran, he had a huge theatre building built at his court, the famous Takiya Dawla, where the Taziyeh performances were to take place. See Peter Chelkowski, “Popular Arts, Patronage and Piety” in ed Layla Diba, *The Persian Royal Paintings, Qajar Epoch (1785-1925)*, (USA: Brookly Museum of Arts, 1998), 92.

1875, but they do not mention the political context in which that agreement was signed.⁴ This article argues that Nasir al-Din Shah's visit to Istanbul was the occasion when the problem of the legal status of Iranians in the Ottoman Empire came to the fore and the two states signed an agreement on this issue in an attempt to solve this problem and maintain their friendship and alliance. It explains that while the two states were conflicting on the legal status of Iranians within the Ottoman Empire, the Ottoman State hosted the shah with special care and showed him significant hospitality. The article examines the political background of the shah's visit to Istanbul, describes the shah's days in Istanbul and the hospitality shown to the shah, as well as the agreement signed by the Ottoman and Iranian States during the visit. This agreement was later confirmed by the document containing the instructions for the commission that was to deal with the legal situation of the Iranians in 1874 and by the agreement signed by the Ottoman and Iranian States in 1875. This article asserts that the Iranians were legally categorised as foreigners by the Ottoman State and were granted very limited capitulatory privileges in the agreements signed in the context of Nasir al-Din Shah's visit to Istanbul.

Before the Visit: The Problem of the Legal Status of the Iranians

On 5 July 1873, when Nasir al-Din Shah was in London, Raşid Paşa (1824-1876), the Ottoman Minister of Foreign Affairs, sent a telegram to the Ottoman Ambassador to London instructing him to "tell Hussein Khan (1828-1881), the Iranian Grand-vizier, that we will solve the problem, and invite them to Istanbul".⁵ The previous year, the Iranian Ambassador to Istanbul had informed Sultan Abdülaziz (1830-1876) that the shah would visit in the coming year. The sultan had sent a letter to the shah stating that "it would be an honour to host you".⁶ However, according to Raşid Paşa, the shah was on the verge of cancelling this visit because of the problem.⁷ What exactly was the problem? Another telegram sent by the Ottoman ambassador to London to Raşid Paşa makes clear that the problem concerned a new civil law regarding Ottoman-resident Iranians that the Ottoman State had recently instituted and communicated to all courts within the empire.⁸ According to this law, cases between Iranian subjects and cases between Ottoman and Iranian subjects as well as actions against the Ottoman State or against any subjects of either state would be adjudicated in Ottoman courts.⁹ This law was

4 Karen Kern, *Imperial Citizen. Marriage and Citizenship in the Ottoman Frontier Provinces of Iraq*, (New York: Syracuse University Press, 2011), 99; Bruce Masters, 'The Treaties of Erzurum (1823 and 1848) and the Changing Status of Iranians in the Ottoman Empire,' *Iranian Studies* 24, no: 1/4 (1991), 15; Yitzhak Nakash, *The Shi'ites of Iraq*, (Princeton: Princeton University Press, 1994), 17-18.

5 BOA.HR.SFR (4), 239/11 Copie no: 35340/120.

6 BOA.HR.SFR (4), 239/11, Telegram dated to 5 July 1873. No number is mentioned.

7 BOA.HR.SFR (4), 239/11, Telegram dated to 5 July 1873. No number is mentioned.

8 BOA.HR.SFR (4), 239/11, LIT A, No: 35201/99.

9 BOA.HR.SFR (4), 239/11, LIT A, No: 35201/99. This must refer to the law which described new rules for how Iranian subjects would be tried in court, within the letter of instructions published by the Ottoman newspaper *Rûznâme-i Ceride-i Havâdis*, quoting from *Ceride-i Mehâkim*, the publishing organ of the Ottoman Ministry of Justice *Rûznâme-i Ceride-i Havâdis*, 4 Receb 1290 (28 August 1873), 3.

also mentioned by Khan Malik Sasani, who would become *charge d'affairs* in Istanbul in the early twentieth century. Sasani claimed that on 9 March 1873, when Nasir al-Din Shah left Iran on his European tour, the Ottoman Minister of Foreign Affairs, Halil Paşa, who must be Halil Şerif Paşa (1831-1879), declared that Iranians within Ottoman lands would be treated as Ottoman subjects.¹⁰ However, the Iranian State asserted that they had already had capitulatory privileges, including judicial privileges, from past treaties and that the Ottoman State must repeal this recent law since it classified Iranians as Ottoman subjects with respect to the judicial domain.¹¹ In reply, the Ottoman State clearly stated that the agreements signed by the Ottoman and Iranian States did not grant Iranians the privileges given to “external powers.” Raşid Paşa mentioned that there was “a material difference between the case of the subjects of external powers and those of Persia... but no treaties existed between Turkey and Persia which warranted a claim on the part of the latter to such exceptional treatment.”¹²

The Ottoman Ambassador to London stated in a telegram sent to Raşid Paşa that Iranians residing in Istanbul had objected to the law and that Nasir al-Din Shah had cancelled his scheduled visit to Istanbul because of the law and ensuing protests.¹³ In order to solve this crisis, the Ottoman and Iranian Foreign Ministries collaborated with the Iranian and Ottoman Embassies in London. The Ottoman Ambassador to London wrote to Raşid Paşa that the Iranian Grand-vizier and the Iranian Ambassador to London had visited the Ottoman Embassy.¹⁴ The Ottoman ambassador to London claimed that Hussein Khan had explained that the shah intended to come to Istanbul but would have been humiliated before his people if he did so while the legal situation of the Iranians in the Ottoman Empire remained unresolved.¹⁵ Hussein Khan stated that the shah might go to Istanbul in order to resolve and sign an agreement on the issue, and proposed a solution¹⁶ that was detailed in a draft treaty consisting of seventeen articles.¹⁷ However, this draft was refused by Raşid Paşa.¹⁸ Sir Elliot sent a telegram to Raşid Paşa asking him to forward Hussein Khan’s offer to Sultan Abdülaziz. Elliot claimed in his report that “we hope the sultan may take a more feasible view than his minister of Persian proposal.”¹⁹ However, a telegram from Sir Elliot stated that the sultan refused the proposal, as well.²⁰ Elliot added, however, that the sultan invited the shah to Istanbul to work on another

10 Han Melik Sasani, *Payitahtın Son Yıllarında Bir Sefir*, trans. Hakkı Uygur (Istanbul: Klasik Yayınları, 2006), 197.

11 The National Archives FO 248/286, No:218 28 May 1873.

12 FO 248/286, No.220 12 June 1873.

13 BOA.HR.SFR (4), 239/11, LİT A, No: 35201/99.

14 BOA.HR.SFR (4), 239/11, Lit D, No 5179/133.

15 BOA.HR.SFR (4), 239/11, Lit H, No 3786/140.

16 BOA.HR.SFR (4), 239/11, Lit H, No 3786/140.

17 FO 248/286, Copie 141. 30 June 1873.

18 FO 248/286, Copie 32, 7 July 1873 (Dispatches to Granville) Telegram dated 4 July 1873.

19 FO 248/286, Copie 32, 7 July 1873 (Dispatches to Granville) Telegram dated 5 July 1873.

20 FO 248/286, Copie 32, 7 July 1873 (Dispatches to Granville) Telegram dated 6 July 1873.

draft together and sign an agreement.²¹ Raşid Paşa claimed that the Ottoman State would resolve the legal issue by no longer treating Iranians in the empire as *indigènes*, a term meaning indigenous people.²²

This problem of the legal status of Iranians is dated back to the beginning of the century. Because of changing power relationships between the Ottoman and European states, capitulations turned into bilateral agreements that were “used against the Ottoman Empire” by the Europeans and Russia.²³ Though only a small number of merchants had capitulatory rights, such as tax exemptions, in the sixteenth century, by the eighteenth century they had grown into a large group of Europeans.²⁴ It was not only European merchants but also Ottoman subjects that began to receive capitulatory privileges via consular intervention.²⁵ The Ottomans intended to overcome the problems brought by capitulations in the nineteenth century. The Ottoman State brought them into the discussion at the Paris convention (1856). In doing this, the Ottoman State expected to join the European legal system and abolish the capitulations. Although they were successful in the former, the European countries decided to discuss the latter in an upcoming conference, which never happened.²⁶ When the Ottoman State failed to abolish the capitulations, it first passed a regulation regarding the status of *protégés* in 1863.²⁷ It then decided to pass the Law of Ottoman Nationality in 1869 to define who were Ottomans and who were not in order to differentiate the ones who were able to receive foreign protection and who were not. By defining their legal status, the Law of Ottoman Nationality successfully prevented large groups of Ottomans from seeking *protégé* status to an extent. While designed to prevent non-Muslim Ottomans from asking for *protégé* status, the Law of Ottoman Nationality unexpectedly created an opening for Muslim groups to seek capitulatory rights. These Muslim groups, which had never asked for capitulatory privileges in *Dâr al-Islâm*, were seeking such privileges now that the Law of Ottoman Nationality had separated Ottoman Muslims and foreign Muslims into the categories of ‘Ottoman national’ and ‘foreigner’. For example, some Russian Muslims and East Asians living within Ottoman lands claimed that they were Russian or British citizens, respectively, and were thus due capitulatory rights.²⁸ However,

21 FO 248/286, Copie 32, 7 July 1873 (Dispatches to Granville) Telegram dated 6 July 1873. Another report sent to Granville stated that the sultan mentioned that “if the shah comes to Constantinople (Istanbul), he would be ready to enter into a permanent engagement upon the question of jurisdiction”. FO 248/286, Copie 32, 7 July 1873 (Dispatches to Granville) Telegram dated 7 July 1873.

22 BOA.HR.SFR (4), 239/11, Copie No 35338/119. Telegram no 140.

23 Maurits H. Van Den Boogert, *The Capitulations and the Ottoman Legal System: Qadis, Consuls, and Beraltıs in the 18th Century*, (Leiden; Boston: Brill, 2005), 8.

24 Donald Quataert, *The Ottoman Empire, 1700-1922*, (New York: Cambridge University Press, 2000), 78.

25 Feroz Ahmad, “Ottoman Perceptions of the Capitulations 1800-1914”, *Journal of Islamic Studies* 111 (2000), 3.

26 Halil İncalcık, “İmtiyazat”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, (Istanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005), 251.

27 Will Hanley, “What Ottoman Nationality Was and Was Not”, *Journal of the Ottoman and Turkish Studies Association*, no. 3,2, (November 2016), 285; İncalcık, “İmtiyazat”, 251.

28 Lale Can, “The Protection Question: Central Asians and Extraterritoriality in the late Ottoman Empire”, *International Journal of Middle East Studies*, no. 48 (2016): 679–699;681.

the Ottoman State considered the Bukharians and Afghans to be Muslim subjects under the protection of the caliphate.²⁹ The Ottoman State considered Russian Muslims to be foreigners in some cases,³⁰ but in most cases the Ottoman State considered them as its own subjects, as James Meyer shows.³¹

In addition to the Russian Muslims, Afghans and Bukharians, the Iranians were among the Muslim groups requesting foreigner status and capitulatory privileges. The Iranians were not only the largest group of Muslims asking for foreigner status and capitulatory privileges, but they were also the only group whose demands were supported by another Muslim state. In *Dâr al-Islâm*, Iranian Muslims were treated as Muslim-Ottoman subjects, whereas non-Muslim Iranians were considered *dhimmis*.³² This remained mostly unchanged until the nineteenth century. The change began with the first Treaty of Erzurum (1823), in which “Iran was added to *Ecnebî Defterleri*, or the list of countries for which Ottoman bureaucrats maintained separate registers of cases pertaining to citizens [...] who could call upon the central government for redress of any violation of their individual rights under the treaty”.³³ With the second Treaty of Erzurum, signed in 1848, Iran was declared one of the ‘friendly nations’, joining the ranks of the European countries.³⁴ The second Erzurum treaty enabled the Iranian State to have representatives in the Ottoman cities that worked in the interest of the Iranians.³⁵ These representatives were called *shahbandars* and had the same rights and privileges as European consuls.³⁶ However, this did not enable them to act as their European counterparts did. According to the treaty, all cases involving Iranians were to be tried according to Islamic law, thus, in the Ottoman courts, and the *shahbandars* could only be present at the hearings.³⁷ With the Erzurum treaties, Iran was “allowed to join the ranks of European capitulatory states”,³⁸ but

29 Can, 681.

30 Selim Deringil, ‘The Ottoman Empire and Russian Muslims: Brothers or Rivals?’, *Central Asian Survey*, No. 13:3, (1994): 409-416, 413.

31 James Meyer states that in many cases both the Ottoman and Russian states regarded these Russian Muslims as their own citizens. James Meyer, ‘Immigration, Return, and the Politics of Citizenship: Russian Muslims in the Ottoman Empire, 1860-1914’, *International Journal of Middle East Studies*, Cambridge University Press, Vol. 39, No. 1 (Feb. 2007), 15-32, 24.

32 See Masters, “Changing Status of Iranians”, 5. This was despite the ongoing Sunni-Shiite conflicts between the Ottomans and the Iranians. For example, Abdurrahman Atçıl discusses that as early as the sixteenth century, the Ottoman perception of Shiites was not a homogenous one. To some, Shiites were Muslim. The Ottomans were trying to accommodate Shiites as Muslims within Ottoman lands even as the conflicts between the Ottoman state and the *Kızılbaş* were ongoing. Abdurrahman Atçıl, “The Safavid Threat and Juristic Authority in the Ottoman Empire During the 16th Century”, *International Journal of Middle East Studies*, (2017): 295-314.

33 Masters, “Changing Status of Iranians”, 11.

34 Masters, 9.

35 Masters, 13-14.

36 Masters, 14. Masters claims that the term *shahbandar* was used for the “representatives in all major Ottoman cities to look out for the interests of his subjects”. She adds that “a Perso-Islamic term was employed for these officials, *shahbandar* but that the term was defined by the neologism of ‘consul’ (*konsolos*), showing its conceptual origins in Western rather than Islamic diplomatic practice”. Masters, 13.

37 Masters, 14.

38 Kern, *Imperial Citizen*, 56.

without any capitulatory or extraterritorial privileges. The Erzurum treaties were only the first step, however. During the *Tanzîmât*, especially after the issuance of the nationality law, the Iranians were dissatisfied with being treated as Muslim subjects and *dhimmis* when Ottoman non-Muslims were becoming Ottoman nationals. As Masters states, "if Ottoman Jews and Christians were the newly established fellow citizens of Ottoman Muslims then Iranian Muslims and *dhimmis* could no longer rely on their membership in the larger *Dâr al-Islâm* to guarantee their rights in the Ottoman Empire."³⁹ The Iranians' discomfort peaked in the 1870s and came to the forefront within the context of Nasir al-Din Shah's Istanbul visit (1873).

There was also a practical reason why the Ottoman State agreed, in the context of Nasir al-Din Shah's visit to Istanbul, to reclarify the legal situation of the Iranians: to regulate the growing number of Iranian subjects in Ottoman Iraq. From the early nineteenth century onwards, the growing Shiite and Iranian population in the Ottoman Iraq posed a problem for the Ottoman State. There were many Shiite mujtahids and mollahs who were actively involved in Iranian politics and who resided in Iraq or had been educated there.⁴⁰ Many Iranians moved to Iraq and settled in Shiite holy places. In addition, every year, between 30,000-100,000 Iranian subjects journeyed to the Atabat, the Shiite holy sites in Iraq: Karbala, Najaf, Qazimayn and Samarra. These visits usually led to unrest; many people died, and many others were injured.⁴¹ Many people attempted to bury their families in Iraq.⁴² The Ottoman State took measures to curb the increasing Iranian and Shiite populations and dominance. The Ottoman State restricted the number of Iranians allowed to be buried in Iraq, tried to limit visits by Iranians to Shiite holy places in Ottoman territories, and made it difficult for Iranian subjects to obtain permission to repair their houses and upgrade their estates, thereby forcing them to leave Iraq.⁴³ In 1849, the Ottoman State banned foreigners from owning real estate and selling their property within three months.⁴⁴ However, the state ordered "not to do any action against those [Iranians], who became Ottoman subjects and those who presented a voucher to become one."⁴⁵ This meant that those who were already Ottoman subjects and others who made a formal claim that they would become Ottoman subjects and showed an Ottoman subject as a guarantor for this,

39 Masters, "Changing Status of Iranians", 9.

40 Gökhan Çetinsaya, *The Ottoman Administration in Iraq*, (London and New York: Routledge, 2006), 99-100.

41 Mohammed Reza Nasiri, *Nasreddin Şah Zamanında Osmanlı-İran Münasebetleri (1848-1896)*, (Tokyo: Institute for the Study of Languages and Cultures of Asia and Africa, 1991), 96-100.

42 Nasiri, 96-100.

43 Nasiri, 92; 100-104.

44 BOA.İ.MSM. 34.965, 1 Zilkade 1264 (29 October 1849) This order was written officially to British and Persian consuls in Baghdad on 29 October 1849.

45 BOA. A.MKT. 179 – 12, 11 Rebiülahir 1265 (6 March 1849).

would not be included.⁴⁶ In such an atmosphere, the Ottoman State's agreement to a treaty on the legal status and capitulatory privileges of the Iranians may have stemmed from a desire to regulate the growing number of Iranian subjects in Ottoman Iraq. In other words, the Iranian State's request to sign an agreement on the legal status of Iranians probably served the Ottoman State's purpose of defining who were Ottoman subjects and who were Iranian subjects in the region in order to prevent the increasing number of Ottoman subjects asking for Iranian protection. This would also serve to prevent increasing Iranian dominance in the region. The Ottoman and Iranian States agreed to make a settlement for the legal status of the Iranians, but their expectations of such a settlement were completely different. The Iranians and the Iranian State wanted to be treated similarly to the subjects of the European capitulatory states. The Iranian State asserted that they had already had capitulatory privileges, including judicial privileges, from past treaties and that the Ottoman State must repeal this recent law since it classified Iranians as Ottoman subjects with respect to the judicial domain.⁴⁷ However, the Ottoman State was not prepared to grant such privileges. Instead, it tried to designate a special foreigner category for the Iranians, which will be discussed in the final part of this article.

The Shah is in Istanbul: Intentions for Good Relations

Although the shah's visit to Istanbul took place amid an ongoing conflict between the two states – namely the legal status of Iranians in the Ottoman Empire – it was nevertheless an attempt to maintain the alliance between the two states. The shah was eager to secure the capitulatory rights deriving from their legal status and had created a diplomatic crisis by threatening not to visit Istanbul. The Ottoman State's attitude towards the shah's request was to solve the problem and maintain the friendship between the two states. This problem and the desire of the two states to solve it, was part of a larger rivalry and alliance between the two states. In the course of the nineteenth century, the two states endeavoured to forget the rivalries of the past, improve their relations and become allies, despite their continuing disagreements on many issues such as border issues, power struggle over the Ottoman Iraq, as well as the Iranians' legal status.⁴⁸ This is echoed in an article entitled "Iran and Turkey"

46 This voucher system was used in the Ottoman Empire in different centuries. It can be a '*kefalet*' (guarantee) for a person or a person's debt. The *kefil* (voucher/guarantor) should be a respectful person and by becoming a *kefil*, he guarantees to take responsibility for another person or his debts. See, H. Yunus Apaydın, 'Kefalet', *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.25, (Ankara: TDV Yayınları), 168-177. <https://islamansiklopedisi.org.tr/kefalet> (24.06.2022). Being a '*kefil*' for a person can be part of social control or a necessity when someone makes a legal request to the state. See Yunus Uğur; Beyza Topuz Demir, "Mahalle: Bir Mensubiyet ve Mesuliyet ilişkisi Olarak Osmanlı Şehirleri ve Kefalet Sistemi Örneği", *Kent ve Maneviyat*, eds Seyfettin Erşahin, Zehra Erşahin, (Ankara: İdealkent Yayınları), 2020, 461-484.

47 The National Archives FO 248/286, No:218 28 May 1873.

48 For border conflicts, see Sabri Ateş, *The Ottoman-Iranian Borderlands, Making a boundary, 1843-1914*, (U.S.A: Cambridge University Press, 2013); for the conflicts over the Ottoman Iraq, see Çetinsaya, *The Ottoman Administration*.

published by the newspaper *La Turquie* when the shah was in Istanbul.⁴⁹ The article emphasised that Nasir al-Din Shah's Istanbul visit would be a turning point in Ottoman-Qajar relations. The article states that "all the people of Turkey" were overjoyed to have the shah in Istanbul. The newspaper pointed out that the two states had disagreed on some issues in the past, even those of common interest due to misinformation. However, the two countries would overcome the problems they already had and improve their co-operation in the future, it said.⁵⁰

Despite the diplomatic crisis that the shah had caused before his visit to Istanbul, the Ottoman State received the Iranian ruler with the full protocol that it had applied to its previous royal guests and treated him with the same courtesy and hospitality that it had shown to other royal guests. For instance, French Empress Eugenie came to Istanbul in 1869 on her way to Suez where she attended the opening ceremony of the Suez Channel. This visit can be seen as a return visit to the sultan's trip to Europe during which he had visited Paris in 1867.⁵¹ The imperial ship *Sultaniye* was sent to Çanakkale to receive the French Empress, and the ship *Pertev Piyale* accompanied *Sultaniye* from the entrance of the Bosphorus to Beylerbeyi Palace, the palace that was allocated for her use.⁵² There was also a reception ceremony for the empress in the Beylerbeyi Palace Gardens and Sultan Abdülaziz personally received the empress on the ship at Beylerbeyi port.⁵³ A similar protocol was followed for the shah. When the shah was in Italy, Eşref Paşa and Refet Efendi, assistant to the minister for foreign protocol, went to Brindisi in Italy on the imperial ship *Sultaniye* to receive the shah and accompany him during his journey to Istanbul.⁵⁴ Nasir al-Din Shah recorded in his travel diary that when the shah and his retinue arrived at *Kale-yi Sultaniye* (Çanakkale) a salvo was fired from each of the forts, and also from a large Ottoman war ship at anchor.⁵⁵ Mehmed Rüşdü Paşa (1811-82), the Ottoman Grand-vizier, had gone to Çanakkale to welcome the shah on behalf of the sultan.⁵⁶ When the shah and his retinue approached Istanbul on 18 August, salvos were fired from Üsküdar, in the Anatolian side of the Bosphorus.⁵⁷ As the shah noted, about three thousand Iranians who were residents of Istanbul had embarked on five large steamers and had

49 *La Turquie*, "La Perse Et La Turquie" (Persia and Turkey), 23 August 1873, 1.

50 *La Turquie*, "La Perse Et La Turquie" (Persia and Turkey), 23 August 1873, 1.

51 For Sultan Abdülaziz's visit to Europe see *Nihat Karaer, Paris, Londra, Viyana, Abdülaziz'in Avrupa Seyahati*, (İstanbul: Phoneix, 2003).

52 Mehmet Yıldız, "Türk Resmi Ziyafet Kültüründe Zirve: Fransa İmparatoriçesi Eugenie Onuruna Verilen Muhteşem Ziyafetler (1869)", in *Milli Folklor*, 2014, 26, Sayı 102, 127.

53 Yıldız, "Ziyafet Kültürü", 129.

54 Nejat Göyünç, "Muzaferüddin Şah ve II. Abdülhamid Devrinde Türk-İran Dostluk Tezahürleri" in *İran Şehinşahlığı'nın 2500. Kuruluş Dönemine Armağan*, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971), 138.

55 *The Diary of H.M The Shah of Persia during His Tour Through Europe in A.D. 1873*, translated by J.W. Redhouse, (London: John Murray, Albemarle Street, 1874), 364.

56 Nasir al-Din Shah, 364.

57 *La Turquie*, 19 August 1873, 1.

come close to the shah.⁵⁸ Ships carrying foreign ambassadors also greeted the shah.⁵⁹ As the ship approached Beylerbeyi, the Ottoman band present at the port played the Iranian anthem.⁶⁰ Sultan Abdülaziz had been waiting at the Beylerbeyi palace – which had been allocated for the shah’s visit while he was in Istanbul. When the ship carrying the shah arrived, the sultan mounted a boat and boarded the ship.⁶¹ The shah wrote in his diary that in Beylerbeyi palace, the sultan himself had led them upstairs, showing them their rooms.⁶² On the same day, the shah visited the sultan in Dolmabahçe Palace with the Iranian Grand-vizier, and the Ottoman grand master of ceremonies Ali Bey.⁶³ In the evening, there was a reception in the Beylerbeyi Palace in the shah’s honour.⁶⁴

The following day, on the 19 August, Ottoman ministers and members of the diplomatic body based in Istanbul paid the shah a visit.⁶⁵ The Iranian ambassador Mirza Muhsen Khan was also present at the ceremony, and introduced the embassy members to the shah.⁶⁶ On Wednesday, 20 August, the sultan invited the shah to breakfast at Çırağan Palace.⁶⁷ The shah and the sultan had breakfast together with the *şehzades* (sons of the sultan and the shah), Mirza Hussein Khan and Mehmed Rüştü Paşa.⁶⁸ This was also the occasion on which they, the shah and the sultan, had some private conversations.⁶⁹ The shah also had a private conversation with the Ottoman Grand-vizier Mehmed Rüştü Paşa.⁷⁰ These meetings must have centred on the problem of the legal status of the Iranians.

We see that the Ottomans ascribed a higher status to the shah during his visit to Istanbul, in order to emphasise his position as a Muslim ruler. On Thursday, after breakfast, *Şehzade* Yusuf İzzeddin Efendi (1857-1916), son of the sultan, visited the shah at Beylerbeyi Palace.⁷¹ The shah wrote in his diary that he presented two medals to “the sixteen-year-old, very handsome prince.”⁷² The newspaper *La Turquie* mentioned that the *şehzade* was very happy to have

58 Nasir al-Din Shah, 367. During this period, there were around 16.000 Iranians living in Istanbul. Sasani, 74. For a detailed analysis on the Iranian community of the Ottoman Empire, see my dissertation Kilerci, “A Foreign Community in the Making”.

59 Nasir al-Din Shah, 368.

60 *La Turquie*, 19 August 1873, 1.

61 *La Turquie*, 19 August 1873, 1.

62 Nasir al-Din Shah, 372.

63 Nasir al-Din Shah, 372.

64 *La Turquie*, 20 August 1873, 1.

65 Nasir al-Din Shah, 372.

66 *La Turquie*, 20 August 1873, 1.

67 *Basiret*, 26 Cemaziyelahir 1290 (21 August 1873), 1; *Rûznâme-i Cerîde-i Havâdis*, 27 Cemaziyelahir 1290 (22 August 1873), 1.

68 Nasir al-Din Shah, 379.

69 Nasir al-Din Shah, 379; *La Turquie*, 22 August 1873, 1.

70 *La Turquie*, 22 August 1873, 1.

71 Nasir al-Din Shah, 382.

72 Nasir al-Din Shah, 387

received medals from a Muslim ruler.⁷³ Regardless of whether these words come from the *şehzade* or the newspaper, they attribute significant importance to the shah as a Muslim ruler in awarding the medals to the Ottoman *şehzade*. Nasir al-Din Shah paid a return visit to Yusuf İzzeddin Efendi at the Çırağan Palace, the next day. The Ottoman newspaper *Basiret* mentioned that the shah had not paid a return visit to any other prince in Europe, which emphasised the importance of this return visit by a Muslim ruler to the son of another Muslim ruler.⁷⁴

The shah also visited Ayasofya on Thursday and performed his midday and afternoon prayers, *namaz*, there.⁷⁵ Together with his entourage, the shah also visited the library in the mosque.⁷⁶ That evening, the shah was invited to dinner by the sultan.⁷⁷ After a private conversation,⁷⁸ the shah and the sultan went to the throne room where the dinner table was laid.⁷⁹ The sultan and the shah sat at the head of the table, while the entire Ottoman and Iranian diplomatic body was also present.⁸⁰ After the meal, the sultan and the shah, together with two grand-viziers and the Russian and English ambassadors went to another room where they had a private conversation.⁸¹

On Saturday morning, the sultan and the Ottoman Minister of War visited the shah.⁸² Nasir al-Din Shah wrote that he and the sultan rode together to the upper garden, then boarded an open carriage and travelled to the vineyard of the *valide sultan* (sultana-mother) to have breakfast.⁸³ After breakfast, they returned to the Beylerbeyi palace, where he had a “conversation on all

73 *La Turquie*, 22 August 1873, 1. Although medals have a longer history in Europe, the awarding of medals did not become a tradition in the Ottoman Empire and Qajar Iran until the nineteenth century. See Edhem Eldem, *İftihar ve İmtiyaz. Osmanlı Nişan ve Madalyaları Tarihi* (Pride and Privilege, (İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi). In the course of the westernisation of the two states, medals became a new type of reward. The awarding of medals was not only associated with privileges granted by the ruler, but also played an important role in foreign policy in the second half of the nineteenth century. The rulers of the Ottoman and Qajar domains sent each other and other European rulers numerous medals for diplomatic purposes. During Nasir al-Din Shah's visit to Istanbul, the awarding of medals served as an instrument to demonstrate Ottoman-Qajar friendship. When the shah was in Istanbul, the Ottoman Foreign Minister Raşid Paşa received the medal Shir u Khurshid (Lion and Sun) from the shah, while the Iranian Grand-vizier Hussein Khan received an Ottoman medal Nişan-ı 'Alî Osmâni from the sultan. *Rûznâme-i Ceride-i Havâdis*, 28 August 1873, 1. The shah also presented Mehmed Rüşdü Paşa with his portrait. *La Turquie*, 25 August 1873, 1. In addition, the newspaper *Rûznâme-i Ceride-i Havâdis* presented a long and detailed list of Iranian bureaucrats who were awarded medals by Sultan Abdülaziz. *Rûznâme-i Ceride-i Havâdis*, 31 August 1873, 1. The newspapers *La Turquie* and *Rûznâme-i Ceride-i Havâdis* stated that the sultan wore the medal of Shir u Khurshid at the dinner in the Dolmabahçe Palace, while the shah carried the medal of Osmâni. *La Turquie*, 23 August 1873, 1; *Rûznâme-i Ceride-i Havâdis*, 2 Receb 1290 (26 August 1873), 1.

74 *Basiret*, 22 August 1873, 1.

75 Nasir al-Din Shah, 384.

76 Nasir al-Din Shah, 384. The shah mentions that there were about two thousand volumes of books about theology, history, and jurisprudence written in Arabic. Nasir al-Din Shah, 384.

77 Nasir al-Din Shah, 385.

78 Nasir al-Din Shah, 385.

79 *La Turquie*, 23 August 1873, 1.

80 Nasir al-Din Shah, 385-386.

81 *La Turquie*, 23 August 1873, 1; Nasir al-Din Shah, 386.

82 Nasir al-Din Shah, 387.

83 Nasir al-Din Shah, 387.

manner of topics” with the sultan.⁸⁴ In the afternoon, the shah went to the garden of Çırağan Palace and spent some time there.⁸⁵ On Sunday, 24 August, the shah had a meeting with the Ottoman Minister for Foreign Affairs Raşid Paşa who visited the shah.⁸⁶

When Nasir al-Din Shah was in Istanbul, he met with the Iranian *shahbandars* of Aleppo, Izmir, Syria and Trabzon who were invited by the shah to the Ottoman capital, according to the Ottoman newspaper *Rûznâme-i Ceride-i Havâdis*.⁸⁷ It is highly possible that the shah wanted to talk with the Iranian *shahbandars* in the Ottoman Empire to discuss the problem regarding the law before signing an agreement on the issue. Then, as newspaper *La Turquie* reported, a confidential meeting on the topic of the law in question was held while Nasir al-Din Shah was in Istanbul.⁸⁸ The newspaper *La Turquie* added that the two grand-viziers also discussed the problems between the two states.⁸⁹ These meetings must have taken place during one of the private conversations between the shah and the sultan and the grand-viziers that the shah noted in his travel diary which have already been mentioned above.⁹⁰

On Monday, before leaving the city, the shah along with the Iranian Grand-vizier Hussein Khan, Mirza Malkam Khan (1833-1908), famous Iranian diplomat, and Ali Bey went to Dolmabahçe Palace to visit the sultan.⁹¹ The sultan and the shah had a long conversation in the presence of the two grand-viziers. An hour later, the sultan visited the shah.⁹² After having a private conversation, they boarded a boat together and then boarded the ship *Sultaniye* and sat down with the two grand-viziers.⁹³ The shah stated that the sultan left the ship before it reached the end of the Bosphorus; however the newspaper *La Turquie* reported that the sultan accompanied the shah to the end of the Bosphorus.⁹⁴ This was the end of shah’s days in Istanbul, he then travelled back to Iran via Georgia and reached Tehran eleven days later.⁹⁵

Overcoming the Problem: An Agreement was Finally Signed

On 14 August 1873, four days before the shah arrived in Istanbul, *Ceride-i Mehâkim*⁹⁶, the

84 Nasir al-Din Shah, 388.

85 Nasir al-Din Shah, 390-391.

86 Nasir al-Din Shah, 394.

87 *Rûznâme-i Ceride-i Havâdis*, 27 Cemaziyelahir 1290, (22 August, 1873), 2.

88 *La Turquie*, 23 August 1873, 1-2.

89 *La Turquie*, 23 August 1873, 1-2.

90 Nasir al-Din Shah, 395.

91 Nasir al-Din Shah, 395.

92 Nasir al-Din Shah, 395.

93 Nasir al-Din Shah, 395.

94 Nasir al-Din Shah, 394; *La Turquie*, 23 August 1873, 1-2.

95 Nasir al-Din Shah, 401.

96 In 1873, the Ottoman Ministry of Justice established an official periodical, *Ceride-i Mehâkim* (Journal of the Courts), to assist the *Nizâmiye* courts. This fifteen-page journal was published weekly and included reports on civil and criminal court cases around the Ottoman Empire. See Avi Rubin, *Ottoman Nizamiye Courts, Law and Modernity*, (London: Palgrave Macmillan, 2011), 9. The newspaper *Rûznâme-i Ceride-i Havâdis* published these instructions quoting from *Ceride-i Mehâkim*. *Rûznâme-i Ceride-i Havâdis*, 4 Receb 1290 (28 August 1873), 2-3.

publication of the Ottoman Ministry of Justice published a letter of instructions “confirming the agreements between the two states that were recently made and paraphrasing the imperial decree regarding the problems between the two states which was issued on 12 August 1873.”⁹⁷ The Iranian and Ottoman States had likely made an initial agreement regarding the Iranians' legal status and capitulatory privileges, and the shah confirmed his visit to Istanbul only after the Ottoman State issued an imperial decree clarifying the Iranians' legal status and their rights deriving from that status. The instructions published in the *Rûznâme-i Cerîde-i Mehâkim*, which paraphrased the imperial decree, noted that the Ottoman State had decided to review and clarify the decisions that had previously been made and conveyed to the Ottoman courts.⁹⁸ It added that this review would clarify the legal situation of the Iranian *shahbandars* and the rights of Iranian subjects arising from their foreigner status and put an end to the Ottoman mistreatment of them. The rights and duties of Iranians arising from their foreigner status were described in detail.⁹⁹

Before the shah left Istanbul via the Bosphorus, Sultan Abdülaziz and Nasir al-Din Shah, together with Raşid Paşa, Mirza Muhsen Khan, the Iranian ambassador to Istanbul, and Malkam Khan on board, signed an agreement on the legal status of the Iranians.¹⁰⁰ Although this agreement signed by the Ottoman and Iranian rulers in Istanbul and the imperial decree that paraphrased the instructions does not appear at the Ottoman State Archives, three documents regarding this issue dated 1874 and 1875 are available. All three are almost identical to what was published in *Cerîde-i Mehâkim*. 1874 dated document includes orders that were given to the commission that would work on the issue of the Iranians' nationality.¹⁰¹ The 1875 document is an agreement including roughly the same articles listed in the agreement published by *Cerîde-i Mehâkim* before the shah's visit. The original copy of the 1875 agreement which included the seals of the Ottoman and Iranian Grand-viziers exists at the Ottoman State Archives.¹⁰² There is also an unsealed copy of this agreement.¹⁰³ In addition to these Ottoman documents, one from the Iranian Foreign Ministry includes some articles of these agreements and refers to a copy of these agreements maintained by Iranian authorities.¹⁰⁴ This may have been in the Iranian Foreign Ministry archives, but I was not able to locate it. All these documents present that an initial agreement was made when the shah was in Istanbul and the commissions selected

97 *Rûznâme-i Cerîde-i Havâdis*, 4 Receb 1290, 2. “Fî 19 Cemâziye'lâhîr sene 90 ve fî 31 Temmuz sene 89 Devlet-i ‘Aliye ile İrân devleti beyninde münakîd olan mu’âhedât ahkâmını teyîde ve geçenlerde şeref-efzâ-yı sünûh olan irâde-i seniye-i hazret-i padişâhî mücebince devâ’ir-i ‘âliyye ve vilâyâta tasdîr buyurulan tahrîrât-ı sâmiye âhkâm-ı münîfesini tefsîre kaleme alınan ta’lîmâtıdır.”

98 *Rûznâme-i Cerîde-i Havâdis*, 4 Receb 1290, (28 August 1873), 2-3.

99 *Rûznâme-i Cerîde-i Havâdis*, 4 Receb 1290 (28 August 1873), 2-3.

100 *La Turquie*, 23 August 1873, 1-2.

101 BOA.A.DVN.NMH, 21/9. 22 Receb 1291 (4 September 1874).

102 BOA.A.DVN.NMH 22/4. 21 Safer 1292 (29 March 1875).

103 BOA. A.DVN NMH, 43/2. 12 Zilkade 1292 (10 December 1875).

104 Foreign Policy Documents at the Iranian Ministry of Foreign Affairs (*Vazarat-e Umur-e Kharijeye* GH 1328-K11-P1-68).

by the Ottoman and Iranian states worked on this issue from this initial agreement until 29 March 1875. On this day, the two states signed the final version of the agreement regarding the Iranians' legal status within the Ottoman realm. The shah's visit was the diplomatic background of all these conventions and agreements; thus, the instructions published by *Ceride-i Mehâkîm* constituted their core.

According to the instructions published by *Ceride-i Mehâkîm* and the agreements signed in the context of the shah's visit, Iranians were accepted as foreigners, and Iranians who wished to change their nationality status had to go through the same procedure as other foreigners.¹⁰⁵ The agreements also stated that the Iranians coming to the Ottoman lands were supervised and protected by the Iranian *shahbandars* during the naturalisation processes. The Iranian *shahbandars* would have a right to send the Iranians back to Iran where necessary. Because the Iranians were foreigners, they were subject to the Ottoman passport and *mürûr tezkiresi* (transit pass) and *karantina nizâmâtı* (quarantine regulations).¹⁰⁶ The agreements indicate that Iranians, like other foreigners, did not have to perform military service or pay the *bedel-i askerî*, a tax that non-Muslim Ottoman subjects once paid for exemption from military service.¹⁰⁷

Becoming an *ecnebî* state did not imply an automatic grant of capitulatory privileges. Capitulations, which included judicial and economical privileges, were bilateral agreements.¹⁰⁸ However, because European foreigners had had capitulatory privileges for centuries, becoming *ecnebî* meant becoming a capitulatory state in the eyes of the Iranians. European countries had become foreigners before Iran, and the treatment of their nationals was interpreted as a model for Iran in its endeavour to become a foreign state. Iran's desire for capitulations took place in an environment where large groups of Europeans enjoyed capitulatory rights and the Ottoman State was overwhelmed by its own subjects vying for *protégé* status. In the nineteenth century, the capitulations were perceived as "a symbol of Ottoman inferiority vis-a-vis Europe".¹⁰⁹ Nineteenth century Ottoman intellectuals and legal experts saw the capitulations as a tool for Western penetration and believed that the capitulations should be abolished. For instance, a nineteenth-century legalist Fraşerli Mehdi defined the capitulations as "*imtiyâzât-ı muzırırâ*" (harmful privileges) and "*ecanibin bize takmış oldukları zincîr-i kuyudât*" (the chains that foreigners put around our necks).¹¹⁰ Namık Kemal explicitly pointed out the need to abolish the capitulations: "it is not worth renovating the commercial courts if there is a possibility to

105 "Hâdi Aş'er: Teb'a-i İrâniye'den biri Devlet-i Âliyye Tâb'iyetine girmek ister ise b'i'l-cümle teb'a-i ecnebîyyeye şumûlü olan nizâm-ı mâhsûsuna tatbikân iktîza-i icrâ olunacak ve bu usûlün hâricinde olarak teb'a-i merkûmeden hiçbirî hilâf-ı nizâm Devlet-i Âliyye tâb'iyetine kabul olunmayacaktır." *Rûznâme-i Ceride-i Havâdis*, 28 August 1873, 3.

106 See the fourth article of 1875 agreement.

107 For *bedel-i askerî* tax, see Stanford Shaw, "The Nineteenth-Century Ottoman Tax Reforms and Revenue System", *Int. J. Middle East Stud.*, no. 6, (1975): 421-459, 431.

108 Quatert, *The Ottoman Empire*, 79.

109 Ahmad, 'Capitulations', 6.

110 Mehdi Fraşerli, *Osmanlı Devleti'nde Kapitülasyonların Uygulanışı (İmtiyazat-ı Ecnebiyyenin Tatbikat-ı Hazırası)*, yayına hazırlayan, Fahrettin Tızlak, (İstanbul: Fakülte Kitabevi), 8.

abolish the capitulations".¹¹¹ In such an environment, the Ottomans was reluctant to give such privileges to the Iranians given that it was trying to abolish the capitulations of the Europeans, which were turning out to be economically and socially disadvantageous to the Ottoman State. The Ottoman State showed this reluctance to the Iranian State in one of the telegrams sent by the Ottoman ambassador to the Ottoman Foreign Ministry. The ambassador claimed to have told the Iranian grand vizier and ambassador that "it is impossible to consider the agreements that we (the Ottomans) have signed (in the sixteenth century) with the Christian powers in the age of darkness as equivalent to the one that we signed with a Muslim state in the nineteenth century."¹¹² By using the phrase "Christian powers in the age of darkness" and by using the words "Christians" and "Europeans" interchangeably, the Ottoman ambassador was highlighting that "in the dark ages" such privileges could only be granted to Christians by the superior Muslim-Ottomans. Iranians were Muslims, so it was impossible to grant capitulatory rights to Muslim equals in the nineteenth century.

In the end, the agreements that made the Iranians foreigners simultaneously provided them with few capitulatory privileges. Challenging Karen Kern's and Yitzhak Nakash's claims that the 1875 agreement provided Iranians with fuller capitulatory rights,¹¹³ I argue that the agreements provided only limited extraterritorial judicial privileges.¹¹⁴ First articles of both agreements concerned judicial procedures for the Iranians: "Because Iranians were accepted as foreigners, the *shahbandars* were affirmed to have the same rights and privileges as their European counterparts."¹¹⁵ All cases between Iranians themselves would be determined by the Iranian *shahbandars*.¹¹⁶ Civil and criminal cases between Iranians and Ottomans would be heard in Ottoman mixed tribunals¹¹⁷, as were cases between Ottomans and other foreigners. *Shahbandars* or their representatives could provide protection and assistance and be present in the judicial proceedings.¹¹⁸ Commercial cases between Ottomans and Iranians were held in Ottoman courts, but only if Iranian dragomans were present.¹¹⁹ In addition, the Ottoman State would not have any responsibility for the problems between the Iranian subjects and Iranian *shahbandars*.¹²⁰

111 "imtiyazat-ı ecnebiyyenin ilgasına imkan var iken mehakim-ı ticaretin islahıyla uğraşmak çekilecek emeklere değmez". Namık Kemal, *Osmanlı Modernleşmesinin Meseleleri, Bütün Makaleleri 1*, eds. Nergis Yılmaz Aydoğdu, İsmail Kara, (İstanbul: Dergah Yayınları, 2005), 263.

112 BOA.HR.SFR (4), 239/11, Lit D, No 5179/133.

113 Kern, *Imperial Citizen*, 99, 15; Nakash, *The Shii'tes*, 17-18.

114 Extraterritoriality can be simply defined as one state's 'exclusive jurisdiction over its citizens in another state.' Turan Kayaoğlu, *Legal Imperialism: Sovereignty and Extraterritoriality in Japan, the Ottoman Empire, and China*, (Cambridge: Cambridge University Press: 2010), 2.

115 *Rûznâme-i Ceride-i Havâdis*, 28 August 1873, 2. (1873 agreement)

116 BOA.DVN.NMH.22/4 (1875 agreement).

117 I borrow the term 'mixed courts' from Avi Rubin and use it to refer to courts in which cases of both the Ottomans and foreigners were judged. See Rubin, *Nizamiye Courts*, 23-26.

118 BOA.DVN.NMH.22/4 (1875 agreement).

119 BOA.DVN.NMH.22/4 (1875 agreement).

120 *Rûznâme-i Ceride-i Havâdis*, 28 August 1873, 3.

Iran became a capitulatory foreign state, but the extent of its capitulatory privileges did not compare to those of most European countries, such as France, England and Holland.¹²¹ The Iranians did not gain fuller capitulatory rights including legal privileges regarding economic activities such as tax exemption; there is no mention of them. As Van Den Boogert claims, tax exemption was a determining factor in the legal status of foreigners.¹²² However, foreign Iranians were not granted tax exemption. The fifth article of the signed agreements stated that Iranians engaged in trade or a craft would be treated as Ottoman subjects and pay the same taxes as Ottoman subjects.¹²³ This was a reference to the Ottoman State regulation over the Iranians' business and the collection of the *temettü* (profits/income) tax. Nationals of foreign states were exempt from paying *temettü* to the Ottoman State if they practised a craft or trade within the Ottoman Empire.¹²⁴ However, the Ottoman State explicitly stated that the Iranians would pay the profits tax even though they were foreigners.¹²⁵

By providing the Iranians with the foreigner status the Ottoman State drew a boundary between the Ottomans and Iranians hoping to prevent Ottoman subjects, mainly Shiites, from claiming Iranian protection or subjecthood in the Ottoman Iraq. However, this foreigner status would allow the Iranian population to ascend through marriages. The Law of Ottoman Nationality (1869) decreed that an Ottoman woman who married a foreign man immediately assumed her husband's nationality.¹²⁶ Ottoman women who married Iranians, who were defined as foreigners by 1873, were also considered Iranians, increasing the Iranian population. If an Ottoman Sunni Muslim became an Iranian national via marriage, there was a possibility that he would convert to Shiism. Thus, a marriage prohibition between the Ottomans and Iranians came to the Ottoman agenda as a solution to this problem. Marriage prohibition between Ottoman nationals and Iranians was first mentioned in the introduction part of the instructions of 1873. The text only referred to the prohibition of marriages between the Ottoman woman and Iranian men by stating ...*kız almaları.... memnû olduğundan* (taking a girl was forbidden).¹²⁷ However, the law prohibiting such marriages was passed in 1874, a year after the shah's

121 See Suraiya Faroqhi, *The Ottoman Empire and the World Around It*, (London&NewYork: I.b. Tauris, 2004), 144-150.

122 Van Den Boogert, *The Capitulations*, 33.

123 Fifth article of the agreement published by *Rûznâme-i Cerîde-i Havâdis*, 28 August 1873, 3.

124 Stanford Shaw, 'The Nineteenth-Century Ottoman Tax Reforms and Revenue System', *International Journal of Middle East Studies*, no.6, 1975: 421-459, 428.

125 This regulation was also applied to Greeks. After the Greeks gained independence, many Greeks of the Ottoman Empire went to and became subjects of Greece. However, many others stayed within the Ottoman Empire. Since they were former Ottoman subjects, the Ottoman State was reluctant to consider them as foreigners. Some documents from the Ottoman State Archives show that Greeks and Iranians were the only foreigners that were treated as Ottoman subjects in terms of paying some taxes. See Serbestoğlu, İbrahim. *Osmanlı Kimdir? Osmanlı Devleti'nde Tabiiyet Sorunu*. Istanbul: Yeditepe Yayınları, 2014, 235-256; 325-327. BOA A.MKT.MHM 478.4 15 Muharrem 1292 (21 February 1875).

126 Serbestoğlu, *Osmanlı Kimdir?*, 72. Serbestoğlu argues that the law's construe will of marriage was similar to European counterparts. According to the French Law of Citizenship, passed on 21 March 1804, a foreign woman married to a French man became a French national. Serbestoğlu, 71.

127 *Rûznâme-i Cerîde-i Havâdis*, 28 August 1873, 2.

visit.¹²⁸ Although other foreigners were allowed to marry Ottoman nationals, the Ottoman State prohibited Iranians from marrying Ottomans. If they married, the children would be considered as Ottoman.¹²⁹

Concluding Remarks

The shah's visit to Istanbul took place in an environment where the legal situation of Iranians was being discussed. Although Iranians wanted the capitulatory privileges granted to the foreign nationals of European States, the Ottoman State not only granted them few of such privileges, but also restricted their rights arising from their foreigner status. Iranians were treated as Ottoman subjects if they were involved in trade and paid *temettü* taxes, while other foreigners did not pay such taxes. Although other foreigners were allowed to marry Ottomans, Iranians were forbidden to marry Ottomans, and if they married, their children were considered Ottomans. In this way, the Ottoman State created a special category of foreigners that applied only to Iranians. However, this was not the end of the story. The agreements signed by the Ottoman and Iranian States within the context of Nasir al-Din Shah's visit to Istanbul ended a political crisis between the Ottoman and Iranian States regarding the legal situation of Iranians within the Ottoman Empire; however, they created new areas of conflict and crisis. Many Iranians objected to their limited rights arising from their new legal status and conflicted with the Ottoman State on many occasions.¹³⁰

Nasir al-Din Shah planned to visit Istanbul in 1878 and 1888, during his second and third trips to Europe, respectively, but postponed both visits. Two documents from the Ottoman State Archives mention that before returning to Iran in 1878, the shah wanted to visit Istanbul during his second trip to Europe and meet with the sultan to strengthen the friendship between the two states and Islamic unity.¹³¹ However, the shah did not visit the Ottoman capital, because the Ottoman Empire and Russia were involved in a war near the Ottoman-Iranian border. When he returned to Tehran, he wrote to the sultan that he was sad not to have visited Istanbul, but that the friendship between the two states would last forever.¹³² According to a document in the Ottoman State Archives, the shah also decided to visit Istanbul in 1888.¹³³ However, once again, this did not happen.

It was not Nasir al-Din Shah but his son Mozaffar al-Din, who visited Istanbul twelve years later in 1900. When compared the visit of his successor Mozaffar al-Din Shah twenty-

128 BOA, Y.A.RES, 37-8, 25 Şaban 1291 (7 October 1874). Marriage prohibition between the Ottomans and Iranians has been largely discussed by Karen Kern in her book *Imperial Citizen*. However, Kern states that the law was enacted in 1874; she does not mention that it first appeared in the instructions of 1873. Also see the first chapter of Kilerci, "A Foreign Community in the Making".

129 BOA.DH.SN.THR. 11 27, 16 Şubat 1328 (1 March 1913).

130 These conflicts and objections have been largely discussed in my dissertation. See Kilerci, "A Foreign Community in the Making".

131 BOA.Y.PRK.EŞA 1/86; BOA.Y.PRK.HR. 2/79

132 BOA.YPRK.NMH. 1/28

133 BOA. Y. PRK.TŞF 2/69. 6 Zilkade 1306 (1888).

seven years later during the reign of Sultan Abdülhamid II, the extent of the hospitality and respect shown to Nasir al-Din Shah becomes even clearer. Before coming to Istanbul, Mozaffar al-Din Shah sent a letter to Sultan Abdülhamid II expressing his wish to be received at the port by the sultan, who had received the German Emperor there two years before the shah's visit.¹³⁴ However the sultan did not even leave his palace for the shah.¹³⁵ However, Nasir al-Din Shah was personally received by Sultan Abdülaziz at the port; the sultan was also present when the shah leaving the city as well. Sultan Abdülhamid II put every effort to demonstrate his superiority over the shah through royal protocol, newspapers and photographs, in which Mozaffar al-Din Shah was portrayed only as a 'guest' in Istanbul rather than a ruler who ruled over his subjects in the city.¹³⁶ However, Nasir al-Din Shah was not just a royal guest in Istanbul, but a ruler who was able to force the Ottoman State to clarify the legal situation of his subjects and grant them capitulatory privileges, albeit limited ones.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

References/Kaynakça

Primary Sources

Archival Documents:

BOA (Prime Ministry Ottoman Archives or Ottoman State Archives)

FO (National Archives at Kew Gardens)

Foreign Policy Documents at the Iranian Ministry of Foreign Affairs

Newspapers:

La Turquie

Basiret

Rûznâme-i Cerîde-i Havâdis

Published Primary Sources:

Fasai, Hasan. *History of Persia under Qajar Rule*, translated by Heribert Busse, New York&London: Colombia University Press, 1972.

134 Fatmagül Demirel, *Son Ziyaretler, Son Ziyafetler*, (İstanbul: Doğan Kitap, 2007), 92-93.

135 See my master thesis: Başak Kilerci, *Ottoman-Qajar Relations through Photography: Mozaffar al-Din Shah's Istanbul Visit (1900)*, master's thesis submitted to the Institute of Social Sciences, Boğaziçi University, 2013, 124-125.

136 Kilerci, "Muzaffar al-Din Shah's Istanbul Visit", 126-129.

- Mehdi Fraşerli, *Osmanlı Devleti'nde Kapitülasyonların Uygulanışı (İmtiyazat-ı Ecnebiyyenin Tatbikat-ı Hazırası)*, yayına hazırlayan, Fahrettin Tızlak, (İstanbul: Fakülte Kitabevi)
- Mirza 'Ali Khan Amin al-Dawlah, *Khatirat-i siyasi-i Mirza 'Ali Khan Amin al-Dawlah*, ed. Hafız Farmanfarmyan (Tehran: Kitabha-yi Iran, 1341/1962).
- Nasir al-Din Shah, *The Diary of H.M The Shah of Persia during His Tour Through Europe in A.D. 1873*, translated by J.W. Redhouse, London: John Murray, Albemarle Street, 1874.
- Sasani, Han Melik. *Payitahtın Son Yıllarında Bir Sefir*. trans. Hakkı Uygur, İstanbul: Klasik Yayınları, 2006.

Secondary Sources

- Ahmad, Feroz. "Ottoman Perceptions of the Capitulations 1800-1914", *Journal of Islamic Studies* 111 (2000).
- Amanat, Abbas. "Royal Authority", in *Iranian Studies* ed. Layla Diba, 34, (USA: The Society for Iranian Studies, 2001).
- Apaydın, H. Yunus. "Kefalet", *TDV İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005.
- Atçıl, Abdurrahman. "The Safavid Threat and Juristic Authority in the Ottoman Empire During the 16th Century", *International Journal of Middle East Studies*, (2017): 295-314.
- Ateş, Sabri. *The Ottoman-Iranian Borderlands, Making a boundary, 1843-1914*, U.S.A: Cambridge University Press, 2013.
- Can, Lale. "The Protection Question: Central Asians and Extraterritoriality in the late Ottoman Empire", *International Journal of Middle East Studies*, no. 48 (2016): 679-699.
- Chelkowski, Peter "Popular Arts, Patronage and Piety" in *The Persian Royal Paintings, Qajar Epoch (1785-1925)*, ed Layla Diba and Maryam Ekhtiar, USA: Brookly Museum of Arts, 1998.
- Çetinsaya, Gökhan. *The Ottoman Administration in Iraq*, London and NewYork: Routledge, 2006.
- Demirel, Fatmagül. *Son Ziyaretler, Son Ziyafetler*. İstanbul: Doğan Kitap, 2007.
- Deringil, Selim. "The Ottoman Empire and Russian Muslims: Brothers or Rivals?". *Central Asian Survey*, No. 13:3, (1994): 409-416.
- Eldem, Edhem. *İftihar ve İmtiyaz. Osmanlı Nişan ve Madalyaları Tarihi (Pride and Privilege. A History of Ottoman Orders, Medals and Decorations)*, İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi.
- Faroqhi, Suraiya. *The Ottoman Empire and the World Around It*, (London&NewYork: I.b. Tauris, 2004
- Göyünç, Nejat. "Muzaferüddin Şah ve II. Abdülhamid Devrinde Türk-İran Dostluk Tezahürleri" in *İran Şehinşahlığı'nın 2500. Kuruluş Dönemine Armağan*, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971.
- Hanley, Will. "What Ottoman Nationality Was and Was Not", *Journal of the Ottoman and Turkish Studies Association*, no. 3,2, (November 2016), 277-278.
- İnalçık, Halil. "İmtiyazat", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005.
- Karaer, Nihat. *Paris, Londra, Viyana, Abdülaziz'in Avrupa Seyahati*. İstanbul: Phoneix, 2003.
- Kayaoğlu, Turan. *Legal Imperialism: Sovereignty and Extraterritoriality in Japan, the Ottoman Empire, and China*. Cambridge: Cambridge University Press: 2010.
- Kern, Karen. *Imperial Citizen. Marriage and Citizenship in the Ottoman Frontier Provinces of Iraq*, NewYork: Syracuse University Press, 2011.
- Kilerci, Başak. "Ottoman-Qajar Relations through Photography: Mozaffar al-Din Shah's Istanbul Visit (1900)",

- master's thesis, Boğaziçi University, 2013.
- Kilerci, Başak. "A Foreign Community in the Making: Iranians in the Late Ottoman Empire", a doctoral thesis submitted to Oriental Institute, Oxford University, 2022.
- Masters, Bruce. "The Treaties of Erzurum (1823 and 1848) and the Changing Status of Iranians in the Ottoman Empire", *Iranian Studies*, Vol.24, No: 1/4, 1991.
- Meyer, James. "Immigration, Return, and the Politics of Citizenship: Russian Muslims in the Ottoman Empire, 1860-1914". *International Journal of Middle East Studies*. Cambridge University Press, Vol. 39, No. 1 (Feb. 2007), 15-32.
- Nakash, Yitzhak. *The Shi'ites of Iraq*. Princeton: Princeton University Press, 1994.
- Namık Kemal, *Osmanlı Modernleşmesinin Meseleleri, Bütün Makaleleri I*, eds. Nergis Yılmaz Aydoğdu, İsmail Kara, (İstanbul: Dergah Yayınları, 2005).
- Nasiri, Mohammad Reza. *Nasireddin Şah Zamanında Osmanlı-İran Münasebetleri (1848-1896)*, Tokyo: Institute for the Study of Languages and Cultures of Asia and Africa, 1991.
- Rubin, Avi. *Ottoman Nizamiye Courts, Law and Modernity*. New York: Palgrave Macmillan, 2011.
- Quatert, Donald. *The Ottoman Empire, 1700-1922*. New York: Cambridge University Press, 2000.
- Serbestoğlu, İbrahim. *Osmanlı Kimdir? Osmanlı Devleti'nde Tabiiyet Sorunu*. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2014.
- Shaw, Stanford. "The Nineteenth-Century Ottoman Tax Reforms and Revenue System", *International Journal of Middle East Studies*, no.6, 1975:421-459
- Sohrabi, Naghme. *Taken for Wonders: Nineteenth-Century Travel Accounts from Iran to Europe*, Newyork: Oxford University Press, 2012.
- Uğur, Yunus; Demir, Beyza Topuz. "Mahalle: Bir Mensubiyet ve Mesuliyet ilişkisi Olarak Osmanlı Şehirleri ve Kefalet Sistemi Örneği", in *Kent ve Maneviyat*, eds Seyfettin Erşahin, Zehra Erşahin, Ankara: İdealkent Yayınları, 2020.
- Van Den Boogert, Maurits H. *The Capitulations and the Ottoman Legal System: Qadis, Consuls, and Beratlis in the 18th Century*. Leiden; Boston: Brill, 2005.
- Yıldız, Mehmet. "Türk Resmi Ziyafet Kültüründe Zirve: Fransa İmparatoriçesi Eugenie Onuruna Verilen Muhteşem Ziyafetler (1869)", in *Milli Folklor*, 26, s.102, (2014), 124-137.

Umut Sınırlara Takıldığında: 1990 Sonrası Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler

When “Hope” Hits Borders: Post-1990 Migration from Bulgaria to Turkey

Ayşe Parla, *Kırılğan Umut Türkiye’de Göç ve Aidiyetin Sınırları* (Çev.Y.Çetin) İstanbul:
İletişim Yayınları, 2023, s 312., ISBN: 978-975-05-3520-8

Sinem Arslan¹

Teşekkür: Kitabın çıktığı ilk günlerde henüz Türkiye’de yokken tüm akademik hayatımda olduğu gibi imdadıma yetişen Boğaziçi Üniversitesi Abdullah Kuran Kütüphanesi’nin çok sevdiğim kütüphanecileri Zeynep Bilsin ve Emine Hatun Gür’e teşekkür ederim. O gün tesadüfen orada olan Taha Parla’yla beni tanıştırmışlardı, bu kitabı erişimim çok geç olacaktı. Kızının kitabını benimle hiç tereddüt etmeden paylaşan Taha Hocaya sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

1 Sorumlu yazar/Corresponding author:
Sinem Arslan, (Doktora Öğrencisi),
Boğaziçi Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılapları
Tarihi Enstitüsü Doktora Adayı, İstanbul, Türkiye
E-posta: sinem.arslan9604@gmail.com
ORCID: 0000-0002-8751-5650

Başvuru/Submitted: 14.03.2024
Kabul/Accepted: 19.03.2024

Atıf/Citation: Arslan, Sinem. When “Hope” Hits Borders: Post-1990 Migration from Bulgaria to Turkey. [Ayşe Parla’nın *Kırılğan Umut Türkiye’de Göç ve Aidiyetin Sınırları*, adlı eserinin tanıtımı]. *Avrasya İncelemeleri Dergisi - Journal of Eurasian Inquiries* 13, 1 (2024): 83-87.
<https://doi.org/10.26650/jes.2024.0001>

Anahtar Kelimeler: göç, Bulgaristan, Türkiye, sınır, aidiyet
Keywords: migration, Bulgaria, Türkiye, border, belonging

Ailesi 1990 sonrası Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden 20 yıllık dostumun da bir *kanalcının* küfesinde kaçak yollarla getirildiğini birkaç yıl önce Ayşe Parla'nın kitabını okuyup ona anlattığımda öğrendim. Sahada karşılaştığım ya da literatürden takip ettiğim bu deneyimin yanı başımda duran arkadaşımın hikâyesi olduğundan bihabermişim. Bunun sebebi onun ne bu hatırayı birtakım kaygılarla gizlemeyi tercih etmesinden ne de bir daha hatırlamamak üzere unutmak istemesinden kaynaklanıyordu. Göçün üzerinden kaç yıl geçerse geçsin, Bulgaristan Türkleri gibi güçlü topluluk bağlarına sahip göçmen gruplarında sınırdan geçmenin akıllara durgunluk veren hikâyeleri o kadar olağandır ki bu anlatılmaya değer dahi görülmez.

Daha önce akademik yazının bir parçası olarak tahayyül edemediğim, bir üyesi olduğum Bulgaristanlıların gündelik hayatı ve göç deneyimleri üzerine çalışmaya beni yönelten Ayşe Parla'nın 2019 yılında çıkan *Precarious Hope: Migration and the Limits of Belonging in Turkey* adlı antropolojik çalışması oldu. 2023 yılında, İletişim Yayınları'ndan, Yunus Çetin'in çevirisiyle *Kırılğan Umud Türkiye'de Göç ve Aidiyetin Sınırları* adıyla çıkan bu eser, umut üzerine yapılan felsefi tartışmaları antropolojik metodolojiyle birleştirerek literatüre büyük katkı sağlamıştır. Parla'nın, Türkiye'nin göç ve vatandaşlık rejimi üzerine yapmış olduğu tarihsel kazı ve Bulgaristanlı Türklerin hayatına tuttuğu mikroskop, milliyetçilik çalışmalarına sıkışık kalan göç tarihine de eleştirel bir boyut kazandırmaktadır.

Ayşe Parla, ekonomik kaygılarla Türkiye'ye gelip çoğu zaman kayıt dışı çalışan ve kendilerinden önce gelenler gibi doğrudan vatandaşlık alamayan 1990 sonrası Bulgaristan göçmenlerinin, vatandaşlık alma süreçlerinde Türkiye'nin etnik kökene dayalı göç ve vatandaşlık rejiminden kaynaklanan umudun "kırılğanlığının" yolculuğuna çıkıyor. Parla'nın sözleriyle "Elinizdeki kitap imtiyaz ile güvencesizliğin bir arada varoluşunun hikâyesini anlatırken, okuru da imtiyaz derecelerinin güvencesizliğin yarattığı açmazlarda nasıl açığa çıktığını dikkate almaya çağırıyor. (s.71)" Kitap, giriş ve sonuç bölümüyle birlikte saha çalışmasından elde edilen verilerin teorik tartışmalarla harmanlandığı Bulgaristanlıların umudunun farklı veçhelerine atıf yapan altı bölüm ve çalışmanın metodolojisinin titizlikle ele alındığı son sözden oluşuyor.

1990'da Bulgaristan'da komünist rejimin yerini demokrasiye bırakmasıyla ortaya çıkan ekonomik buhran, Türkiye'ye yeni bir göç dalgası yaratır. Bu kez gelenler, ne Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgedeki siyasi erkini kaybetmesi sonucu imparatorluk sınırlarına göç eden muhacirler ne de ulus devletlerin nüfus politikaları kapsamında gelenlerdi. Üstelik 1944 sonrası Balkan coğrafyasında peyda olan komünist rejimin ekonomi politikaları ya da kimliğe yönelik şiddetinden kaçan siyasi göçmenlerle hiç mi hiç alakaları yoktu. Artık geride tehdit oluşturacak bir komünizm kalmamıştı. 1990 sonrası gelenlerin göç motivasyonları ayan beyan ekonomik kaygılardan besleniyordu. Bu durum aynı coğrafyayı bırakıp aynı coğrafyaya göç eden göçmenler arasında dahi bir makbullük hiyerarşisi oluşturmuştur.

Parla, *Umuda Siper Olmak* adını verdiği giriş bölümünde kitabın panoramasını sunar. 1990'da Bulgaristanlılara *soydaş* diskuruyla açılan kucağın (Türkiye'nin göç ve vatandaşlık rejiminin) limitlerine ulaşıldığını gösterir ilkin. Bu bölümde, Türkiye'nin ulus devlet eksenli

göç ve vatandaşlık politikalarının tarihini ve bu tarihe dair külliyatı irdeleyeceğinin sinyallerini veriyor. Yazar 1990'lardaki paradigma değişimine dair tüm kitap boyunca devam edecek analizine burada başlıyor. Parla'ya göre 1989'da siyasi göç bittikten sonra yeni gelenlere yönelik göç ve vatandaşlık rejiminin özeti: “*İzlenen yol örtük de olsa 1990'ların sonundan beri aynıydı: Belli aralıklarla geçici aklar çıkarıp Bulgaristan'dan gelen yasadışı göçe göz yummak, ama Bulgaristan göçmenlerini vatandaşlığa geçmeye caydırmak.* (s. 27)”

Tüm tarihsel ve siyasi analizlerini umudun antropolojisine yaptığı derinlemesine tartışma etrafında ören Parla, günlük hayatta kanıksadığımız “umudu” yapı söküme uğratarak okuyucuyu bir yandan felsefi bir yandan da semantik bir yolculuğa davet ediyor. Ernest Bloch'un açtığı Brown, Harvey, Zournazi, Mouffe, Laclau'nun devam ettirdiği umuda soldan bakışı okuyucuya tanıttikten sonra Vincent Crapanzo'nun kapsayıcı ve zamansız umut tanımını kendine şiar ediniyor. Umudun tarihsel süreç içerisinde kültürden kültüre farklılık gösterilerek üretildiği düsturuyla hareket eden Parla, Ghassan Hage'in hukuki statünün bireylerin umut etmesini etkileyip hiyerarşi yarattığını ileri sürdüğü görüşünü de zihninin bir kenarına kazıyarak “*Bulgaristanlıların vatandaşlığa geçmelerine yönelik gündelik umudunun izini sürer.* (s.59)”.

Umudun Tarihsel Üretimi adlı birinci bölüm, 19. yüzyılın son çeyreğinden beri süregelen “Türk kökenliler”e ayrıcalık tanıyan göç ve vatandaşlık rejiminin, 2009'da çıkan Vatandaşlık Kanunu'yla son bulmasıyla başlar. Bu paradigma değişimini mihenk taşı yapan yazar “görelî imtiyazın dayandığı tarihsel ve hukuki koşulları” irdeler. Diğer yandan da anlattığı Bulgaristan'ın kuruluşundan beri bölgedeki Türk ve Müslüman halka uygulanan kimi zaman esneyen kimi zaman sıkılaştıran azınlık politikalarını Gülbiye ve Elmas'ın hikâyeleriyle somutlaştırır. Böylece okur, Bulgaristan Türklerini göçe sürükleyen rejim şiddetinin ekonomik sorunlarla iç içe geçtiği kolağı tahayyül edebilir. Bu bölümün bir diğer katkısı da Bulgaristanlıların kamusal yüzü olan, göçmenler ve devlet arasındaki iletişimi sağlama misyonu edinen derneklerin kapı aralığını göstermesidir. Yazar, 1990 öncesinde gelen göçmenler tarafından kurulan bu derneklerin, yeni gelen soydaşlarının vatandaşlık mücadelesindeki pozisyonunu da tartışmaya açar.

İkinci Bölüm, Bulgaristanlıların umudunun bir diğer vechesi olan *Ayrıcalık Vehmine Dair Umut* başlığını almıştır. Bu bölüm, tüm hukuki gidişatın farkında olsa da Nebaniye Hanım'ın, Gürcistan, Özbekistan ve Afrika'dan gelen göçmenlerin aksine kendisinin *soydaş* (s.119) olduğu için vatandaşlığa geçme umudunun tezahürüyle başlar. Yazar burada, güncel politika vatandaşlığa geçmelerine olanak tanımasa dahi tarihsel imtiyaz olarak adlandırdığı önceki dönem göç ve vatandaşlık rejiminin bu göçmenlerin içlerinde nasıl umut barındırmalarını sağladığını okuyucuya gösteriyor. Parla, 1990 sonrası dünyanın farklı yerlerinden gelen diğer göçmenlerle kıyaslandığında Bulgaristanlıların içinde taşıdığı bu umudun da bir ayrıcalık olduğunu söylüyor. Argümanını zihnimizde betimleyebilmemiz için karşılaştırma zeminini Nijeryalı kaçak futbolcu Festus Okey'in polis karakolundaki gizemli cinayeti ve Nurcan ile Hoşgöl'ün Beşiktaş Polis Merkezi'ne yaptığı ziyaret üzerinden kuruyor. Parla, her ne kadar kâğıt üzerinde Nijeryalı Okey ile Nurcan ve Hoşgöl aynı hukuki statüye sahip olsa da, etnik

akraba olarak görülen Bulgaristanlıların görece daha iyi koşullarda olduğunu şu sözlerle dile getiriyor: “...1990'dan sonra Bulgaristan'dan gelen Nurcan ve Nurcan gibi diğer göçmenler giderek birer göçmen işçi gibi görülmeye başlanmış olsa da, Nurcan bu imtiyaz bakiyesinden biraz yararlanacak kadar özeldi hâlâ. (s. 139)”

Güvencesiz Umut başlığıyla üçüncü bölüm, Bulgaristan seçimleriyle eşzamanlı çıkarılan 2002, 2005, 2007 affının (s.162) aksine ortada herhangi bir seçim söylentisi yokken 2009'da çıkan bu affın zamanlamasının yazar tarafından sorgulamasıyla başlıyor. Şaşırtıcı bir şekilde bu af, üç ya da altı aylık oturma izni veren diğer afların aksine bir yıldan bahsediliyordu. Üstelik daha da ilginç, göçmen semti olan Sefaköy'deki derneğin “*bu kez dernekler aracılığıyla yapılacak bir müracaat fırsatı*” olarak lanse ettiği bu affın, derneklere de bu süreçte bir faillik atamasıydı. Yazar, neden göçmenler resmi devlet kurumuna değil de derneğe başvurmalı diye sorguluyor. Sorularına atadığı tüm cevapların kapısı Bulgaristanlıların umudunun güvencesizliğine çıkıyor. Parla, bu güvencesizliğe toplumsal cinsiyet boyutunu da ekleyerek analizine devam ediyor.

Üçüncü bölüm, Ayşe Parla'nın uzun yıllara yayılan saha araştırmasının farklı katmanlarını okuyucuyla buluşturduğu en geniş kısımdır. Toplumda kadın olmanın, göçmen kadın olmanın ve soydaş göçmen kadın olmanın farklı tezahürlerinin karşılaştırmasını yapar. Göçmen, kadın olduğunda her türlü şiddetin mefulü olur. Özellikle de cinsel şiddetin. 1990'larda Türkiye'nin hızla dünyanın farklı bölgelerinden göç alan bir ülkeye dönüşmesiyle birlikte, eski SSCB ülkelerinden Türkiye'ye kadın yoğun bu göçmen akışı vuku buldu. Bu göç akışıyla eş zamanlı olarak toplumda göçmen kadınlarının seks işçisi olması ya da sekse daha yakın olması şeklinde bir ön kabul gelişti. Para karşılığı cinsel birliktelik yaşayan göçmen kadınları nitelemek için Rusçadaki Natali isminin kısaltması olan Nataşa kullanılmaya başlandı. “Nataşaların” aksine ten, saç ve göz renkleriyle bu kadınlara benzetilen Bulgaristanlılar, Türkçe konuşmaya başlayıp soydaş olduklarını söyledikleri anda “bacı, abla, teyze” mertebesine yükselebiliyordu. Parla, etnik akrabalığın getirdiği göreceli imtiyazı göçmen kadınların cinsiyetçi söylemle karşılaşma anında da devreye girdiğini gösteriyor. Tabii bu göreceli imtiyaza vurgu yaparken Bulgaristanlı kadınların maruz kaldığı ötekileştirmenin de hakkını teslim ediyor. Göçün mağduniyet hiyerarşisinin alt basamaklarını kadınlarla birlikte çocuklar paylaşıyor. Bu bölümde, 2000'lerin başında Bulgaristanlı çocukların kaçakçılar vasıtasıyla (onların söylediği tabiriyle *kanalci*) sınırdan geçişlerinin ve Türkiye'de eğitime erişimlerinin güvencesiz hikâyelerini de öğreniyoruz.

1950'den 1989'a kadar, başta Bulgaristan olmak üzere komünist rejimle yönetilen Balkan ülkelerinden gelen göçmenler “soydaşın komünist zulümden kaçışı” retoriğiyle kucaklanmıştı. Komünist rejimlerin yerini teker teker görünürde demokratik yönetimlere bırakmasıyla, Türkiye'deki halkın Demir Perde'nin ötesinden gelen göçmenlerin göçlerini meşrulaştıracak uhrevi amaç da ansızın kaybolmuştur. Dördüncü bölüm, *Nostalji Olarak Umut*'ta Ayşe Parla, bir yandan bu retoriği sorgulamaya açarken diğer yandan gelen göçmenlerin hafızasında, kimliklerine yönelik tüm şiddete rağmen *komünizma*'ya (s.213) dair besledikleri nostaljiye ışık tutar. Bulgaristan'ın komünist geçmişine dair hafıza hem çok katmanlı hem de çetrefillidir.

Üstelik söz konusu kadının emek piyasasına katılması olduğunda hafıza birden çatallanır. Bir kısım bunu Türk ve Müslüman kimliğin silinmesi için bir strateji olarak görürken diğer kısım kadınların özgürleşmesi olarak okur (s.220-221). En sonundaysa geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin yüklediği sorumluluğu üstünden atamayan kadınların emek piyasasına katılımı omuzlarına çifte yük bindirir. Komünist sistemde emek piyasasına katılan kadınların bir de neoliberal ekonomi-politik iklimde göçmen olarak sisteme dahil olduğunu düşünelim. Pasajlar kitabında, “*Tarih, yerini bağıdaşık ve boş zamanın değil, ama şimdiki zamanın oluşturduğu bir kurgulamanın nesnesidir.*”¹ der Walter Benjamin. Parla, görüştüğü göçmen kadınların hikâyelerinden yola çıkarak tam da bunu yapar: Bulgaristanlı kadınların, bugünkü deneyimleriyle belleklerindeki *komünizmayı* nasıl yeniden inşa ettiğini göstermeye çalışır.

Parla, *Endişe Verici Umut* başlıklı sonuç bölümüne, Yabancılar Şubesi’nin önündeki kuyrukta bekleyen üç yıldır kaçak yaşayan Gülcan’la henüz oturma süresi geçmemiş kardeşi için gelen Nefiye’nin arasında umuda dair geçen diyalogla başlar. 2011 yılında çıkan aftan yararlanma şansı düşük olan Gülcan, kardeşinin hiç şansı olmayan Nefiye’ye “Ama öyle umudumu boşa çıkaracak şeyler söyleme bir daha.” der. İçten içe aftan faydalanamayacak bu iki kadının aralarındaki umudu ikame edemeyişin ardından Parla, merceği yeniden Bulgaristanlılardan genel umut tartışmasına çeker. *Yöntem Üzerine Bir Not Ya Da Kuyrukta Umutla Beklemek* adını verdiği sonsözde, yazar bu kitabın yazılmasına vesile olan saha araştırmasındaki metodolojik tercihlerini nedenleriyle tek tek açıklar. Aynı zamanda sahada sahip olduğu kimliklerin (etnograf, aktivist, profesör gibi) Bulgaristanlı göçmen kadınlara ulaşmasını nasıl şekillendirdiğine de değinir. Özellikle bu bölüm saha çalışması yapacak her araştırmacıya engin bir tecrübeyle birlikte ufuk açıcı bir perspektif sunar.

1 Walter Benjamin, *Pasajlar*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993, s. 32.

AMAÇ-KAPSAM

Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVİD) – Journal of Eurasian Inquiries sosyal bilimler alanında Türkistan ile Kafkaslardan, Balkanlar ve Ortadoğu'ya uzanan geniş Avrasya Bölgesi ile ilgili farklı disiplinlerde hazırlanmış bilimsel çalışmaları akademik dünya ile paylaşmayı amaçlamaktadır.

Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVİD) Avrasya coğrafyası ile ilgili uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi, tarih, sosyoloji, iktisat, hukuk, kültürel ve bölgesel çalışmalar gibi farklı disiplinlerden bilimsel çalışmalara yer vermektedir.

EDİTORYAL POLİTİKALAR VE HAKEM SÜRECİ

Yayın Politikası

Dergi yayın etiğinde en yüksek standartlara bağlıdır ve Committee on Publication Ethics (COPE), Directory of Open Access Journals (DOAJ), Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA) ve World Association of Medical Editors (WAME) tarafından yayınlanan etik yayıncılık ilkelerini benimser; Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing başlığı altında ifade edilen ilkeler için: <https://publicationethics.org/resources/guidelines-new/principles-transparency-and-best-practice-scholarly-publishing>

Gönderilen makaleler derginin amaç ve kapsamına uygun olmalıdır. Orijinal, yayınlanmamış ve başka bir dergide değerlendirme sürecinde olmayan, her bir yazar tarafından içeriği ve gönderimi onaylanmış yazılar değerlendirmeye kabul edilir.

Makale yayınlanmak üzere Dergiye gönderildikten sonra yazarlardan hiçbirinin ismi, tüm yazarların yazılı izni olmadan yazar listesinden silinemez ve yeni bir isim yazar olarak eklenemez ve yazar sırası değiştirilemez.

İntihal, duplikasyon, sahte yazarlık/inkar edilen yazarlık, araştırma/veri fabrikasyonu, makale dilimleme, dilimleyerek yayın, telif hakları ihlali ve çıkar çatışmasının gizlenmesi, etik dışı davranışlar olarak kabul edilir. Kabul edilen etik standartlara uygun olmayan tüm makaleler yayından çıkarılır. Buna yayından sonra tespit edilen olası kuraldışı, uygunsuzluklar içeren makaleler de dahildir.

İntihal

Ön kontrolden geçirilen makaleler, iThenticate yazılımı kullanılarak intihal için taranır. İntihal/kendi kendine intihal tespit edilirse yazarlar bilgilendirilir. Editörler, gerekli olması halinde makaleyi değerlendirme ya da üretim sürecinin çeşitli aşamalarında intihal kontrolüne tabi tutabilirler. Yüksek benzerlik oranları, bir makalenin kabul edilmeden önce ve hatta kabul edildikten sonra reddedilmesine neden olabilir. Makalenin türüne bağlı olarak, bunun oranın %15 veya %20'den az olması beklenir.

Çift Kör Hakemlik

İntihal kontrolünden sonra, uygun olan makaleler baş editör tarafından orijinallik, metodoloji, işlenen konunun önemi ve dergi kapsamı ile uyumluluğu açısından değerlendirilir. Editör, makalelerin adil bir şekilde çift taraflı kör hakemlikten geçmesini sağlar ve makale biçimsel esaslara uygun ise, gelen

yazıyı yurtiçinden ve /veya yurtdışından en az iki hakemin değerlendirmesine sunar, hakemler gerek gördüğü takdirde yazıda istenen değişiklikler yazarlar tarafından yapıldıktan sonra yayınlanmasına onay verir.

Yazarların Sorumluluğu

Makalelerin bilimsel ve etik kurallara uygunluğu yazarların sorumluluğundadır. Yazar makalenin orijinal olduğu, daha önce başka bir yerde yayınlanmadığı ve başka bir yerde, başka bir dilde yayınlanmak üzere değerlendirmede olmadığı konusunda teminat sağlamalıdır. Uygulamadaki telif kanunları ve anlaşmaları gözetilmelidir. Telifte bağlı materyaller (örneğin tablolar, şekiller veya büyük alıntılar) gerekli izin ve teşekkürle kullanılmalıdır. Başka yazarların, katkıda bulunanların çalışmaları ya da yararlanılan kaynaklar uygun biçimde kullanılmalı ve referanslarda belirtilmelidir.

Gönderilen makalede tüm yazarların akademik ve bilimsel olarak doğrudan katkısı olmalıdır, bu bağlamda “yazar” yayınlanan bir araştırmanın kavramsallaştırılmasına ve dizaynına, verilerin elde edilmesine, analizine ya da yorumlanmasına belirgin katkı yapan, yazının yazılması ya da bunun içerik açısından eleştirel biçimde gözden geçirilmesinde görev yapan birisi olarak görülür. Yazar olabilmenin diğer koşulları ise, makaledeki çalışmayı planlamak veya icra etmek ve / veya revize etmektir. Fon sağlanması, veri toplanması ya da araştırma grubunun genel süpervizyonu tek başına yazarlık hakkı kazandırmaz. Yazar olarak gösterilen tüm bireyler sayılan tüm ölçütleri karşılamalıdır ve yukarıdaki ölçütleri karşılayan her birey yazar olarak gösterilebilir. Yazarların isim sıralaması ortak verilen bir karar olmalıdır. Tüm yazarlar yazar sıralamasını Telif Hakkı Anlaşması Formunda imzalı olarak belirtmek zorundadırlar.

Yazarlık için yeterli ölçütleri karşılamayan ancak çalışmaya katkısı olan tüm bireyler “teşekkür / bilgiler” kısmında sıralanmalıdır. Bunlara örnek olarak ise sadece teknik destek sağlayan, yazıma yardımcı olan ya da sadece genel bir destek sağlayan, finansal ve materyal desteği sunan kişiler verilebilir.

Bütün yazarlar, araştırmanın sonuçlarını ya da bilimsel değerlendirmeyi etkileyebilme potansiyeli olan finansal ilişkiler, çıkar çatışması ve çıkar rekabetini beyan etmelidirler. Bir yazar kendi yayınlanmış yazısında belirgin bir hata ya da yanlışlık tespit ederse, bu yanlışlıklara ilişkin düzeltme ya da geri çekme için editör ile hemen temasa geçme ve işbirliği yapma sorumluluğunu taşır.

Hakem Süreci

Daha önce yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere başka bir dergide halen değerlendirmede olmayan ve her bir yazar tarafından onaylanan makaleler değerlendirilmek üzere kabul edilir. Gönderilen ve ön kontrolü geçen makaleler iThenticate yazılımı kullanılarak intihal için taranır. İntihal kontrolünden sonra, uygun olan makaleler baş editör tarafından orijinallik, metodoloji, işlenen konunun önemi ve dergi kapsamı ile uyumluluğu açısından değerlendirilir. Editör, makaleleri, yazarların etnik kökeninden, cinsiyetinden, uyuğundan, dini inancından ve siyasi felsefesinden bağımsız olarak değerlendirir. Yayına gönderilen makalelerin adil bir şekilde çift taraflı kör hakem değerlendirmesinden geçmelerini sağlar.

Seçilen makaleler en az iki ulusal/uluslararası hakeme değerlendirmeye gönderilir; yayın kararı,

hakemlerin talepleri doğrultusunda yazarların gerçekleştirdiği düzenlemelerin ve hakem sürecinin sonrasında baş editör tarafından verilir.

Hakemlerin değerlendirmeleri objektif olmalıdır. Hakem süreci sırasında hakemlerin aşağıdaki hususları dikkate alarak değerlendirmelerini yapmaları beklenir.

- Makale yeni ve önemli bir bilgi içeriyor mu?
- Öz, makalenin içeriğini net ve düzgün bir şekilde tanımlıyor mu?
- Yöntem bütünlüklü ve anlaşılır şekilde tanımlanmış mı?
- Yapılan yorum ve varılan sonuçlar bulgularla kanıtlanıyor mu?
- Alandaki diğer çalışmalara yeterli referans verilmiş mi?
- Dil kalitesi yeterli mi?

Hakemler, gönderilen makalelere ilişkin tüm bilginin, makale yayınlanana kadar gizli kalmasını sağlamalı ve yazar tarafında herhangi bir telif hakkı ihlali ve intihal fark ederlerse editöre raporlamalıdır. Hakem, makale konusu hakkında kendini vasıflı hissetmiyor ya da zamanında geri dönüş sağlaması mümkün görünmüyorsa, editöre bu durumu bildirmeli ve hakem sürecine kendisini dahil etmemesini istemelidir.

Değerlendirme sürecinde editör hakemlere gözden geçirme için gönderilen makalelerin, yazarların özel mülkü olduğunu ve bunun imtiyazlı bir iletişim olduğunu açıkça belirtir. Hakemler ve yayın kurulu üyeleri başka kişilerle makaleleri tartışamazlar. Hakemlerin kimliğinin gizli kalmasına özen gösterilmelidir.

TELİF HAKKINDA

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr> olarak lisanslıdır. CC BY-NC 4.0 lisansı, eserin ticari kullanım dışında her boyut ve formatta paylaşılmasına, kopyalanmasına, çoğaltılmasına ve orijinal esere uygun şekilde atıfta bulunmak kaydıyla yeniden düzenleme, dönüştürme ve eserin üzerine inşa etme dâhil adapte edilmesine izin verir.

AÇIK ERİŞİM İLKESİ

Dergi açık erişimlidir ve derginin tüm içeriği okura ya da okurun dahil olduğu kuruma ücretsiz olarak sunulur. Okurlar, ticari amaç haricinde, yayıncı ya da yazardan izin almadan dergi makalelerinin tam metnini okuyabilir, indirebilir, kopyalayabilir, arayabilir ve link sağlayabilir. Bu BOAI açık erişim tanımıyla uyumludur.

Derginin açık erişimli makaleleri Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr>) olarak lisanslıdır.

ETİK

Yayın Etiği İlke ve Standartları

Avrasya İncelemeleri Dergisi, yayın etiğinde en yüksek standartlara bağlıdır ve Committee on

Publication Ethics (COPE), Directory of Open Access Journals (DOAJ), Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA) ve World Association of Medical Editors (WAME) tarafından yayınlanan etik yayıncılık ilkelerini benimser; Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing başlığı altında ifade edilen ilkeler için adres: <https://publicationethics.org/resources/guidelines-new/principles-transparency-and-best-practice-scholarly-publishing>

Gönderilen tüm makaleler orijinal, yayınlanmamış ve başka bir dergide değerlendirme sürecinde olmamalıdır. Her bir makale editörlerden biri ve en az iki hakem tarafından çift kör değerlendirmeden geçirilir. İntihal, duplikasyon, sahte yazarlık/inkar edilen yazarlık, araştırma/veri fabrikasyonu, makale dilimleme, dilimleyerek yayın, telif hakları ihlali ve çıkar çatışmasının gizlenmesi, etik dışı davranışlar olarak kabul edilir.

Kabul edilen etik standartlara uygun olmayan tüm makaleler yayından çıkarılır. Buna yayından sonra tespit edilen olası kuraldışı, uygunsuzluklar içeren makaleler de dahildir.

Araştırma Etiği

Avasya İncelemeleri Dergisi (AVID)- Journal of Eurasian Inquiries araştırma etiğinde en yüksek standartları gözetir ve aşağıda tanımlanan uluslararası araştırma etiği ilkelerini benimser. Makalelerin etik kurallara uygunluğu yazarların sorumluluğundadır.

- Araştırmanın tasarlanması, tasarımın gözden geçirilmesi ve araştırmanın yürütülmesinde, bütünlük, kalite ve şeffaflık ilkeleri sağlanmalıdır.
- Araştırma ekibi ve katılımcılar, araştırmanın amacı, yöntemleri ve öngörülen olası kullanımları; araştırmaya katılımın gerektirdikleri ve varsa riskleri hakkında tam olarak bilgilendirilmelidir.
- Araştırma katılımcılarının sağladığı bilgilerin gizliliği ve yanıt verenlerin gizliliği sağlanmalıdır.
- Araştırma katılımcıların özerkliğini ve saygınlığını koruyacak şekilde tasarlanmalıdır.
- Araştırma katılımcıları gönüllü olarak araştırmada yer almalı, herhangi bir zorlama altında olmamalıdır.
- Katılımcıların zarar görmesinden kaçınılmalıdır. Araştırma, katılımcıları riske sokmayacak şekilde planlanmalıdır.
- Araştırma bağımsızlığıyla ilgili açık ve net olunmalı; çıkar çatışması varsa belirtilmelidir.
- İnsan denekler ile yapılan deneysel çalışmalarda, araştırmaya katılmaya karar veren katılımcıların yazılı bilgilendirilmiş onayı alınmalıdır. Çocukların ve vesayet altındakilerin veya tasdiklenmiş akıl hastalığı bulunanların yasal vasisinin onayı alınmalıdır.
- Çalışma herhangi bir kurum ya da kuruluştaki gerçekleştirilecekse bu kurum ya da kuruluştaki çalışma yapılacağına dair onay alınmalıdır.
- İnsan ögesi bulunan çalışmalarda, "yöntem" bölümünde katılımcılardan "bilgilendirilmiş onam" alındığının ve çalışmanın yapıldığı kurumdan etik kurul onayı alındığı belirtilmesi gerekir.

YAZILARIN HAZIRLANMASI

Aksi belirtilmedikçe gönderilen yazılarla ilgili tüm yazışmalar ilk yazarla yapılacaktır. Makale gönderimi online olarak ve <https://dergipark.org.tr/pub/iuavid> adresinden erişilen <http://dergipark.gov.tr/login> üzerinden yapılmalıdır. Gönderilen yazılar, makale türünü belirten ve makaleyle ilgili

detayları içeren (bkz: Son Kontrol Listesi) kapak sayfası; yazının elektronik formunu içeren Microsoft Word 2003 ve üzerindeki versiyonları ile yazılmış elektronik dosya ve tüm yazarların imzaladığı Telif Hakkı Anlaşması Formu eklenerek gönderilmelidir. Yazıların üzerinde yazarların kimliğini gösteren herhangi bir bilgi (Ad, soyadı, kurum vs.) bulunmamalıdır.

1. Yazılar, Türkçe, İngilizce ve Rusça olarak hazırlanabilir.
2. Ana metin, çift aralıklı 11 punto ile Times New Roman fontlarıyla MS Word formatında elektronik dosya olarak hazırlanır. PDF dosyası gönderilmemesi rica olunur. Makale başlığı büyük harflerle ve 12 punto koyu; ara başlıklar küçük harflerle ve 11 punto koyu yazılır.
3. Araştırma ve derleme makalelerinin, araştırma notu ve çeviri yazıların ilk sayfasına, 180-200 kelimelik (anahtar sözcükler dahil) Türkçe ve İngilizce birer özet eklenir. Özetlerin sonunda, en fazla 10'ar adet Türkçe ve İngilizce anahtar sözcük bulunmalıdır. Kitap ve toplantı tanıtımları ve editöre mektuplara özet ve bibliyografya gerekmez. Bunlar makale yönetim sistemine yüklenirken "Özet" alanına yazının ilk paragrafı yüklenir. Türkçe makaleler için ayrıca 600-800 kelimelik İngilizce genişletilmiş özet istenmektedir; Rusça makaleler için hem Türkçe hem de İngilizce genişletilmiş özet gerekmektedir; İngilizce makaleler için sadece Türkçe genişletilmiş özet istenmektedir.
4. Ekler, ana metnin arkasına, kaynakçanın önüne yerleştirilmelidir. Eklerin kaynakları, ek başlığı altında ve ayrıca kaynakçada belirtilmelidir.
6. Kısa alıntılar paragraf içinde çifte tırnak arasında verilir. Uzun alıntılar tırnak işaretleri kullanılmadan sadece soldan iki kez girinti (tab) yapılmış olarak ve 10 punto ile verilir.
7. Resimler ve şekillerin altyazıları bulunmalıdır. Bu altyazılarda görselle ilgili açıklama ve kaynak verilmelidir. Altyazılarda verilen kaynaklar makale sonundaki kaynakçada yer almalıdır. Resimler, şekiller ve altyazıları metnin içine, yayımlanması istenilen yerlere yerleştirilmiş olmalı, hepsi metnin sonunda toplanmamalıdır. Ayrıca bütün resimler ve şekiller makale yönetim sistemine ayrı ayrı yüklenmelidir. Resimler ve şekiller ayrı ayrı numaralandırılır. Alt yazıları 9 punto ile yazılır.
8. Not ve bibliyografya derginin benimsediği ve Chicago Manual of Style 16'yı temel alan referans sistemine uygun olmalıdır (Bkz: Kaynaklar)
9. Dipnotlar (8 punto) her sayfanın altında verilir. Dipnot numarası metin içinde üst simge ile belirtilir. Dipnot referans numaraları noktalama işaretlerinden sonra konulmalıdır (³⁵ veya ²³).
10. Gönderilen metin ve özetler, kullanılan dilin (Türkçe, İngilizce, Rusça) dilbilgisi ve yazım kurallarına uygun olarak yazılmış olmalıdır. Editör, gönderilen metnin ve özetlerin Türkçe ve yabancı dil düzenlemesini yapmakla sorumlu değildir. Anadili İngilizce veya Fransızca olmayan yazarlar, metin ve özetlerini dergiye göndermeden önce dil düzenleme hizmetlerinden faydalanmalıdır.
11. Yayınlanmak üzere gönderilen makale ile birlikte yazar bilgilerini içeren kapak sayfası gönderilmelidir. Kapak sayfasında, makalenin başlığı, yazar veya yazarların bağlı oldukları kurum ve unvanları, kendilerine ulaşılacak adresler, cep, iş ve faks numaraları, ORCID ve e-posta adresleri yer almalıdır (bkz. Son Kontrol Listesi).

Kaynaklar

Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVID)- Journal of Eurasian Inquiries dergisi, tarih, dil bilim ve güzel sanatların da dahil olduğu beşeri bilimler konularında araştırma yapanların çoğu tarafından

kullanılan “dipnot ve kaynakça” belgeleme sistemini benimsemiştir. Bu sistem, bibliyografik bilgilerin dipnotlarda ve bir kaynakçada gösterilmesine dayanır.

Dergiye katkıda bulunacak yazarların, aşağıdaki örneklere dayanarak dipnotları düzenlemeleri ve kaynakça oluşturmaları rica olunur. Bu örnekler, yazarlara kolaylık sağlamak amacıyla, Chicago Manual of Style kılavuzundan (http://www.chicagomanualofstyle.org/tools_citationguide/citation-guide-1.html) ilavelerle derlenmiştir. Dipnot-kaynakça yöntemi hakkında ayrıntılı bilgi ve çok sayıda örnek Chicago Manual of Style’in 16. baskısının 14. ve 15. bölümlerinde yer almaktadır.

Her özgün araştırma makalesinin, derleme makalenin ve çeviri yazının sonuna bir kaynakça eklenir. Kaynakça dipnotlarda ve resim altı yazılarında verilen tüm kaynakları kapsmalıdır. Kaynakça, Arşiv Kaynakları, Yazma Kaynaklar, Basılı Kaynaklar ve/veya Elektronik Kaynaklar olarak dört ana başlık altında oluşturulur. Kaynakçada, basılı kaynaklar yazar soyadına göre alfabetik olarak sıralanır. Arşiv malzemesi ve yazma eserler kaynak gösterilirken, arşiv ve kütüphanenin bulunduğu şehir, resmi adı ve tasnifi açık olarak belirtilmeli belge/yazma numarası, varsa tarihi verilmelidir.

Soyadı taşımayan yazarlar (örn. Salih Zeki) bibliyografyada ilk isminin baş harfi altında ve ‘Salih Zeki’ şeklinde yazılır. Soyadı almış yazarlar kaynakçaya soyadlarıyla girilir (örn. Adivar, A. Adnan).

Örnekler:

İD ilk dipnot, **SD** sonraki/kısa dipnotlar, **K** kaynakça

Kitap, tek, iki ve üç yazarlı

Dört ve daha fazla yazar için Kaynakça’da bütün yazarlar belirtilir, dipnotlarda yalnızca birinci yazar belirtilip ardına “ve diğerleri” anlamında “vd.” yazılır.

İD Turhan Baytop, *Türk Eczacılık Tarihi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi, 1985), 55.

SD Baytop, *Eczacılık Tarihi*, 175.

K Baytop, Turhan. *Türk Eczacılık Tarihi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi, 1985.

İD Sevtap Kadioğlu ve Gaye Şahinbaş Erginöz, *Belgelerle İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde Mülteci Bilim Adamları* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2017), 35.

SD Kadioğlu ve Şahinbaş Erginöz, *Belgelerle İstanbul Üniversitesi*, 41.

K Kadioğlu, Sevtap ve Gaye Şahinbaş Erginöz. *Belgelerle İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde Mülteci Bilim Adamları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2017.

İD İrfan Dağdelen, Hüseyin Türkmen, ve Nergis Ulu, *Türk Kütüphaneciliğinden İzdüşümler: Nail Bayraktara Armağan* (İstanbul: Büyükşehir Belediye Başkanlığı - Kültürel ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü, 2005), 21.

SD Dağdelen, Türkmen ve Ulu, *Türk Kütüphaneciliğinden*, 25.

K Dağdelen, İrfan, Hüseyin Türkmen ve Nergis Ulu. *Türk Kütüphaneciliğinden İzdüşümler: Nail Bayraktara Armağan*. İstanbul: Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Kültürel ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü, 2005.

KİTAP, yazara ek olarak çevirmen veya hazırlayan varsa

Hazırlayan varsa, dipnotta “çev.” yerine “haz.”; kaynakçada “Çeviren” yerine “Hazırlayan” kullanılır.

İD Brian Cotterell ve Johan Kamminga, *Endüstri Öncesi Teknolojilerin Mekaniği*, çev. Atilla Bir (İstanbul: Literatür, 2001), 95.

SD Cotterell ve Kamminga, *Endüstri Öncesi*, 99.

K Cotterell, Brian ve Johan Kamminga, *Endüstri Öncesi Teknolojilerin Mekaniği*. Çeviren Atilla Bir. İstanbul: Literatür, 2001.

KİTAP, çok ciltli

İD Pirî Reis, *Kitab-ı Bahriye*, yay. haz. Ertuğrul Zekâi Ökte (İstanbul: TTT The Historical Research Foundation Istanbul Research Center, 1988), 1:155.

SD Pirî Reis, *Kitab-ı Bahriye*, 2:35.

K Pirî Reis. *Kitab-ı Bahriye*. Yayına hazırlayan Ertuğrul Zekâi Ökte. 4 cilt. İstanbul: TTT The Historical Research Foundation Istanbul Research Center, 1988.

Kitap içinde bölüm veya kitabın bir kısmı

İD Feza Günergün, “Metroloji: Geleneksel Ölçü ve Tartılardan Metre Sistemine,” *Osmanlı Uygarlığı 1* içinde, haz. Halil İnalçık ve Günsel Renda (Ankara: Kültür Bakanlığı, 2002), 405.

SD Günergün, “Metroloji,” 408.

K Günergün, Feza. “Metroloji: Geleneksel Ölçü ve Tartılardan Metre Sistemine.” *Osmanlı Uygarlığı 1*, hazırlayan Halil İnalçık ve Günsel Renda içinde 403-417. Ankara: Kültür Bakanlığı, 2002.

Kitap içinde önsöz, sunuş, giriş ve benzeri kısımlar

İD Gürol İrzık, Kostas Gavroglu’nun *Bilimlerin Geçmişinden Tarih Üretmek* adlı kitabına önsöz (İstanbul: İletişim Yayınları, 2006), 8.

SD İrzık, önsöz, 9.

K İrzık, Gürol. Kostas Gavroglu’nun *Bilimlerin Geçmişinden Tarih Üretmek* adlı kitabına önsöz, 7-11. İstanbul: İletişim Yayınları, 2006.

Kitap, elektronik olarak yayımlanmış

Eğer kitap birden fazla formatta yayımlanmış ise, kullanılan formatı referans verilir. Online başvurulmuş kitaplar için URL verilir. İstenirse erişim tarihi eklenir. Eğer sayfa numarası yoksa, bölüm başlığını veya başka bir sayı eklenebilir.

İD Ernst E. Hirsch, *Dünya Üniversiteleri ve Türkiye’de Üniversitelerin Gelişmesi I* (Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1998) Erişim 14 Mart 2018, <http://kitaplar.ankara.edu.tr/detail.php?id=847>.

SD Hirsch, *Dünya Üniversiteleri I*, 206.

K Hirsch, Ernst E. *Dünya Üniversiteleri ve Türkiye’de Üniversitelerin Gelişmesi I*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1998. Erişim 14 Mart 2018. <http://kitaplar.ankara.edu.tr/detail.php?id=847>.

Dergi makalesi, telif

İD Asuman Baytop, “İstanbul Üniversitesi Eczacı Mektebi’nde (1933-1962) Görev Almış Yabancı Öğretim Üyeleri,” *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 12 (2011), 9.

SD Baytop, “Eczacı Mektebi’nde,” 3-5.

K Baytop, Asuman. "İstanbul Üniversitesi Eczacı Mektebi'nde (1933-1962) Görev Almış Yabancı Öğretim Üyeleri." *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 12 (2011): 1-21.

Dergi makalesi, çeviri

İD Gert Schubring, "Hüseyin Tevfik Paşa: 'Lineer Cebir'in Mucidi," çev. Sevtap Kadioğlu, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 7 (2007), 51.

SD Schubring, "Hüseyin Tevfik Paşa," 53.

K Schubring, Gert. "Hüseyin Tevfik Paşa: 'Lineer Cebir'in Mucidi," çeviren Sevtap Kadioğlu. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 7 (2007): 49-54.

Dergi makalesi, elektronik

Eğer DOI (Digital Object Identifier) numarası verilmiş ise eklenir. Eğer yoksa ve yayıncı veya bilim dalı gerekli kılıyor ise erişim tarihi eklenir.

İD Gaye Danışan Polat, "Kamal, an Instrument of Celestial Navigation in the Indian Ocean, as Decribed by Ottoman Mariners Piri Reis and Seydi Ali Reis," *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 19 (2017): 3, erişim 2 Mart 2018, doi:10.30522/iuoba.356875.

SD Danışan Polat, "Kamal," 5-6.

K Danışan Polat, Gaye. "Kamal, an Instrument of Celestial Navigation in the Indian Ocean, as Decribed by Ottoman Mariners Piri Reis and Seydi Ali Reis." *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 19 (2017):1-12. Erişim 2 Mart 2018. doi:10.30522/iuoba.356875.

Gazete makalesi, baskı

İD Adnan Adıvar, "Fikir Hareketleri ve Yabancı Diller," *Cumhuriyet*, 13 Ağustos 1948, 2.

SD Adıvar, "Fikir Hareketleri," 2.

K Adıvar, Adnan. "Fikir Hareketleri ve Yabancı Diller." *Cumhuriyet*, 13 Ağustos 1948.

Gazete haberi, elektronik

Gazete makale ve haberleri genellikle kaynakçaya alınmaz. Alındığı takdirde yukarıdaki gösterimler kullanılır. Makalenin veya haberin yazarı belli değilse referansa haber veya makalenin başlığı ile başlanır.

İD "Bugün, Dünyanın En Çekici Sayısı 'Pi'nin Günü," *Cumhuriyet*, 14 Mart 2018, erişim 14 Mart 2018, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/teknoloji/50565/Bugun_dunyanin_en_cekici_sayisi__pi_nin_gunu.html.

SD "Bugün, Dünyanın En Çekici Sayısı 'Pi'nin Günü."

K "Bugün, Dünyanın En Çekici Sayısı 'Pi'nin Günü." *Cumhuriyet*, 14 Mart 2018. Erişim 14 Mart 2018. http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/teknoloji/50565/Bugun_dunyanin_en_cekici_sayisi__pi_nin_gunu.html.

Kitap tanıtımı

İD Feza Günergun, "İkinci Meşrutiyet'in Tabip Örgütleri," Şeref Etker'in *İkinci Meşrutiyetin Tabip Örgütleri* adlı eserinin tanıtımı, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 18 (2017), 122, <http://dergipark.gov.tr/iuoba/issue/30995/335998>.

SD Günergun, "İkinci Meşrutiyet'in," 123.

K Günergun, Feza. "İkinci Meşrutiyet'in Tabip Örgütleri." Şeref Etker'in *İkinci Meşrutiyetin Tabip Örgütleri* adlı eserinin tanıtımı. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 18 (2017): 122-124. <http://dergipark.gov.tr/iuoba/issue/30995/335998>.

Tez

ID Kaan Ata, "Barış İçin Atom Programı'nın Türkiye'de Çekirdek Fizikinin Kurumsallaşmasına Etkisi" (Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, 2012), 82.

SD Ata, "Barış İçin Atom," 73.

K Ata, Kaan. "Barış İçin Atom Programı'nın Türkiye'de Çekirdek Fizikinin Kurumsallaşmasına Etkisi." Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, 2012.

Ansiklopedi maddesi

ID Turhan Baytop, "Eczacılık Öğretimi," *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c.3 (İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, 1994), 126-127.

SD Baytop, "Eczacılık Öğretimi," 126.

K Baytop, Turhan. "Eczacılık Öğretimi." *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 3: 126-127. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, 1994.

Yayımlanmamış bildiri

ID Erdal İnönü ve Harun Doğan, "Türk Bilimcilerinin Adlarıyla Anılan Bazı Buluşlar" (Bilim Tarihi, Felsefesi ve Sosyolojisi Çalışma Grubu'nun II. Ulusal Sempozyumu'nda sunulan bildiri, Assos, 18-20 Haziran 2004).

SD İnönü ve Doğan, "Türk Bilimcilerinin."

K İnönü, Erdal ve Harun Doğan. "Türk Bilimcilerinin Adlarıyla Anılan Bazı Buluşlar." Bilim Tarihi, Felsefesi ve Sosyolojisi Çalışma Grubu'nun II. Ulusal Sempozyumu'nda sunulan bildiri, Assos, 18-20 Haziran 2004.

Yazma eser

ID Feyzi, *Muhadarat-ı Feyzi*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, T6833, 48a.

SD Feyzi, *Muhadarat-ı Feyzi*, T6833, 51b.

K Feyzi, *Muhadarat-ı Feyzi*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, T6833, 1a-70b.

ID Salih b. Nasrullah, *Ghayat al-itqan fi tabdir badan al-insan*, İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya 3682, 26a.

SD Salih b. Nasrullah, *Ghayat al-itqan*, Ayasofya 3682, 23b.

K Salih b. Nasrullah, *Ghayat al-itqan fi tabdir badan al-insan*, İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya 3682, 1a-311a, Kopyalanma tarihi 10 Rebiülevvel 1135 (19 Aralık 1722).

Arşiv belgesi

ID Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Cevdet Askeriye (C.AS.) 71/3352, 9 Şevval 1211 (7 Nisan 1797).

SD BOA, C.AS. 71/3352.

K Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). Cevdet Askeriye (C. AS) 71/3352, 9 Şevval 1211 (7 Nisan 1920).

ID Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TSMA), E. 3202-2=597-2-7.

SD TSMA, E. 3202-2=597-2-7.

K Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TSMA). E. 3202-2=597-2-7.

Web sitesi

ID "Bilginin İzinde," Bilim Tarihi, erişim 14 Mart 2018, http://www.bilimtarihi.org/bilginin_izinde.html

SD "Bilginin İzinde."

K Bilim Tarihi. "Bilginin İzinde." Erişim 14 Mart 2018. http://www.bilimtarihi.org/bilginin_izinde.html.

E-posta veya metin iletisi

Genellikle yalnızca dipnotlarda verilir. Kaynakçada yer alma zorunluluğu yoktur.

d Gökşin Sanal, yazara e-posta iletisi, 16.10.2015.

SON KONTROL LİSTESİ

Aşağıdaki listede eksik olmadığından emin olun:

- Makalenin türü
- Başka bir dergiye gönderilmemiş olduğu
- Dil kontrolünün yapıldığı
- Yazarlara Bilgide detaylı olarak anlatılan dergi politikalarının gözden geçirildiği
- Referansların derginin benimsediği Chicago Manual of Style'ı temel alan referans sistemine uygun olarak düzenlendiği
- Telif Hakkı Anlaşması Formu (Yazar, makale yayına kabul bilgisini aldıktan sonra göndermelidir.)
- Daha önce basılmamış materyal (yazı-resim-tablo) kullanılmış ise izin belgesi
- Kapak sayfası
 - ✓ Makalenin kategorisi
 - ✓ Makale dilinde ve İngilizce başlık
 - ✓ Yazarların ismi soyadı, unvanları ve bağlı oldukları kurumlar (üniversite ve fakülte bilgisinden sonra şehir ve ülke bilgisi de yer almalıdır), e-posta adresleri
 - ✓ Sorumlu yazarın e-posta adresi, açık yazışma adresi, iş telefonu, GSM, faks numarası
 - ✓ Tüm yazarların ORCID'leri
 - ✓ Teşekkür, Çıkar çatışması, Finansal destek açıklaması
- Makale ana metni
 - ✓ Önemli: Ana metinde yazarın / yazarların kimlik bilgilerinin yer almamış olması gerekir.
 - ✓ Makale dilinde ve İngilizce başlık
 - ✓ Özetler: 180-200 kelime makale dilinde ve 180-200 kelime İngilizce
 - ✓ Türkçe makaleler için İngilizce genişletilmiş özet (600-800 kelime), Rusça makaleler için hem Türkçe hem İngilizce genişletilmiş özet (600-800 kelime), İngilizce makaleler için Türkçe genişletilmiş özet (600-800 kelime) eklenmelidir.
 - ✓ Anahtar Kelime 10 adet
 - ✓ Makale ana metin bölümleri
 - ✓ Kaynaklar

- ✓ Tablolar-Resimler, Şekiller (başlık, kaynak ve alt yazılıyla)

İLETİŞİM

Sorumlu Müdür : Muhammed Emin YILDIZLI

E-mail : eminyildizli@istanbul.edu.tr

Tel : (212) 440 00 00

Adres : İstanbul Üniversitesi
Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
Seyyid Hasan Paşa Medresesi,
Balabanağa Mahallesi, Kimyager Derviş Paşa Sokak,
No: 6, Beyazıt/Fatih, İstanbul, Türkiye

AIM AND SCOPE

The Journal of Eurasian Inquiries aims to share scientific studies on the Eurasian region covering the area from Turkistan and Caucasus to Balkans and the Middle East in the field of social sciences, prepared in different disciplines.

Journal of Eurasian Studies (AVID) includes papers related to Eurasian geography from different disciplines such as international relations, political science, history, sociology, economics, law, cultural and regional studies.

EDITORIAL POLICIES AND PEER REVIEW PROCESS

Publication Policy

The journal is committed to upholding the highest standards of publication ethics and pays regard to Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing published by the Committee on Publication Ethics (COPE), the Directory of Open Access Journals (DOAJ), the Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA), and the World Association of Medical Editors (WAME) on <https://publicationethics.org/resources/guidelines-new/principles-transparency-and-best-practice-scholarly-publishing>

The subjects covered in the manuscripts submitted to the Journal for publication must be in accordance with the aim and scope of the Journal. Only those manuscripts approved by every individual author and that were not published before in or sent to another journal, are accepted for evaluation.

Changing the name of an author (omission, addition or order) in papers submitted to the Journal requires written permission of all declared authors.

Plagiarism, duplication, fraud authorship/denied authorship, research/data fabrication, salami slicing/salami publication, breaching of copyrights, prevailing conflict of interest are unethical behaviors. All manuscripts not in accordance with the accepted ethical standards will be removed from the publication. This also contains any possible malpractice discovered after the publication.

Plagiarism

Submitted manuscripts that pass preliminary control are scanned for plagiarism using iThenticate software. If plagiarism/self-plagiarism will be found authors will be informed. Editors may resubmit manuscript for similarity check at any peer-review or production stage if required. High similarity scores may lead to rejection of a manuscript before and even after acceptance. Depending on the type of article and the percentage of similarity score taken from each article, the overall similarity score is generally expected to be less than 15 or 20%.

Double Blind Peer-Review

After plagiarism check, the eligible ones are evaluated by the editors-in-chief for their originality, methodology, the importance of the subject covered and compliance with the journal scope. The editor provides a fair double-blind peer review of the submitted articles and hands over the papers

matching the formal rules to at least two national/international referees for evaluation and gives green light for publication upon modification by the authors in accordance with the referees' claims.

Author Responsibilities

It is authors' responsibility to ensure that the article is in accordance with scientific and ethical standards and rules. Authors must ensure that submitted work is original. They must certify that the manuscript has not previously been published elsewhere or is not currently being considered for publication elsewhere, in any language. Applicable copyright laws and conventions must be followed. Copyright material (e.g. tables, figures or extensive quotations) must be reproduced only with appropriate permission and acknowledgement. Any work or words of other authors, contributors, or sources must be appropriately credited and referenced.

All the authors of a submitted manuscript must have direct scientific and academic contribution to the manuscript. The author(s) of the original research articles is defined as a person who is significantly involved in "conceptualization and design of the study", "collecting the data", "analyzing the data", "writing the manuscript", "reviewing the manuscript with a critical perspective" and "planning/conducting the study of the manuscript and/or revising it". Fund raising, data collection or supervision of the research are not sufficient for being accepted as an author. The author(s) must meet all these criteria described above. The order of names in the author list of an article must be a co-decision and it must be indicated in the Copyright Agreement Form. The individuals who do not meet the authorship criteria but contributed to the study must take place in the acknowledgement section. Individuals providing technical support, assisting writing, providing a general support, providing material or financial support are examples to be indicated in acknowledgement section.

All authors must disclose all issues concerning financial relationship, conflict of interest, and competing interest that may potentially influence the results of the research or scientific judgment.

When an author discovers a significant error or inaccuracy in his/her own published paper, it is the author's obligation to promptly cooperate with the Editor-in-Chief to provide retractions or corrections of mistakes.

Peer Review Process

Only those manuscripts approved by its every individual author and that were not published before in or sent to another journal, are accepted for evaluation.

Submitted manuscripts that pass preliminary control are scanned for plagiarism using iThenticate software. After plagiarism check, the eligible ones are evaluated by editor-in-chief for their originality, methodology, the importance of the subject covered and compliance with the journal scope. Editor-in-chief evaluates manuscripts for their scientific content without regard to ethnic origin, gender, citizenship, religious belief or political philosophy of the authors and ensures a fair double-blind peer review of the selected manuscripts.

The selected manuscripts are sent to at least two national/international referees for evaluation and publication decision is given by editor-in-chief upon modification by the authors in accordance with

the referees' claims.

Editor-in-chief does not allow any conflicts of interest between the authors, editors and reviewers and is responsible for final decision for publication of the manuscripts in the Journal.

Reviewers' judgments must be objective. Reviewers' comments on the following aspects are expected while conducting the review.

- Does the manuscript contain new and significant information?
- Does the abstract clearly and accurately describe the content of the manuscript?
- Is the problem significant and concisely stated?
- Are the methods described comprehensively?
- Are the interpretations and conclusions justified by the results?
- Are references made to other works in the field adequate?
- Is the language acceptable?

Reviewers must ensure that all the information related to submitted manuscripts is kept as confidential and they must report to the editor if they are aware of copyright infringement and plagiarism on the author's side.

A reviewer who feels unqualified to review the topic of a manuscript or knows that its prompt review will be impossible should notify the editor and excuse himself from the reviewing process.

The editor informs the reviewers that the manuscripts are confidential and that this is a privileged interaction. The reviewers and members of editorial board cannot discuss the manuscripts with other persons. The anonymity of the referees is important.

COPYRIGHT NOTICE

Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International license (CC BY-NC 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>) and grant the Publisher non-exclusive commercial right to publish the work. CC BY-NC 4.0 license permits unrestricted, non-commercial use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

OPEN ACCESS STATEMENT

The journal is an open access journal and all content is freely available without charge to the user or his/her institution. Except for commercial purposes, users are allowed to read, download, copy, print, search, or link to the full texts of the articles in this journal without asking prior permission from the publisher or the author. This is in accordance with the BOAI definition of open access.

The open access articles in the journal are (CC BY-NC 4.0) license. (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.en>).

ETHICS

Standards and Principles of Publication Ethics

Journal of Eurasian Inquires is committed to upholding the highest standards of publication ethics and pays regard to Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing published by the Committee on Publication Ethics (COPE), the Directory of Open Access Journals (DOAJ), the Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA), and the World Association of Medical Editors (WAME) on <https://publicationethics.org/resources/guidelines-new/principles-transparency-and-best-practice-scholarly-publishing>

All parties involved in the publishing process (Editors, Reviewers, Authors and Publishers) are expected to agree on the following ethical principles.

All submissions must be original, unpublished (including as full text in conference proceedings), and not under the review of any other publication synchronously. Each manuscript is reviewed by one of the editors and at least two referees under double-blind peer review process. Plagiarism, duplication, fraud authorship/denied authorship, research/data fabrication, salami slicing/salami publication, breaching of copyrights, prevailing conflict of interest are unethical behaviors.

All manuscripts not in accordance with the accepted ethical standards will be removed from the publication. This also contains any possible malpractice discovered after the publication. In accordance with the code of conduct we will report any cases of suspected plagiarism or duplicate publishing.

Research Ethics

Journal of Eurasian Inquiries-Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVID) adheres to the highest standards in research ethics and follows the principles of international research ethics as defined below. The authors are responsible for the compliance of the manuscripts with the ethical rules.

- Principles of integrity, quality and transparency should be sustained in designing the research, reviewing the design and conducting the research.
- The research team and participants should be fully informed about the aim, methods, possible uses and requirements of the research and risks of participation in research.
- The confidentiality of the information provided by the research participants and the confidentiality of the respondents should be ensured. The research should be designed to protect the autonomy and dignity of the participants.
- Research participants should participate in the research voluntarily, not under any coercion.
- Any possible harm to participants must be avoided. The research should be planned in such a way that the participants are not at risk.
- The independence of research must be clear; and any conflict of interest or must be disclosed.
- In experimental studies with human subjects, written informed consent of the participants who decide to participate in the research must be obtained. In the case of children and those under wardship or with confirmed insanity, legal custodian's assent must be obtained.
- If the study is to be carried out in any institution or organization, approval must be obtained from this institution or organization.

- In studies with human subject, it must be noted in the method's section of the manuscript that the informed consent of the participants and ethics committee approval from the institution where the study has been conducted have been obtained.

MANUSCRIPT ORGANIZATION AND FORMAT

All correspondence will be sent to the first-named author unless otherwise specified. Manuscript is to be submitted online via <http://dergipark.gov.tr/login> that can be accessed

at <https://dergipark.org.tr/en/pub/iuavid> It must be accompanied by a title page specifying the article category (i.e. research article, review etc.) and including information about the manuscript (see the Submission Checklist). Manuscripts should be prepared in Microsoft Word 2003 and upper versions. In addition, Copyright Agreement Form that has to be signed by all authors must be submitted.

1. The journal publishes manuscripts in Turkish, English and Russian.
2. Manuscript should be written in MS Word format, double-spaced and in 11 point Times New Roman font. We kindly ask for you to not to send a pdf file. The title should be written with capital letters (12 point, bold), sub-headings in lower case letters (11 point, bold).
3. Research and review articles, as well as articles in translation should each include on its title page two abstracts (in the language of article and in English) of 180-200 words each. Key words (max. 10 words each) will also be provided underneath both of the abstracts. No abstract and bibliography are needed for research notes, addendum, book & scientific meeting reviews, and letters to the editor. While uploading addendum, book review and letter to the editor files on the manuscript management system, please enter the first paragraph of the article in the abstract section. An extended abstract in English (600-800 words) is required for articles in Turkish. An extended abstract in Turkish (600-800 words) is required for articles in English. Extended abstracts both in Turkish and English (600-800 words for each) are required for articles in Russian.
4. Appendixes, with related bibliographical references, are placed after the body text, and before the bibliography. Their references should be included in the bibliography.
6. Short quotations should be given between double quotes within the paragraph. Long quotations (10 points) should have double indentation on the left (only), without quotes.
7. Figures and images should include captions with related bibliographical references. Bibliographical references mentioned in the captions should be included in the bibliography. Their captions should be incorporated within the text, and not be collected at the end of the manuscript. Also, they should be separately uploaded to manuscript management system. Captions of images and figures should be numbered separately. Captions should be in 9 points.
8. Notes and bibliography must be in line with journal's reference style based on Chicago Manual of Style (16th edition).
9. Notes (8 point) should be given at the bottom of every page, signalled by superscript numbers in the body text. Reference numbers should follow the punctuation marks (.³⁵,²³).
10. Submitted manuscripts and abstracts should be conformed with the grammar and orthography of the language (Turkish, English, Russian) in which they were written.
11. A title page including author information must be submitted together with the manuscript. The

title page is to include fully descriptive title of the manuscript and, affiliation, title, e-mail address, postal address, phone, fax number of the author(s) and ORCID(s) of all authors (see The Submission Checklist).

References

Journal of Eurasian Inquiries - Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVID) has adopted the “**notes and bibliography**” documentation system preferred in the humanities field; including literature, history, and arts. This style presents bibliographic information in foot notes and bibliography.

Authors who would like to submit their manuscripts to the journal are kindly invited to follow the examples given below when writing the footnotes and compiling the bibliography. These examples are borrowed from the Chicago Manual of Style https://www.chicagomanualofstyle.org/tools_citationguide/citation-guide-1.html A few more examples have also been added. Further information and numerous examples about the “notes and bibliography” system are available at the 14th and 15th chapters of the Chicago Manual of Style (16th edition).

A bibliography is needed at the end of research (original) articles, review articles and articles in translation. It should include all sources given in footnotes, captions and appendixes. The bibliography can include separate sections such as archival, manuscript, secondary, and/or electronic sources. Secondary sources are listed after the author’s name. When referring to archival material and manuscripts please note the name of the library and the collection, number and date of the document used if available.

Authors who do not have surnames (i.e. Salih Zeki), should be listed according to their first names: (i.e. Salih Zeki) and should be listed in the bibliography under the letter “S”. Authors with surnames are listed in surname and name order (i.e. Adivar, A. Adnan).

Examples:

fn (first note), sn (subsequent/short notes), bib (bibliography).

Book, one author

fn Zadie Smith, *Swing Time* (New York: Penguin Press, 2016), 315–16.

sn Smith, *Swing Time*, 320.

bib Smith, Zadie. *Swing Time*. New York: Penguin Press, 2016.

Book, two authors

fn Brian Grazer and Charles Fishman, *A Curious Mind: The Secret to a Bigger Life* (New York: Simon & Schuster, 2015), 12.

sn Grazer and Fishman, *Curious Mind*, 37.

bib Grazer, Brian, and Charles Fishman. *A Curious Mind: The Secret to a Bigger Life*. New York: Simon & Schuster, 2015.

Chapter or other part of an edited book

In a note, cite specific pages. In the bibliography, include the page range for the chapter or part.

fn Henry David Thoreau, "Walking," in *The Making of the American Essay*, ed. John D'Agata (Minneapolis: Graywolf Press, 2016), 177–78.

sn Thoreau, "Walking," 182.

bib Thoreau, Henry David. "Walking." In *The Making of the American Essay*, edited by John D'Agata, 167–95. Minneapolis: Graywolf Press, 2016.

In some cases, you may want to cite the collection as a whole instead.

fn John D'Agata, ed., *The Making of the American Essay* (Minneapolis: Graywolf Press, 2016), 177–78.

sn D'Agata, *American Essay*, 182.

bib D'Agata, John, ed. *The Making of the American Essay*. Minneapolis: Graywolf Press, 2016.

Translated book

fn Jhumpa Lahiri, *In Other Words*, trans. Ann Goldstein (New York: Alfred A. Knopf, 2016), 146.

sn Lahiri, *In Other Words*, 184.

bib Lahiri, Jhumpa. *In Other Words*. Translated by Ann Goldstein. New York: Alfred A. Knopf, 2016.

E-book

For books consulted online, include a URL or the name of the database. For other types of e-books, name the format. If no fixed page numbers are available, cite a section title or a chapter or other number in the notes, if any (or simply omit).

fn Jane Austen, *Pride and Prejudice* (New York: Penguin Classics, 2007), chap. 3, Kindle.

sn Austen, *Pride and Prejudice*, chap. 14.

bib Austen, Jane. *Pride and Prejudice*. New York: Penguin Classics, 2007. Kindle.

fn Brooke Borel, *The Chicago Guide to Fact-Checking* (Chicago: University of Chicago Press, 2016), 92, ProQuest Ebrary.

sn Borel, *Fact-Checking*, 104–5.

bib Borel, Brooke. *The Chicago Guide to Fact-Checking*. Chicago: University of Chicago Press, 2016. ProQuest Ebrary.

fn Philip B. Kurland and Ralph Lerner, eds., *The Founders' Constitution* (Chicago: University of Chicago Press, 1987), chap. 10, doc. 19, <http://press-pubs.uchicago.edu/founders/>.

sn Kurland and Lerner, *Founders' Constitution*, chap. 4, doc. 29.

bib Kurland, Philip B., and Ralph Lerner, eds. *The Founders' Constitution*. Chicago: University of Chicago Press, 1987. <http://press-pubs.uchicago.edu/founders/>.

fn Herman Melville, *Moby-Dick; or, The Whale* (New York: Harper & Brothers, 1851), 627, <http://mel.hofstra.edu/moby-dick-the-whale-proofs.html>.

sn Melville, *Moby-Dick*, 722–23.

bib Melville, Herman. *Moby-Dick; or, The Whale*. New York: Harper & Brothers, 1851. <http://mel.hofstra.edu/moby-dick-the-whale-proofs.html>.

Journal article

In a note, cite specific page numbers. In the bibliography, include the page range for the whole article. For articles consulted online, include a URL or the name of the database. Many journal articles list a DOI (Digital Object Identifier). A DOI forms a permanent URL that begins <https://doi.org/>. This URL is preferable to the URL that appears in your browser's address bar.

fn Shao-Hsun Keng, Chun-Hung Lin, and Peter F. Orazem, "Expanding College Access in Taiwan, 1978–2014: Effects on Graduate Quality and Income Inequality," *Journal of Human Capital* 11, no. 1 (Spring 2017): 9–10, <https://doi.org/10.1086/690235>.

sn Keng, Lin, and Orazem, "Expanding College Access," 23.

bib Keng, Shao-Hsun, Chun-Hung Lin, and Peter F. Orazem. "Expanding College Access in Taiwan, 1978–2014: Effects on Graduate Quality and Income Inequality." *Journal of Human Capital* 11, no. 1 (Spring 2017): 1–34. <https://doi.org/10.1086/690235>.

fn Peter LaSalle, "Conundrum: A Story about Reading," *New England Review* 38, no. 1 (2017): 95, Project MUSE.

sn LaSalle, "Conundrum," 101.

bib LaSalle, Peter. "Conundrum: A Story about Reading." *New England Review* 38, no. 1 (2017): 95–109. Project MUSE.

fn Susan Satterfield, "Livy and the *Pax Deum*," *Classical Philology* 111, no. 2 (April 2016): 170.

sn Satterfield, "Livy," 172–73.

bib Satterfield, Susan. "Livy and the *Pax Deum*." *Classical Philology* 111, no. 2 (April 2016): 165–76.

fn Rachel A. Bay et al., "Predicting Responses to Contemporary Environmental Change Using Evolutionary Response Architectures." *American Naturalist* 189, no. 5 (May 2017): 465, <https://doi.org/10.1086/691233>.

sn Bay et al., "Predicting Responses," 466.

bib Bay, Rachael A., Noah Rose, Rowan Barrett, Louis Bernatchez, Cameron K. Ghalambor, Jesse R. Lasky, Rachel B. Brem, Stephen R. Palumbi, and Peter Ralph. "Predicting Responses to Contemporary Environmental Change Using Evolutionary Response Architectures," *American Naturalist* 189, no. 5 (May 2017): 463–73. <https://doi.org/10.1086/691233>.

News or magazine article

Articles from newspapers or news sites, magazines, blogs, and the like are cited similarly. Page numbers, if any, can be cited in a note but are omitted from a bibliography entry. If you consulted the article online, include a URL or the name of the database.

fn Farhad Manjoo, "Snap Makes a Bet on the Cultural Supremacy of the Camera," *New York Times*, March 8, 2017, <https://www.nytimes.com/2017/03/08/technology/snap-makes-a-bet-on-the-cultural-supremacy-of-the-camera.html>.

sn Manjoo, "Snap."

bib Manjoo, Farhad. "Snap Makes a Bet on the Cultural Supremacy of the Camera." *New York Times*, March 8, 2017. <https://www.nytimes.com/2017/03/08/technology/snap-makes-a-bet-on-the-cultural-supremacy-of-the-camera.html>.

fn Rebecca Mead, "The Prophet of Dystopia," *New Yorker*, April 17, 2017, 43.

sn Mead, "Dystopia," 47

bib Mead, Rebecca. "The Prophet of Dystopia." *New Yorker*, April 17, 2017.

fn Tanya Pai, "The Squishy, Sugary History of Peeps," *Vox*, April 11, 2017, <http://www.vox.com/culture/2017/4/11/15209084/peeps-easter>.

sn Pai, "History of Peeps."

bib Pai, Tanya. "The Squishy, Sugary History of Peeps." *Vox*, April 11, 2017. <http://www.vox.com/culture/2017/4/11/15209084/peeps-easter>.

fn Rob Pegoraro, "Apple's iPhone Is Sleek, Smart and Simple," *Washington Post*, July 5, 2007, LexisNexis Academic

sn Pegoraro, "Apple's iPhone."

bib Pegoraro, Rob. "Apple's iPhone Is Sleek, Smart and Simple." *Washington Post*, July 5, 2007. LexisNexis Academic.

Readers' comments are cited in the text or in a note but omitted from a bibliography.

Eduardo B (Los Angeles), March 9, 2017, comment on Manjoo, "Snap."

Book review

fn Michiko Kakutani, "Friendship Takes a Path That Diverges," review of *Swing Time*, by Zadie Smith, *New York Times*, November 7, 2016.

sn Kakutani, "Friendship."

bib Kakutani, Michiko. "Friendship Takes a Path That Diverges." Review of *Swing Time*, by Zadie Smith. *New York Times*, November 7, 2016.

Encyclopaedia entry

fn Mogens Herman Hansen, "Athenian Democracy," *The Oxford Classical Dictionary*, 3rd ed. (Oxford, UK: Oxford University Press, 1996).

sn Hansen, "Athenian Democracy."

Bib Hansen, Mogens Herman. "Athenian Democracy." *The Oxford Classical Dictionary*, 3rd ed. Oxford, UK: Oxford University Press, 1996.

Interview

fn Kory Stamper, "From 'F-Bomb' to 'Photobomb,' How the Dictionary Keeps Up with English," interview by Terry Gross, *Fresh Air*, NPR, April 19, 2017, audio, 35:25, <http://www.npr.org/2017/04/19/524618639/from-f-bomb-to-photobomb-how-the-dictionary-keeps-up-with-english>.

sn Stamper, interview.

bib Stamper, Kory. "From 'F-Bomb' to 'Photobomb,' How the Dictionary Keeps Up with English." Interview by Terry Gross. *Fresh Air*, NPR, April 19, 2017. Audio, 35:25. <http://www.npr.org/2017/04/19/524618639/from-f-bomb-to-photobomb-how-the-dictionary-keeps-up-with-english>.

Thesis or dissertation

fn Cynthia Lillian Rutz, "King Lear and Its Folktale Analogues" (PhD diss., University of Chicago, 2013),

99–100.

sn Rutz, “*King Lear*,” 158.

bib Rutz, Cynthia Lillian. “*King Lear* and Its Folktale Analogues.” PhD diss., University of Chicago, 2013.

Paper presented at a meeting of a conference

fn Rachel Adelman, “‘Such Stuff as Dreams Are Made On’: God’s Footstool in the Aramaic Targumim and Midrashic Tradition” (paper presented at the annual meeting for the Society of Biblical Literature, New Orleans, Louisiana, November 21–24, 2009).

sn Adelman, “Such Stuff as Dreams.”

bib Adelman, Rachel. “‘Such Stuff as Dreams Are Made On’: God’s Footstool in the Aramaic Targumim and Midrashic Tradition.” Paper presented at the annual meeting for the Society of Biblical Literature, New Orleans, Louisiana, November 21–24, 2009.

Manuscripts

fn Feyzi, *Muhadarat-ı Feyzi*, Istanbul, Istanbul University Rare Books and Manuscripts Library, MS T6833, 48a.

sn Feyzi, *Muhadarat-ı Feyzi*, MS T6833, 51b.

bib Feyzi, *Muhadarat-ı Feyzi*, Istanbul, Istanbul University Rare Books and Manuscripts Library, MS T6833, 1a-70b.

fn Salih b. Nasrullah, *Ghayat al-itqan fi tabdir badan al-insan*, Istanbul, Süleymaniye Library, MS Ayasofya 3682, 26a.

sn Salih b. Nasrullah, *Ghayat al-itqan*, MS Ayasofya 3682, 23b.

bib Salih b. Nasrullah, *Ghayat al-itqan fi tabdir badan al-insan*, Istanbul, Süleymaniye Library, MS Ayasofya 3682, 1a-311a. Copied on 10 Rabi I 1135 (19 December 1722).

Archival documents

fn Ottoman Archives of the Turkish Prime Ministry (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, BOA), Cevdet Askeriye (C.AS.) 71/3352, 9 Şevval 1211 (7 Nisan 1797).

sn BOA, C.AS. 71/3352.

bib Ottoman Archives of the Turkish Prime Ministry (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, BOA). Cevdet Askeriye (C. AS) 71/3352, 9 Şevval 1211 (7 Nisan 1920).

fn Topkapı Palace Museum Archives (Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, TSMA), E. 3202-2=597-2-7.

sn TSMA, E. 3202-2=597-2-7.

bib Topkapı Palace Museum Archives (Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, TSMA). E. 3202-2=597-2-7.

Website content

fn Katie Bouman, “How to Take a Picture of a Black Hole,” filmed November 2016 at TEDxBeaconStreet, Brookline, MA, video, 12:51, https://www.ted.com/talks/katie_bouman_what_does_a_black_hole_look_like.

sn Bouman, “Black Hole.”

bib Bouman, Katie. “How to Take a Picture of a Black Hole.” Filmed November 2016 at

INFORMATION FOR AUTHORS

TEDxBeaconStreet, Brookline, MA. Video, 12:51. https://www.ted.com/talks/katie_bouman_what_does_a_black_hole_look_like.

fn "Privacy Policy," Privacy & Terms, Google, last modified April 17, 2017, <https://www.google.com/policies/privacy/>.

sn Google, "Privacy Policy."

bib Google. "Privacy Policy." Privacy & Terms. Last modified April 17, 2017. <https://www.google.com/policies/privacy/>.

fn "About Yale: Yale Facts," Yale University, accessed May 1, 2017, <https://www.yale.edu/about-yale/yale-facts>.

sn "Yale Facts."

bib Yale University. "About Yale: Yale Facts." Accessed May 1, 2017. <https://www.yale.edu/about-yale/yale-facts>.

Personal communication

Personal communications, including email and text messages and direct messages sent through social media, are usually cited in the text or in a note only; they are rarely included in a bibliography.

fn sn Sam Gomez, Facebook message to author, August 1, 2017.

SUBMISSION CHECKLIST

Ensure that the following items are present:

- Confirm that "the paper is not under consideration for publication in another journal".
- Confirm that final language control is done.
- Confirm that journal policies detailed in Information for Authors have been reviewed.
- Confirm that the references cited in the text and listed in the references section are in line with journals's reference system based on Chicago Manual of Style.
- Copyright Agreement Form (will only be sent after the article has been accepted for publication)
- Permission for non-published material
- Title page
 - ✓ The category of the manuscript
 - ✓ The title of the manuscript both in the language of the manuscript and in English
 - ✓ All authors' names and affiliations (institution, faculty/department, city, country), e-mail addresses
 - ✓ Corresponding author's email address, full postal address, telephone and fax number
 - ✓ ORCIDs of all authors.
 - ✓ Acknowledgements, grant supports, conflicts of interest should be indicated
- Main Manuscript Document
 - ✓ Important: Please avoid mentioning the the author (s) names in the manuscript.
 - ✓ The title of the manuscript both in the language of the manuscript and in English

INFORMATION FOR AUTHORS

- ✓ Abstracts (180-200 words) both in the language of manuscript and in English
- ✓ Extended abstract in English (600-800 words) for articles in Turkish. Extended abstract in Turkish (600-800 words) for articles in English. Extended abstracts both in Turkish and English (600-800 words for each) for articles in Russian.
- ✓ Key words
- ✓ Manuscript body text
- ✓ References and bibliography
- ✓ All tables, illustrations (figures) (including title)

CONTACT INFO

Director : Muhammed Emin YILDIZLI

E-mail : eminyildizli@istanbul.edu.tr

Phone : +90 (212) 440 00 00

Address : Istanbul University

Research Institute of Turkology

Seyyid Hasan Paşa Medresesi,

Balabanağa Mahallesi, Kimyager Derviş Paşa Sokak,

No: 6, Beyazıt/Fatih, Istanbul, Turkey

COPYRIGHT AGREEMENT FORM / TELİF HAKKI ANLAŞMASI FORMU

Istanbul University
İstanbul Üniversitesi

Journal name: Journal of Eurasian Inquiries
Dergi Adı: Avrasya İncelemeleri Dergisi

Copyright Agreement Form
Telif Hakkı Anlaşması Formu

Responsible/Corresponding Author Sorumlu Yazar	
Title of Manuscript Makalenin Başlığı	
Acceptance date Kabul Tarihi	
List of authors Yazarların Listesi	

Sıra No	Name - Surname Adı-Soyadı	E-mail E-Posta	Signature İmza	Date Tarih
1				
2				
3				
4				
5				

Manuscript Type (Research Article, Review, etc.) Makalenin türü (Araştırma makalesi, Derleme, v.b.)	
---	--

Responsible/Corresponding Author:
Sorumlu Yazar:

University/company/institution	Çalıştığı kurum	
Address	Posta adresi	
E-mail	E-posta	
Phone; mobile phone	Telefon no; GSM no	

The author(s) agrees that:

The manuscript submitted is his/her/their own original work, and has not been plagiarized from any prior work, all authors participated in the work in a substantive way, and are prepared to take public responsibility for the work, all authors have seen and approved the manuscript as submitted, the manuscript has not been published and is not being submitted or considered for publication elsewhere, the text, illustrations, and any other materials included in the manuscript do not infringe upon any existing copyright or other rights of anyone. İSTANBUL UNIVERSITY will publish the content under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) license that gives permission to copy and redistribute the material in any medium or format other than commercial purposes as well as remix, transform and build upon the material by providing appropriate credit to the original work. The Contributor(s) or, if applicable the Contributor's Employer, retain(s) all proprietary rights in addition to copyright, patent rights. I/We indemnify İSTANBUL UNIVERSITY and the Editors of the Journals, and hold them harmless from any loss, expense or damage occasioned by a claim or suit by a third party for copyright infringement, or any suit arising out of any breach of the foregoing warranties as a result of publication of my/our article. I/We also warrant that the article contains no libelous or unlawful statements, and does not contain material or instructions that might cause harm or injury. This Copyright Agreement Form must be signed/ratified by all authors. Separate copies of the form (completed in full) may be submitted by authors located at different institutions; however, all signatures must be original and authenticated.

Yazar(lar) aşağıdaki hususları kabul eder

Sunulan makalenin yazar(lar)ın orijinal çalışması olduğunu ve intihal yapmadıklarını,
Tüm yazarların bu çalışmaya aslı olarak katılmış olduklarını ve bu çalışma için her türlü sorumluluğu aldıklarını,
Tüm yazarların sunulan makalenin son halini gördüklerini ve onayladıklarını,
Makalenin başka bir yerde basılmadığını veya basılmak için sunulmadığını,
Makalede bulunan metnin, şekillerin ve dokümanların diğer şahıslara ait olan Telif Haklarını ihlal etmediğini kabul ve taahhüt ederler.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ'nin bu fikri eseri, Creative Commons Atf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı ile yayınlamasına izin verirler.
Creative Commons Atf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı, eserin ticari kullanım dışında her boyut ve formatta paylaşılmasına, kopyalanmasına, çoğaltılmasına ve orijinal esere uygun şekilde atfıta bulunmak kaydıyla yeniden düzenleme, dönüştürme ve eserin üzerine inşa etme dâhil adapte edilmesine izin verir.
Yazar(lar)ın veya varsa yazar(lar)ın işverenin telif dâhil patent hakları, fikri mülkiyet hakları saklıdır.
Ben/Biz, telif hakkı ihlali nedeniyle üçüncü şahıslara vuku bulacak hak talebi veya açılacak davalarda İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ ve Dergi Editörlerinin hiçbir sorumluluğunun olmadığını, tüm sorumluluğun yazarlara ait olduğunu taahhüt ederim/ederiz.
Ayrıca Ben/Biz makalede hiçbir suç unsuru veya kanuna aykırı ifade bulunmadığını, araştırma yapılrken kanuna aykırı herhangi bir malzeme ve yöntem kullanılmadığını taahhüt ederim/ederiz.
Bu Telif Hakkı Anlaşması Formu tüm yazarlar tarafından imzalanmalıdır/onaylanmalıdır. Form farklı kurumlarda bulunan yazarlar tarafından ayrı kopyalar halinde doldurularak sunulabilir. Ancak, tüm imzaların orijinal veya kantlanabilir şekilde onaylı olması gerekir.

Responsible/Corresponding Author: Sorumlu Yazar:	Signature / İmza	Date / Tarih
	/...../.....